

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

สายธารธรรมลุ่มแม่น้ำมูล : ศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงพุทธ
กลุ่มจังหวัดอีสานใต้

The Buddhism Current of Moon River Basin: A Case Study of
Buddhism Tourism Sources' Efficiencies in the South of
Northeastern Region of Thailand

โดย อธิวัตร ศรีสมบัติ และคณะ

พฤษภาคม 2550

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

สายธารธรรมลุ่มแม่น้ำมูล : ศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงพุทธ
กลุ่มจังหวัดอีสานใต้

The Buddhism Current of Moon River Basin: A Case Study of
Buddhism Tourism Sources' Efficiencies in the South of
Northeastern Region of Thailand

คณะผู้วิจัย สังกัด

1. อิทธิวัตร ศรีสมบัติ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์
2. คณินนิตย์ ไสยโสภณ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์
3. พิระศักดิ์ วรรณิตร มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์

ชุดโครงการธนาคารข้อมูลเพื่อการพัฒนาและจัดการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่
อย่างยั่งยืนกลุ่มอีสานใต้

สนับสนุนโดย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)
(ความเห็นในรายงานนี้เป็นของผู้วิจัย สกว. ไม่จำเป็นต้องเห็นด้วยเสมอไป)

สำนักประสานงานการพัฒนาและจัดการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่อย่างยั่งยืน
สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

ข้อเสนอโครงการฉบับสมบูรณ์
(Full Proposal)

สายธารธรรมลุ่มแม่น้ำมูล : ศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงพุทธกลุ่มจังหวัดอีสานใต้
**The Buddhism Current of Moon River Basin: A Case Study of Buddhism
Tourism Sources' Efficiencies in the South of Northeastern Region of Thailand**

เสนอต่อ

สำนักประสานงานการพัฒนาและจัดการการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่อย่างยั่งยืน
สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

สร้างสรรค์ปัญญาเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวไทยให้ยั่งยืน
วิทยาลัยนานาชาติ มหาวิทยาลัยมหิดล ศาลายา เลขที่ 999 ถนนพุทธมณฑลสาย 4 จ.นครปฐม
73170 โทร 0-2441-0594 ต่อ1217 โทรสาร 0-2441-0496

กิตติกรรมประกาศ

การศึกษาวิจัย เรื่องสายธารธรรมลุ่มแม่น้ำมูล : ศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงพุทธกลุ่มจังหวัดอีสานใต้ มีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธในกลุ่มจังหวัดอีสานใต้ เพื่อศึกษาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงพุทธในกลุ่มจังหวัดอีสานใต้ และเพื่อกำหนดยุทธศาสตร์การพึ่งพาเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งการพัฒนาและจัดการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่กลุ่มอีสานใต้สู่ความยั่งยืน โดยเชื่อมโยงกับกลุ่มประเทศเพื่อนบ้าน การท่องเที่ยวเชิงพุทธเกิดขึ้นเพื่อตอบสนองต่อความต้องการด้านจิตใจให้ตระหนักถึงความสำคัญและความสวยงามของสถานที่และมีความปรารถนาอย่างแรงกล้าด้วยจิตศรัทธาตั้งมั่นที่จะไปเยือนให้ถึงถิ่นพุทธสถานที่ทุกคนน้อมรับรำลึกถึงองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และพร้อมที่จะเรียนรู้ถึงสัจธรรมแห่งชีวิตด้วยจิตที่สงบมั่นคง จึงทำให้การท่องเที่ยวเชิงพุทธจึงมีความหมายและอยู่ในใจของนักท่องเที่ยวอย่างเปี่ยมสุขตลอดมา

คณะผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณบูรพาจารย์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธในกลุ่มจังหวัดอีสานใต้ทั้ง 6 จังหวัด ที่ให้โอกาสผู้วิจัยได้เข้าไปกราบนมัสการพุทธสถานที่สำคัญและอำนวยความสะดวกข้อมูลความเป็นมาที่เอื้อประโยชน์ต่อการวิจัยเป็นอย่างยิ่ง

ขอขอบคุณสำนักประสานงานการท่องเที่ยวพื้นที่อย่างยั่งยืน สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ที่สนับสนุนทุนวิจัย ทำให้พุทธศาสนิกชนและคนทั่วไปได้เข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธในกลุ่มจังหวัดอีสานใต้และได้พบกับการเรียนรู้ความจริงของชีวิตตามหลักการทางพุทธศาสนา ขอขอบคุณสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดทั้ง 6 จังหวัดที่อำนวยความสะดวกด้านข้อมูลพุทธสถานและการศึกษาภาคสนาม

ขอขอบคุณ ดร.เทิดชาย ช่วยบำรุง ผศ.ดร.กุลวรา สุวรรณพิมลและคุณสำราญ มีสมจิตร ที่กรุณาให้คำปรึกษา แนะนำและแก้ไขเพิ่มเติมความสมบูรณ์ให้แก่งานวิจัยจนสำเร็จลุล่วงด้วยดี

อิทธิวัตร ศรีสมบัติ

คณิศร ไสยโสภณ

พีระศักดิ์ วรรณิตร

30 เมษายน 2550

บทสรุปสำหรับผู้บริหาร

การท่องเที่ยวเชิงพุทธเป็นการท่องเที่ยวไปยังศาสนสถานที่สำคัญของพุทธศาสนา เพื่อน้อมรำลึกถึงพระพุทธรูป ด้วยความศรัทธาตั้งมั่นที่จะศึกษาสถานที่และพร้อมที่จะเรียนรู้ถึง สัจธรรมแห่งชีวิตด้วยจิตที่สงบมั่นคง มีความอดทนตั้งใจจริง หากตั้งใจติดอยู่กับการปล่อยวางให้ ทุกอย่างเกิดขึ้นและดับไป มีความเอื้ออาทรต่อเพื่อนร่วมเดินทาง มีเมตตาริจิตต่อกันฉันท์กัลยาณมิตร แบ่งปันผลบุญสู่มวลมนุษยชาติ การเดินทางท่องเที่ยวเชิงพุทธจึงมีความหมายและอยู่ในใจของ พุทธศาสนิกชนอย่างเปี่ยมสุขตลอดมา การเดินทางท่องเที่ยวเชิงพุทธควรใช้หลักการสองประการ คือ การศึกษา ทุกอย่างด้วยความถี่ถ้วนรอบคอบ เรียนรู้สิ่งที่เกิดขึ้นแบบโยนิโสมนสิการ จะทำให้ เรียนรู้ถึงความจริงของชีวิตและการปฏิบัติต่อผู้รับและตนเองอย่างมีเมตตา ดังนั้น การท่องเที่ยว เชิงพุทธ จึงเป็นการเดินทางที่มีความหมายล้ำค่าตามหลักพุทธศาสนา กล่าวคือ ได้รับทั้ง ความสะอาด ความสว่าง และความสงบสุขทางจิตใจ

การศึกษาวิจัยเรื่องสายธารธรรมลุ่มแม่น้ำมูล : ศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงพุทธในกลุ่ม จังหวัดอีสานใต้ มีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ เพื่อศึกษาศักยภาพแหล่ง ท่องเที่ยวเชิงพุทธ และเพื่อกำหนดยุทธศาสตร์การพึ่งพา เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งใน การพัฒนาและการจัดการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่กลุ่มอีสานใต้สู่ความยั่งยืน โดยเชื่อมโยงกับกลุ่ม ประเทศเพื่อนบ้าน ขอบเขตพื้นที่การวิจัย ประกอบด้วย จังหวัดในกลุ่มอีสานใต้ 6 จังหวัด คือ จังหวัดชัยภูมิ นครราชสีมา บุรีรัมย์ สุรินทร์ ศรีสะเกษและอุบลราชธานี องค์ประกอบของวัดที่ ทำการศึกษาจำแนกออกเป็น 4 ด้าน คือ ด้านเกจิอาจารย์ ด้านรูปเคารพและวัตถุมงคล ด้าน สถาปัตยกรรมและจิตรกรรม และ ด้านสถานที่ปฏิบัติธรรม วิธีดำเนินการวิจัย วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 การสำรวจแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธในกลุ่มจังหวัดอีสานใต้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพใช้วิธีการ สัมภาษณ์ข้อมูลจากเอกสารและการศึกษาภาคสนาม วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 การศึกษาศักยภาพการ ท่องเที่ยวเชิงพุทธในกลุ่มจังหวัดอีสานใต้ เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ ใช้แบบประเมินศักยภาพ 2 ด้าน คือ ศักยภาพการดึงดูดใจนักท่องเที่ยวและศักยภาพในการรองรับนักท่องเที่ยว วัตถุประสงค์ข้อที่ 3 การกำหนดยุทธศาสตร์การพึ่งพาเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งในการพัฒนา และการจัดการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่กลุ่มอีสานใต้สู่ความยั่งยืนโดยเชื่อมโยงกับกลุ่มประเทศ เพื่อนบ้าน เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้วิธีการประชุมสัมมนา ผู้ที่เกี่ยวข้องร่วมกันกำหนด ยุทธศาสตร์ ผลที่ได้รับจากการวิจัยสรุปได้ดังนี้

แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธในกลุ่มจังหวัดอีสานใต้ 6 จังหวัด มีทั้งสิ้น 80 แห่ง ประกอบด้วย จังหวัดอุบลราชธานี 21 แห่ง ประกอบด้วย ด้านเกจิอาจารย์ 4 แห่ง ด้านรูปเคารพและวัตถุมงคล 4 แห่ง ด้านสถาปัตยกรรมและจิตรกรรม 9 แห่ง และด้านสถานที่ปฏิบัติธรรม 4 แห่ง จังหวัดนครราชสีมา 18 แห่ง ประกอบด้วย ด้านเกจิอาจารย์ 2 แห่ง ด้านรูปเคารพและวัตถุมงคล 4 แห่ง ด้านสถาปัตยกรรมและจิตรกรรม 9 แห่ง และด้านสถานที่ปฏิบัติธรรม 3 แห่ง จังหวัดศรีสะเกษ 11 แห่ง ประกอบด้วย ด้านเกจิอาจารย์ 1 แห่ง ด้านรูปเคารพและวัตถุมงคล 3 แห่ง ด้านสถาปัตยกรรมและจิตรกรรม 6 แห่ง และด้านสถานที่ปฏิบัติธรรม 1 แห่ง จังหวัดสุรินทร์ 11 แห่ง ประกอบด้วย ด้านเกจิอาจารย์ 5 แห่ง ด้านรูปเคารพและวัตถุมงคล 2 แห่ง ด้านสถาปัตยกรรมและจิตรกรรม 1 แห่ง และด้านสถานที่ปฏิบัติธรรม 3 แห่ง จังหวัดชัยภูมิ 10 แห่ง ประกอบด้วย ด้านเกจิอาจารย์ 2 แห่ง ด้านรูปเคารพและวัตถุมงคล 3 แห่ง ด้านสถาปัตยกรรมและจิตรกรรม 4 แห่ง และด้านสถานที่ปฏิบัติธรรม 1 แห่ง และจังหวัดบุรีรัมย์ 9 แห่ง ประกอบด้วย ด้านเกจิอาจารย์ 1 แห่ง ด้านรูปเคารพและวัตถุมงคล 1 แห่ง ด้านสถาปัตยกรรมและจิตรกรรม 4 แห่ง และด้านสถานที่ปฏิบัติธรรม 3 แห่ง ผลการประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ พบว่า จังหวัดนครราชสีมา แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธที่มีศักยภาพมาก จำนวน 8 แห่ง คือ วัดเขาจันทรงาม วัดศาลาลอย วัดบ้านไร่ วัดป่าสระวัน วัดเทพพิทักษ์ปุณณาราม วัดสุทธจินดา วัดบึง และวัดตระคร้อ จังหวัดอุบลราชธานี แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธที่มีศักยภาพมาก จำนวน 5 วัด คือ วัดศรีอุบลรัตนาราม วัดมหาวนาราม วัดทุ่งศรีเมือง วัดหนองป่าพงและวัดสุปฏิฏตนาราม จังหวัดบุรีรัมย์ แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ ที่มีศักยภาพมาก จำนวน 5 วัด คือ วัดเขากระโดง วัดโพธิ์น้อย วัดเกาะแก้ว วัดขุนก้อง และวัดศรีระเรศ จังหวัดชัยภูมิ แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธที่มีศักยภาพมาก มีจำนวน 5 วัด คือ วัดชัยภูมิพิทักษ์ วัดกลางเมืองเก่า วัดชัยสามหมอ วัดพระธาตุสามหมื่น และวัดเทพบุตรบรรพต จังหวัดศรีสะเกษ มีแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธที่มีศักยภาพมาก จำนวน 3 วัด คือ วัดสระกำแพงใหญ่ วัดมหาพุทธารามและวัดบ้านสร้างเรือง จังหวัดสุรินทร์ แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธที่มีศักยภาพมาก จำนวน 3 วัด คือ วัดบูรพาราม วัดเพชรบุรีและวัดพระพุทธบาทเขาพนมดิน การกำหนดยุทธศาสตร์ การพึ่งพาเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งในการพัฒนา และการท่องเที่ยวเชิงพุทธพื้นที่กลุ่มอีสานใต้ สู่ความยั่งยืน โดยเชื่อมโยงกับกลุ่มประเทศเพื่อนบ้าน ผลปรากฏว่ายุทธศาสตร์ที่กำหนดมี 3 ข้อด้วยกัน คือ ข้อที่ 1 การเชื่อมโยงเส้นทางการท่องเที่ยวภายในจังหวัด ข้อที่ 2 การเชื่อมโยงเส้นทางการท่องเที่ยวกับจังหวัดใกล้เคียงภายในประเทศ มี 2 เส้นทางคือ เส้นทางแรก เริ่มจากกรุงเทพฯเข้าสู่จังหวัดฉะเชิงเทรา สระแก้ว

บุรีรัมย์ สุรินทร์ ศรีสะเกษ สิ้นสุดที่จังหวัดอุบลราชธานี เส้นทางที่ 2 เริ่มจากเมืองพัทยา
สู่จังหวัดระยอง สระแก้ว บุรีรัมย์ นครราชสีมา และสิ้นสุดที่จังหวัดชัยภูมิ ยุทธศาสตร์ข้อที่ 3
การเชื่อมโยงเส้นทางท่องเที่ยวเกี่ยวกับประเทศเพื่อนบ้าน กำหนด 4 เส้นทาง คือ เส้นทางแรก
กรุงเทพฯ สุรินทร์ เข็มราชู เส้นทางที่ 2 กรุงเทพฯ สระแก้ว เข็มราชู สุรินทร์ บุรีรัมย์
นครราชสีมา และกลับเข้าสู่กรุงเทพฯ เส้นทางที่ 3 กรุงเทพฯ เข็มราชู สุรินทร์ ศรีสะเกษ
อุบลราชธานี และลาว เส้นทางที่ 4 กรุงเทพฯ ชลบุรี ระยอง จันทบุรี ตราด เกาะกง กำปงธม
เข็มราชู ศรีสะเกษ สุรินทร์ บุรีรัมย์ นครราชสีมา ชัยภูมิและสิ้นสุดที่กรุงเทพฯเช่นกัน การสร้าง
เครือข่ายการท่องเที่ยวจะต้องเป็นไปแบบบูรณาการ ระหว่างบริษัทนำเที่ยวทั้งในระดับท้องถิ่น
ระดับจังหวัด ระดับประเทศ และระดับนานาชาติ จะทำให้การพัฒนาและการส่งเสริมการ
ท่องเที่ยวของกลุ่มจังหวัดอีสานใต้ประสบความสำเร็จและมีประสิทธิภาพ ผลการศึกษาสามารถ
นำไปใช้ในการวางแผนเสนอแนะการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวและโปรแกรมท่องเที่ยวระดับท้องถิ่น
ระดับจังหวัด และระดับชาติที่เหมาะสมกับศักยภาพที่มี รวมทั้งขอเสนอแนะในการปรับปรุงและ
พัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ ให้มีศักยภาพเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเพิ่มมากขึ้น

บทคัดย่อ

รหัสโครงการสัญญาเลขที่ RDG 4950090

สายธารธรรมลุ่มแม่น้ำมูล : ศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงพุทธในกลุ่มจังหวัดอีสานใต้

ชื่อนักวิจัย: อธิวิตร ศรีสมบัติ, คณินนิตย์ ไสยโสภณ, พิระศักดิ์ วรรณตร

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์

E-mail address: Ittiwut@srru.ac.th

ระยะเวลาโครงการ 1 มิถุนายน 2549 - 30 เมษายน 2550

การศึกษาวิจัยเรื่องสายธารธรรมลุ่มแม่น้ำมูล : ศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงพุทธในกลุ่มจังหวัดอีสานใต้ มีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ เพื่อศึกษาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ และเพื่อกำหนดยุทธศาสตร์การพึ่งพาเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งในการพัฒนาและการจัดการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่กลุ่มอีสานใต้สู่ความยั่งยืน โดยเชื่อมโยงกับกลุ่มประเทศเพื่อนบ้าน ซึ่งคณะผู้วิจัยได้สำรวจแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธและทำการประเมินศักยภาพ กำหนดปัจจัยและเกณฑ์การชี้วัดเพื่อประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ มีองค์ประกอบ 2 ด้าน คือ ศักยภาพในการดึงดูดใจนักท่องเที่ยวและศักยภาพในการรองรับนักท่องเที่ยวผลการสำรวจแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ พบว่า แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธในกลุ่มจังหวัดอีสานใต้ 6 จังหวัด มีทั้งสิ้น 80 แห่ง ประกอบด้วยจังหวัดอุบลราชธานี 21 แห่ง จังหวัดนครราชสีมา 18 แห่ง จังหวัดศรีสะเกษ 11 แห่ง จังหวัดสุรินทร์ 11 แห่ง จังหวัดชัยภูมิ 10 แห่ง และจังหวัดบุรีรัมย์ 9 แห่ง ผลการประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ พบว่า จังหวัดนครราชสีมา แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธที่มีศักยภาพมาก จำนวน 8 แห่ง คือ วัดเขาจันทร์งาม วัดศาลาลอย วัดบ้านไร่ วัดป่าสาละวัน วัดเทพพิทักษ์ปุณณาราม วัดสุทธจินดา วัดบึง และวัดตระคร้อ จังหวัดอุบลราชธานี มีแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธที่มีศักยภาพมาก จำนวน 5 วัด คือ วัดศรีอุบลรัตนาราม วัดมหาวนาราม วัดทุ่งศรีเมือง วัดหนองป่าพงและวัดสุปฏิฏตนาราม จังหวัดบุรีรัมย์ แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ ที่มีศักยภาพมาก จำนวน 5 วัด คือ วัดเขากระโดง วัดโพธิ์น้อย วัดเกาะแก้ว วัดขุนก้อง และวัดศิระระแสด จังหวัดชัยภูมิ แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธที่มีศักยภาพมาก มีจำนวน 5 วัด คือ วัดชัยภูมิพิทักษ์ วัดกลางเมืองเก่า วัดชัยสามหมอ วัดพระธาตุสามหมื่น และวัดเทพบุตรบรรพต จังหวัดศรีสะเกษ มีแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธมีศักยภาพมาก จำนวน 3 วัด คือ วัดสระกำแพงใหญ่ วัดมหาพุทธารามและวัดบ้านสร้างเรือง จังหวัดสุรินทร์ แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธที่มี

ศักยภาพมาก จำนวน 3 วัด คือ วัดบูรพาราม วัดเพชรบุรีและวัดพระพุทธรบาทเขาพนมดิน การกำหนดยุทธศาสตร์การพึ่งพาเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งในการพัฒนาและการท่องเที่ยวเชิงพุทธ พื้นที่กลุ่มอีสานใต้มีความยั่งยืน โดยเชื่อมโยงกับกลุ่มประเทศเพื่อนบ้าน ผลปรากฏว่ายุทธศาสตร์ที่กำหนดมี 3 ด้วยกัน คือ ข้อที่ 1 การเชื่อมโยงเส้นทางท่องเที่ยวภายในจังหวัด ข้อที่ 2 การเชื่อมโยงเส้นทางท่องเที่ยวเกี่ยวกับจังหวัดใกล้เคียงภายในประเทศ มี 2 เส้นทางคือ เส้นทางแรก เริ่มจากกรุงเทพฯเข้าสู่จังหวัดฉะเชิงเทรา สระแก้ว บุรีรัมย์ สุรินทร์ ศรีสะเกษ สิ้นสุดที่จังหวัดอุบลราชธานี เส้นทางที่ 2 เริ่มจากเมืองพัทยาสู่จังหวัดระยอง สระแก้ว บุรีรัมย์ นครราชสีมา และสิ้นสุดที่จังหวัดชัยภูมิ ยุทธศาสตร์ข้อที่ 3 การเชื่อมโยงเส้นทางท่องเที่ยวกับประเทศเพื่อนบ้าน กำหนด 4 เส้นทาง คือ เส้นทางแรก กรุงเทพฯ สุรินทร์ เสียมราฐ เส้นทางที่ 2 กรุงเทพฯ สระแก้ว เสียมราฐ สุรินทร์ บุรีรัมย์ นครราชสีมา และกลับเข้าสู่กรุงเทพฯ เส้นทางที่ 3 กรุงเทพฯ เสียมราฐ สุรินทร์ ศรีสะเกษ อุบลราชธานี และลาว เส้นทางที่ 4 กรุงเทพฯ ชลบุรี ระยอง จันทบุรี ตราด เกาะกง กำปงธม เสียมราฐ ศรีสะเกษ สุรินทร์ บุรีรัมย์ นครราชสีมา ชัยภูมิและสิ้นสุดที่กรุงเทพฯเช่นกัน การสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวจะต้องเป็นไปแบบบูรณาการระหว่างบริษัทนำเที่ยวทั้งในระดับจังหวัด ระดับประเทศ และระดับนานาชาติ รวมไปถึงองค์กรท้องถิ่นชุมชนและจังหวัด จะทำให้การพัฒนาและการส่งเสริมการท่องเที่ยวของกลุ่มจังหวัดอีสานใต้ประสบความสำเร็จและมีประสิทธิภาพ ผลการศึกษาสามารถนำไปใช้ในการวางแผนเสนอแนะการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวและโปรแกรมท่องเที่ยวระดับท้องถิ่น ระดับจังหวัด และระดับชาติที่เหมาะสมกับศักยภาพที่มี รวมทั้งขอเสนอแนะในการปรับปรุงและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธให้มีศักยภาพเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเพิ่มมากขึ้น

คำหลัก : ศักยภาพการท่องเที่ยว , การท่องเที่ยวเชิงพุทธ

ABSTRACT

Project Code : RDG4950090

Project Title : The Buddhism Current of Moon River Basin: A Case Study of

Buddhism Tourism Sources' Efficiencies in the South of

Northeastern Region of Thailand

Investigators : Srisombat I., Saiyasopon K., Worrachat P.

Faculty of Humansines and Socialsines Surindra Rajabhat University ,

Thailand

E-mail address: Ittiwut@srru.ac.th

Project duration: 1 June 2006 - 31 May 2007

Abstract

The objectives of this research, named the Buddhism current of Moon river basin: a case study of Buddhism tourism source efficiencies in the south of northeastern region of Thailand were; 1) to study Buddhism tourism sources' efficiencies, and 2) to define mutual strategies for strengthening the sustainable development and management of tourism sources in the south of northeastern region of Thailand, linking with neighboring countries. The researchers had surveyed the Buddhism tourism sources and assessed the efficiencies. Defined factors and indicated standards for efficiencies' assessment were; 1) the tourist attractive efficiency and 2) tourist receiving capable efficiency. The survey results found that there are totally 80 Buddhism tourism sources in 6 provinces of the south of northeastern region, composting of 21 sources in Ubon Ratchathani , 18 sources in Nakhon Ratchasima, , 11 sources, in Sisaket, 11

sources in Surin, 10 sources in Chaiyaphum, and 9 sources in Buriram. The assessment of Buddhism tourism sources found that there are 8 Buddhism tourism sources, which are high efficient in Nakhon Ratchasima, comprising Kao Jun Ngam temple, Salaloy temple, Ban Rai temple, Salawan temple, Theppitak Poonnarm temple, Suthajinda temple, Bueng temple, and Tra Kor temple. In Ubon Ratchathani, there are 5 sources, comprising Sri Ubon Rattanaram temple, Maha Wanaram temple, Toong Sri Muang temple, Nong Papong temple, and Supattanaram temple. In Buriram, there are 5 sources, comprising Kao Gradong temple, Po Yoy temple, Goe Gaew temple, Khun Gong temple, and Sisa Rad temple. In Chaiyaphum, there are 5 sources, comprising Chaiyaphum Pitak temple, Muang Gao temple, Chai Sammhor temple, Pratarad Sarmmuen temple, and Theppa Butr Bunpot temple. In Sisaket, there are 3 sources, comprising Sragumpaengyai temple, Maha Putharam temple, and Ban Srangreung temple. As well as in Surin, there are 3 sources, comprising Buraparam temple, Petchburi temple, and Praputhabatr Kaopannomdin temple.

For the definition of mutual strategies for strengthening the sustainable development and management of tourism sources in the south of northeastern region of Thailand, linking with neighboring countries, it found 3 strategies as the followings.

The linkage of tourism routes inside provinces. The linkage of tourism route in neighboring provinces inside Thailand, there are 2 ways; the first route is the starting from Bangkok, Chachoengsao, Sragaew, Buriram, Surin, Sisaket, and Ubon Ratchathani, and the second route is the starting from Pattaya, Rayong, Sragaew, Buriram, Nakhon Ratchasima, and Chaiyaphum. The linkage of tourism route in neighboring countries, there are 4 ways; the first route is the starting from Bangkok, Surin, and Siem Rat, the second route is the starting from Bangkok, Sragaew, Siem Rat, Surin, Buriram, Nakhon Ratchasimam, and back to Bangkok, the third route is the starting from Siem Rat, Surin, Sisaket, Ubon Ratchathani, and Champasak, and the forth route is the starting from Bangkok, Chonburi, Rayong, Juntaburi, Trad, Goe Gong, Gampong Thom, Siem Rat, Sisaket, Surin, Buriram, and Nakhon Ratchasima, Chaiyaphum, and back to Bangkok.

The tourism network creation must be integrated between tourism companies in the provincial, country levels, and international levels, as well as local organizations in communities and provinces. Causing the development and promotion of tourism in the south of northeastern region of Thailand would be efficiently successful. The research results would extend to plan and recommend for creating tourism activities and programs in local, provincial, and international levels suitably with self efficiency. Moreover, the recommendations would help to improve and develop the Buddhism tourism sources, being capable and increasing the efficiency for tourism capacity receiving.

Keyword : Potential for Tourism , Buddhism Tourism Sources

สารบัญ

	หน้า
กิตติกรรมประกาศ	ก
บทสรุปสำหรับผู้บริหาร	ข
บทคัดย่อภาษาไทย	จ
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ช
สารบัญ	ญ
สารบัญตาราง	ฎ
สารบัญภาพ	ฐ
บทที่ 1 บทนำ	1
หลักการและเหตุผล	1
วัตถุประสงค์ของโครงการ	4
คำถามการวิจัย(Research Question)	4
ระเบียบและวิธีวิจัย	4
ผลการวิจัยที่คาดว่าจะได้รับ(Output)	5
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากโครงการ(Outcomes)	6
นิยามศัพท์เฉพาะ	6
แนวทางในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์	7
บทสรุป	7
บทที่ 2 วรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	9
บทนำ	9
แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยว	9
แนวคิดเกี่ยวกับวัด	16
เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	25
บทสรุป	32
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย (Research Methodology)	36
บทนำ	36

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
กรอบและแนวคิดการวิจัย	36
ระเบียบและวิธีวิจัย	38
บทที่ 4 ผลการศึกษา สรุปและข้อเสนอแนะ	46
บทนำ	46
ผลการศึกษาวิจัย	46
อภิปรายผล	104
ข้อเสนอแนะ	107
บทสรุป	107
บทที่ 5 บทสรุปและข้อเสนอแนะ	109
บทสรุป	109
ข้อเสนอแนะ	114
ภาคบรรณานุกรม	116
ภาคผนวก	118
ภาคผนวก ก บทความการวิจัย	119
ภาคผนวก ข แผนที่ตั้งแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ	133
ภาคผนวก ค แบบประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ	140
ภาคผนวก ง ภาพกิจกรรมการดำเนินงาน	150
ภาคผนวก จ ประวัติผู้วิจัย	161

สารบัญตาราง

	หน้า
ตารางที่ 1 แสดงศักยภาพในการดึงดูดใจในการท่องเที่ยวเชิงพุทธ	40
ตารางที่ 2 ศักยภาพในการรองรับการท่องเที่ยว	41
ตารางที่ 3 แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธจังหวัดชัยภูมิ	47
ตารางที่ 4 แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธจังหวัดนครราชสีมา	52
ตารางที่ 5 แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธจังหวัดบุรีรัมย์	61
ตารางที่ 6 แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธจังหวัดสุรินทร์	65
ตารางที่ 7 แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธจังหวัดศรีสะเกษ	71
ตารางที่ 8 แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธจังหวัดอุบลราชธานี	78
ตารางที่ 9 แสดงค่าร้อยละจำนวนแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธกลุ่มจังหวัดอีสานใต้	91
ตารางที่ 10 แสดงการประเมินแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธในจังหวัดชัยภูมิ	93
ตารางที่ 11 แสดงการประเมินแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธในจังหวัดนครราชสีมา	94
ตารางที่ 12 แสดงการประเมินแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธในจังหวัดบุรีรัมย์	96
ตารางที่ 13 แสดงการประเมินแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธในจังหวัดสุรินทร์	97
ตารางที่ 14 แสดงการประเมินแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธในจังหวัดศรีสะเกษ	99
ตารางที่ 15 แสดงการประเมินแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธในจังหวัดอุบลราชธานี	100
ตารางที่ 16 แสดงศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธกลุ่มจังหวัดอีสานใต้	102

สารบัญแผนภูมิ

	หน้า
แผนภูมิที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย	37
แผนภูมิที่ 2 แสดงการเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธกลุ่มจังหวัดอีสานใต้ กับประเทศเพื่อนบ้าน	103

บทที่ 1

บทนำ

การนำเสนอสาระการวิจัย เรื่อง สายธารธรรมลุ่มแม่น้ำมูล : ศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงพุทธกลุ่มจังหวัดอีสานใต้ ในบทนำผู้วิจัยได้นำเสนอสาระเกี่ยวกับความเป็นมาและความสำคัญของการวิจัย หรือหลักการและเหตุผล วัตถุประสงค์ของการวิจัย คำถามการวิจัย แผนงานการวิจัย ผลการวิจัยที่คาดว่าจะได้รับ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้สำหรับการวิจัยและประโยชน์ต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องที่สามารถนำไปใช้ในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธสำหรับรองรับนักท่องเที่ยวและผู้ที่สนใจ โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1.1 หลักการและเหตุผล

สายธารธรรมลุ่มแม่น้ำมูลกลุ่มจังหวัดอีสานใต้ ประกอบด้วย 6 จังหวัด คือ จังหวัดชัยภูมินครราชสีมา บุรีรัมย์ สุรินทร์ ศรีสะเกษและอุบลราชธานี กลุ่มจังหวัดนี้ เป็นพื้นที่สำคัญที่สะท้อนให้เห็นถึงพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ ดังจะเห็นได้จากการค้นพบหลักฐานทางโบราณคดีของชุมชนขนาดเล็กจนกลายเป็นชุมชนขนาดใหญ่ การค้นพบร่องรอยการอาศัยอยู่ของมนุษย์ก่อนประวัติศาสตร์ ณ แหล่งโบราณคดีบ้านปราสาท อำเภอสูงเนิน จังหวัดนครราชสีมา การค้นพบโครงกระดูกมนุษย์ เครื่องมือเครื่องใช้และโบราณวัตถุภายในหลุมฝังศพ และการค้นพบแหล่งโลหะโบราณที่ใช้การผลิตเครื่องมือเครื่องใช้ สิ่งเหล่านี้ แสดงให้เห็นว่าชุมชนในภูมิภาคอีสานใต้มีการปะทะกับชุมชนภายนอก โดยนำสิ่งของที่ผลิตได้ไปแลกเปลี่ยนกับทรัพยากรอื่น ๆ ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรม มีการสร้าง ศาสนสถานแบบปราสาทขอม เป็นที่ประดิษฐานรูปเคารพไว้หลายแห่ง เช่น ปราสาทหินพิมาย ปราสาทหินพนมรุ้ง ปราสาทหินเมืองต่ำ ปราสาทหินศรีขรภูมิ ซึ่งล้วนสะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของอารยธรรมกับคนบริเวณลุ่มแม่น้ำมูลที่มีพัฒนาการอันยาวนานต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน (ศรีศักดิ์ วัลลิโภดม และ สุจิตต์ วงษ์เทศ. 2543)

แม่น้ำมูลเกิดจากเทือกเขาแดงพญาเย็นไหลผ่านกลุ่มจังหวัดอีสานใต้ ประกอบกับแม่น้ำชีซึ่งเกิดจากเทือกเขาเพชรบูรณ์บริเวณเขาพญาฝ่อ ในพื้นที่จังหวัดชัยภูมิไหลผ่านกลุ่มจังหวัดอีสานตอนกลางมาบรรจบกับแม่น้ำมูลในพื้นที่จังหวัดอุบลราชธานีแล้วไหลลงสู่แม่น้ำโขงซึ่งเป็นแม่น้ำนานาชาติ (อภิศักดิ์ โสมอินทร์. 2525, รัตนา รุจิรา. 2523) ความชุ่มชื้นที่มากับสายน้ำเป็นการหล่อเลี้ยงวัฒนธรรมสองฝั่งในพื้นที่ลุ่มแม่น้ำใหญ่และลุ่มน้ำสาขา ความอุดมสมบูรณ์ของดินตะกอนที่พัดพามากับสายน้ำ ด้วยแร่ธาตุอาหาร กลายเป็นความอุดมสมบูรณ์ของคนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่กลุ่มจังหวัดอีสานใต้มาอย่างยาวนาน

กลุ่มจังหวัดอีสานใต้มีพรมแดนติดต่อกับประเทศเพื่อนบ้านสองประเทศคือ ทิศใต้ติดกับประเทศ

กัมพูชา ทิศตะวันออกติดกับประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ซึ่งสามารถเชื่อมต่อไปยังประเทศเวียดนาม พื้นที่ในกลุ่มจังหวัดอีสานใต้มีความโดดเด่นในด้านการไปมาหาสู่ของคนทั้ง 4 ประเทศ คือ ไทย (อีสานตอนล่าง หรือ อีสานใต้) กัมพูชา สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และเวียดนาม จึงมีการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมระหว่างชนชาติ ไม่ว่าจะเป็นขนบธรรมเนียมประเพณี วิถีชีวิต ความเชื่อ และศาสนา อันเป็นที่มาแห่งความหลากหลายทางอารยธรรมและแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งมีทั้งแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ และแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม รวมไปถึงความสวยงามและความน่าศรัทธาของแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ อันมีเอกลักษณ์ที่โดดเด่นเป็นเสน่ห์ดึงดูดนักท่องเที่ยวทั้งในประเทศและต่างประเทศด้วย

การท่องเที่ยวเชิงพุทธ หมายถึง การเดินทางไปยังวัดซึ่งเป็นศาสนสถานสำคัญของพุทธศาสนา เพื่อน้อมรำลึกถึงพระพุทธองค์ ด้วยความศรัทธาตั้งมั่นที่จะศึกษาสถานที่และพร้อมที่จะเรียนรู้ถึงสังขารแห่งชีวิตด้วยจิตที่สงบมั่นคง มีความอดทนตั้งใจจริง หากตั้งใจอยู่ที่การปล่อยวางให้ทุกอย่างเกิดขึ้นและดับไป มีความเอื้ออาทรต่อเพื่อนร่วมเดินทาง มีไมตรีจิตต่อกันฉันท์กัลยาณมิตรแบ่งปันผลประโยชน์สู่มวลมนุษยชาติ การเดินทางท่องเที่ยวเชิงพุทธจึงมีความหมายและอยู่ในใจของพุทธศาสนิกชนอย่างเปี่ยมสุขตลอดเวลา การเดินทางท่องเที่ยวเชิงพุทธควรใช้หลักการสองประการ คือ การศึกษาทุกอย่างอย่างละเอียด รอบคอบ เรียนรู้สิ่งที่เกิดขึ้น คิดแบบโยนิโสมนสิการ จะทำให้เรียนรู้ถึงความจริงของชีวิตการปฏิบัติต่อผู้รับและตนเองอย่างมีเมตตา ดังนั้น การเดินทางท่องเที่ยวเชิงพุทธ จึงเป็นการเดินทางที่มีความหมายล้ำค่าตามหลักพุทธศาสนา กล่าวคือ ได้รับความสะอาด ความสว่าง และความสงบสุข (ชมรมนักศึกษามหาวิทยาลัยมหิดล. 2549 : บทนำ)

พุทธศาสนาเป็นศาสนาคู่กับชีวิตของคนไทยมาแต่โบราณกาล วิถีชีวิตของชาวไทยส่วนใหญ่ผูกพันกับพระพุทธศาสนา ในการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาให้อยู่คู่กับชาติไทย พุทธศาสนิกชนล้วนมีบทบาทและความสำคัญอย่างยิ่ง เนื่องจากสถานการณ์ในปัจจุบันเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตพุทธศาสนิกชน ซึ่งแนวทางสำคัญสำหรับการดำเนินชีวิตเพื่อให้รู้เท่าทันกับกระแสโลกาภิวัตน์คือการนำวิถีธรรมมาเป็นครรลองของการดำเนินชีวิต วัดเป็นศาสนสถานทางพุทธศาสนา เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธที่มีความหลากหลายด้วยรูปแบบที่แตกต่างกัน ทั้งขนาด ประเภท พื้นที่ ฐานะและการจัดกิจกรรม บางวัดจัดสภาพแวดล้อมให้ดูคล้ายสวนป่าธรรมชาติ สะอาด สวยงาม ร่มรื่นและสงบ ประชาชนอยากเข้าไปบวช ปฏิบัติ ศีลธรรม แต่บางวัดคนไม่ยอมเข้าไปเพราะวุ่นวายสับสน ความหลากหลายด้วยรูปแบบดังกล่าวมาจากความแตกต่างในบริบทที่ตั้งและศักยภาพการบริหารจัดการวัดให้เป็นที่พึงของประชาชนเป็นศาสนสถานแห่งความสว่างทางจิตใจและปัญญา ตลอดจนเป็นศูนย์กลางของชุมชน ตามฐานะและบทบาทหน้าที่ที่พึงปฏิบัติของวัด

วัดจะดำรงไว้ซึ่งความเป็นวัด (วัด-วัตร-วัฒนธรรม) ได้อย่างถูกต้อง และรักษาความเป็นวัดได้ ตามหลักการของพระพุทธศาสนา ซึ่งประกอบด้วยองค์ 3 คือ องค์แรก สะอาด คือ ศีล องค์ที่ 2 สงบ คือ สมภา และองค์ที่ 3 สว่าง คือ ปัญญา วัดจะต้องดำรงรักษาไว้ซึ่งเนื้อหาสาระสำคัญของความเป็นวัดอย่างแท้จริง เช่น วัดพระแก้วหรือวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ซึ่งเป็นวัดไม่มีพระสงฆ์มีปูชนียวัตถุและปูชนียสถานเป็นที่ประดิษฐานของสถานบันศาสนา ยิ่งใหญ่อลังการแต่ก็คงไว้ซึ่งแก่นสาระสำคัญของวัด คือ สะอาด สงบ และสว่าง ร่มรื่น สร้างความรู้สึกที่ประทับใจ วัดป่าตาราภิรมย์ อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ เป็นวัดขนาดกลาง ที่ทุกเพศทุกวัย ทุกเชื้อชาติโดยเฉพาะชาวเขา มาเข้าวัด บวชเรียน ศึกษา พัฒนาตนเอง พัฒนาอาชีพ พัฒนาสังคมได้ในท่ามกลางความสะอาด สงบ และสว่าง วัดป่าบ้านตาด อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี เป็นวัดในชนบทอยู่ท่ามกลางหมู่บ้าน มีสภาพเป็นป่าไม่มีโบสถ์ (คล้าย ๆ วัดสวนโมกข์) แต่ประชาชนรอบ ๆ วัดทั่วสารทิศ รวมทั้งชาวต่างประเทศ ต่างก็พากันเข้าไปทำบุญ ศึกษาปฏิบัติธรรม และทำกิจกรรมอื่น ๆ อีกมากมาย วัดต่าง ๆ เหล่านี้ สามารถสร้างบทบาทหน้าที่ของวัดให้เป็นศูนย์กลางชุมชน เป็นที่พึ่งของประชาชน เป็นแหล่งศึกษาสำหรับการเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาและเป็นศูนย์รวมจิตใจของคนในชุมชนได้เป็นอย่างดี

ความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับคนในชุมชน มีความผูกพันแนบแน่นมายาวนาน การจัดกิจกรรมของวัดกับชุมชนเป็นกิจกรรมที่เอื้อประโยชน์ต่อกัน บรรยากาศของวัดทั้งพระสงฆ์ สามเณร สถานที่ พิธีกรรมเป็นที่ศรัทธาของประชาชน กิจกรรมที่วัดจัดขึ้นล้วนส่งผลกระทบต่อชีวิตของประชาชนในชุมชน ดังนั้นวัดจึงต้องบริหารจัดการและพัฒนาวัดตามหลักการทางพระพุทธศาสนาให้ถูกต้องและเหมาะสมกับบริบทสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลง เพื่อจรรโลงจิตใจของประชาชนและเป็นศูนย์รวมของชุมชน โดยคำนึงถึงองค์ประกอบ 3 ประการ คือ ประการแรก หลักไตรสิกขาเป็นฐานของการปฏิบัติไปสู่เป้าหมาย คือ ความสะอาด สว่าง และสงบ อันเป็นสาระสำคัญของความเป็นวัด ประการที่ 2 สังคมไทยยุคโลกาวัตน์ ซึ่งส่งผลกระทบให้เกิดวัตถุนิยม ในเรื่องความไม่รู้จักพอในด้านเศรษฐกิจ การแข่งขัน ต่อสู้อย่างเอารอดเอาเปรียบของผู้ที่เหนือกว่าต่อผู้ด้อยกว่า ในด้านการเมืองและความสับสนในสังคมที่หลากหลายด้วยข่าวสารข้อมูลและเทคโนโลยี และประการที่ 3 การบริหารและการจัดการวัดให้เป็นที่พึ่งทางใจ เป็นศูนย์กลางชุมชน เป็นวัดในดวงใจของคนไทยยุคโลกาวัตน์ เป็นวัดที่มีความสะอาด สว่าง และสงบ

วัดที่จัดการบริหารจัดการที่ดี มีสถานที่เอื้อต่อการพัฒนา จึงเป็นสถานที่เหมาะสำหรับศึกษาหาความรู้ได้หลากหลายรูปแบบตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน นอกจากการเป็นที่พึ่งทางจิตใจของประชาชนเป็นศูนย์รวมของชุมชนและเป็นแหล่งศึกษาหาความรู้แล้ว วัดยังเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะอย่างยิ่งวัดในกลุ่มจังหวัดอีสานใต้ ซึ่งเป็นวัดที่มีความพร้อมทางด้านทุนทางสังคม ทั้งในด้านสถานที่ตั้งที่สงบร่มรื่น พระเกจิอาจารย์มีหลากหลายและศาสนสถานที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์และศิลปกรรมจากอัจฉริยะผ่านภูมิปัญญาชั้นเลิศของบรรพชนจากรุ่นสู่รุ่นตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ซึ่งหากมี

การจัดระบบข้อมูลที่มีศักยภาพ พร้อมสำหรับรองรับการไปศึกษาธรรมะของพุทธศาสนิกชนอย่างเป็นระบบแล้ว แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธในกลุ่มจังหวัดอีสานใต้ จะพร้อมพร้อมไปด้วยนักท่องเที่ยวญาติธรรม เสมือนหนึ่งธรรมชาติโอบอุ้มความชุ่มชื้นโดยรอบบริเวณวัด อันเหมาะแก่การปฏิบัติธรรม สร้างความสงบให้กับจิตใจ สิ่งต่างๆ ที่ได้กล่าวมาแล้ว ล้วนเป็นสายธารแห่งธรรมะซึ่งมีที่มาจากพุทธศาสนา ซึ่งเป็นรากเหง้าแห่งวิถีไทย การท่องเที่ยวเชิงพุทธ จึงเป็นการท่องเที่ยวที่มีความหมายทั้งแหล่งท่องเที่ยว คือวัดและนักท่องเที่ยวที่ จะต้องศึกษาปฏิบัติและเผยแพร่หลักธรรมคำสอนให้รู้และเข้าใจยิ่งขึ้นเพื่อความเจริญมั่นคงของพระพุทธศาสนาอยู่คู่กับสังคมไทยสืบไป

1.2 วัตถุประสงค์ของโครงการ

- 1.2.1 เพื่อสำรวจแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธในกลุ่มจังหวัดอีสานใต้
- 1.2.2 เพื่อศึกษาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงพุทธในกลุ่มจังหวัดอีสานใต้
- 1.2.3 เพื่อกำหนดยุทธศาสตร์การพึ่งพาเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งการพัฒนาและการจัดการท่องเที่ยวเชิงพุทธพื้นที่กลุ่มอีสานใต้สู่ความยั่งยืน โดยเชื่อมโยงกับกลุ่มประเทศเพื่อนบ้าน

1.3 คำถามการวิจัย

- 1.3.1 การท่องเที่ยวเชิงพุทธในกลุ่มจังหวัดอีสานใต้มีที่ใดบ้าง
- 1.3.2 การท่องเที่ยวเชิงพุทธในกลุ่มจังหวัดอีสานใต้มีศักยภาพหรือไม่ อย่างไร
- 1.3.3 ยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวเชิงพุทธเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งการพัฒนาและจัดการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่กลุ่มอีสานใต้สู่ความยั่งยืน โดยเชื่อมโยงกับกลุ่มประเทศเพื่อนบ้าน ควรเป็นอย่างไร

1.4 ระเบียบวิธีวิจัย

- 1.4.1 คำถามที่ 1 การท่องเที่ยวเชิงพุทธในกลุ่มจังหวัดอีสานใต้มีที่ใดบ้าง
วิธีการศึกษา ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ มีขั้นตอนการดำเนินงานดังนี้
 - 1.4.1.1 ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
 - 1.4.1.2 ศึกษาข้อมูลภาคสนาม
 - 1.4.1.3 สรุปรายชื่อแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ
- 1.4.2 คำถามที่ 2 การท่องเที่ยวเชิงพุทธในกลุ่มจังหวัดอีสานใต้มีศักยภาพหรือไม่ อย่างไร
วิธีการศึกษา ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงปริมาณ ผสานกับการวิจัยเชิงคุณภาพ มีขั้นตอนการดำเนินงานดังนี้

1.4.2.1 สร้างเครื่องมือ ชนิดแบบประเมินรายการ โดยอาศัยเกณฑ์การตีค่าข้อมูลตามแนวการประเมินของสำนักพัฒนาการท่องเที่ยว กระทรวงการกีฬาและท่องเที่ยว ปรึกษากับผู้เชี่ยวชาญที่มีประสบการณ์ในการวิจัย และเกี่ยวข้องกับการบริหารงานการศาสนา จำนวน 5 ท่าน และสร้างแบบประเมินตามแนวการสร้างของ บุญธรรม กิจปรีดาวิสุทธิ แล้วนำไปทดลองใช้เพื่อหาข้อบกพร่องและปรับปรุง

1.4.2.2 นำแบบสอบถามฉบับสมบูรณ์และผ่านการทดลองแล้วนำมาปรับปรุง แก้ไขให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

1.4.2.3 ผู้วิจัยนำแบบประเมินรายการ ประเมินตามเกณฑ์มาตรฐานตัวชี้วัดทุกวัดจนแล้วเสร็จที่สำรวจพบตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 จนแล้วเสร็จ

1.4.2.4 นำข้อมูลที่ได้รับมาวิเคราะห์แต่ละองค์ประกอบและสรุปภาพรวม เพื่อศึกษาศักยภาพของวัดและสรุปผลการศึกษาในรูปพรรณนาวิเคราะห์

1.4.2.5 จัดประชุมสัมมนาผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวในพื้นที่อีสานใต้เพื่อระดมความคิดเห็นเกี่ยวกับระดับศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงพุทธในกลุ่มจังหวัดอีสานใต้

1.4.2.6 สรุปผลการประชุมสัมมนาระดับศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงพุทธในกลุ่มจังหวัดอีสานใต้และเขียนรายงาน

1.4.3 คำถามข้อที่ 3 การกำหนดยุทธศาสตร์เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งการพัฒนาและจัดการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่กลุ่มอีสานใต้สู่ความยั่งยืน โดยเชื่อมโยงกับกลุ่มประเทศเพื่อนบ้าน ควรเป็นอย่างไร

วิธีการศึกษา ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ มีขั้นตอนการดำเนินงาน ดังนี้

1.4.3.1 จัดประชุมสัมมนาผู้เกี่ยวข้อง เพื่อร่วมกันกำหนดยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวเชิงพุทธ

1.4.3.2 ประมวลผลจากการสรุป กำหนดเป็นยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวเชิงพุทธ

1.5 ผลการวิจัยที่คาดว่าจะได้รับ

1.5.1 ระยะ 6 เดือนที่ 1

1.5.1.1 ข้อมูลที่ตั้ง และรายละเอียดข้อมูลศักยภาพของวัด ตามองค์ประกอบทั้ง 4 ด้าน ในเขตอีสานใต้ 6 จังหวัด คือ จังหวัดชัยภูมิ จังหวัดนครราชสีมา จังหวัดบุรีรัมย์ จังหวัดสุรินทร์ จังหวัดศรีสะเกษและจังหวัดอุบลราชธานี มีที่ใดบ้าง โดยแยกตามองค์ประกอบ 4 ด้าน คือ

- 1) ด้านเกจิอาจารย์
- 2) ด้านสถาปัตยกรรมและจิตกรรม
- 3) ด้านรูปเคารพและวัตถุมงคล
- 4) ด้านสถานที่ปฏิบัติธรรม

1.5.2 ระยะ 6 เดือนที่ 2

1.5.2.1. ได้ข้อมูลศักยภาพด้านการท่องเที่ยวเชิงพุทธ ในเขตอีสานใต้ ตามรายการประเมิน 2 ด้าน ดังนี้

- 1) ด้านศักยภาพการดึงดูดใจนักท่องเที่ยว
- 2) ด้านศักยภาพการรองรับการท่องเที่ยวเชิงพุทธ

1.5.2.2. ได้ยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวเชิงพุทธเพื่อ เสริมสร้างความเข้มแข็งการพัฒนาและจัดการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่กลุ่มอีสานใต้สู่ความยั่งยืน โดยเชื่อมโยงกับกลุ่มประเทศเพื่อนบ้าน

1.6 ประโยชน์ที่ได้รับจากโครงการ

ได้ข้อมูลด้านศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงพุทธในกลุ่มจังหวัดอีสานใต้ 6 จังหวัด คือ จังหวัดชัยภูมินครราชสีมา บุรีรัมย์ สุรินทร์ ศรีสะเกษและอุบลราชธานี สนับสนุนข้อมูลการท่องเที่ยวในระดับชุมชนจังหวัดและภาพกว้างทั้งในและต่างประเทศสามารถนำไปกำหนดยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวเชิงพุทธเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งการพัฒนาและจัดการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่กลุ่มอีสานใต้สู่ความยั่งยืน โดยเชื่อมโยงกับกลุ่มประเทศเพื่อนบ้านได้

1.7 นิยามศัพท์เฉพาะ

1.7.1 การท่องเที่ยวเชิงพุทธ หมายถึง การเดินทางไปสู่สถานที่ตั้งของวัดเพื่อศึกษารวมและบริบทที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งเพื่อเป็นการพักผ่อนหย่อนใจ

1.7.2 วัด หมายถึง สถานที่ปฏิบัติศาสนกิจทางพุทธศาสนาที่ได้รับอนุญาตให้จัดตั้งถูกต้องและมีฐานะเป็นนิติบุคคลตามกฎหมาย ซึ่งประกอบด้วย วัดที่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาและสำนักสงฆ์

1.7.3 องค์ประกอบของวัด 4 ด้าน หมายถึง การแยกประเภทของวัดสำหรับการท่องเที่ยวออกเป็น 4 ด้าน คือ ด้านเกจิอาจารย์ ด้านสถาปัตยกรรมและจิตรกรรม ด้านรูปเคารพและวัตถุมงคล ด้านสถานที่ปฏิบัติธรรม

1.7.4 เกจิอาจารย์ หมายถึง พระสงฆ์ที่ได้ยกย่องเคารพและศรัทธาจากพุทธศาสนิกชน ว่ามีความเป็นเลิศในด้านการปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ ตามหลักธรรมคำสอนของพุทธศาสนา

1.7.5 สถาปัตยกรรมและจิตรกรรม หมายถึง วัดที่มีการสร้างศาสนสถานและศาสนวัตถุ ให้มีคุณค่า ความงามและสารประโยชน์เป็นเอกลักษณ์ที่บ่งบอกยุคสมัยในการก่อสร้าง

1.7.6 รูปเคารพและวัตถุมงคล หมายถึง วัดที่มีพระพุทธรูปเก่าแก่ รูปเคารพของเกจิอาจารย์ และวัตถุมงคล ที่พุทธศาสนิกชนเลื่อมใสประดิษฐานไว้สำหรับเคารพและบูชา

1.7.7 สถานที่ปฏิบัติธรรม หมายถึง วัดที่จัดบริบทของวัดให้เอื้อต่อการปฏิบัติธรรมและมีหลักการ

เผยแผ่หลักคำสอนของพุทธศาสนาที่ดี ได้รับความสนใจจากพุทธศาสนิกชนหลังไหลเข้าไปศึกษาและปฏิบัติธรรมเป็นจำนวนมาก

1.7.8 ศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงพุทธ หมายถึง วัดที่มีศักยภาพ 2 ด้าน คือ ด้านการดึงดูดใจนักท่องเที่ยว และด้านความพร้อมสำหรับรองรับการท่องเที่ยวเชิงพุทธ

1.8 แนวทางการนำผลไปใช้ประโยชน์

ผลที่ได้รับจากศึกษาวิจัยเรื่องสายธารธรรมลุ่มแม่น้ำมูล : ศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงพุทธกลุ่มจังหวัดอีสานใต้ เป็นประโยชน์ต่อหน่วยงานดังต่อไปนี้

- 1.8.1 สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ
- 1.8.2 สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดในอีสานใต้
- 1.8.3 สำนักงานวัฒนธรรมแห่งชาติ
- 1.8.4 สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดในอีสานใต้
- 1.8.5 สำนักงานการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย

เพื่อนำผลไปใช้เป็นแนวทางในการกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาศาสนสถานให้เอื้อต่อการเผยแผ่พุทธศาสนา และให้สามารถจัดกิจกรรมในการพัฒนามวลชนผู้ให้อยู่ร่วมในสังคมอย่างสันติสุข ตลอดจนสามารถศาสนสถานให้เป็นท่องเที่ยวเชิงพุทธที่มีศักยภาพสำหรับรองรับนักท่องเที่ยวทั้งในประเทศและต่างประเทศได้ด้วย

1.9 บทสรุป

การวิจัย สายธารธรรมลุ่มแม่น้ำมูล : ศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงพุทธกลุ่มจังหวัดอีสานใต้ มีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ ศึกษาศักยภาพการท่องเที่ยวและกำหนดยุทธศาสตร์การพึ่งพาเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งในการพัฒนาและการจัดการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่กลุ่มอีสานใต้สู่ความยั่งยืน โดยเชื่อมโยงกับกลุ่มประเทศเพื่อนบ้าน ขอบเขตพื้นที่การวิจัย ประกอบด้วย จังหวัดในกลุ่มอีสานใต้ 6 จังหวัด คือ จังหวัดชัยภูมิ นครราชสีมา บุรีรัมย์ สุรินทร์ ศรีสะเกษและอุบลราชธานี องค์ประกอบของวัดที่ทำการศึกษาจำแนกออกเป็น 4 ด้าน คือ ด้านเกจิอาจารย์ ด้านสถานที่ปฏิบัติธรรม ด้านสถาปัตยกรรมและจิตรกรรม และ ด้านรูปเคารพและวัตถุมงคล วิธีดำเนินการวิจัย วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 การสำรวจแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธในกลุ่มจังหวัดอีสานใต้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้วิธีการสำรวจข้อมูลจากเอกสารและการศึกษาภาคสนาม วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 การศึกษาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงพุทธในกลุ่มจังหวัดอีสานใต้ เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ ใช้แบบสอบถามประเมินศักยภาพ และวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 การกำหนดยุทธศาสตร์การพึ่งพาเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งในการพัฒนาและ การจัดการท่องเที่ยวเชิง

พื้นที่กลุ่มอีสานใต้สู่ความยั่งยืนโดยเชื่อมโยงกับกลุ่มประเทศเพื่อนบ้าน เป็น การวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้วิธีการประชุม ผู้ที่เกี่ยวข้องร่วมกันกำหนดยุทธศาสตร์ ผลที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัยในระยะ 6 เดือนแรก ได้ข้อมูลที่ตั้งและรายละเอียดข้อมูลศักยภาพของวัด ตามองค์ประกอบทั้ง 4 ด้าน ระยะ 6 เดือนที่ 2 ได้ข้อมูลศักยภาพด้านการท่องเที่ยวเชิงพุทธ ตามรายการประเมิน 2 ด้าน และได้ยุทธศาสตร์การพึ่งพาของแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งในการพัฒนาและการจัดการท่องเที่ยวในพื้นที่กลุ่มอีสานใต้สู่ความยั่งยืนโดยเชื่อมโยงกับกลุ่มประเทศเพื่อนบ้าน ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัยคือ ได้ข้อมูลด้านศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงพุทธในกลุ่มจังหวัดอีสานใต้ 6 จังหวัด เพื่อสนับสนุนข้อมูลการท่องเที่ยวในระดับชุมชน ระดับจังหวัดและภาพกว้างในระดับประเทศและต่างประเทศ ซึ่งสามารถนำไปกำหนดยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวเชิงพุทธ เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งใน การพัฒนาและการ จัดการท่องเที่ยวในพื้นที่กลุ่มอีสานใต้สู่ความยั่งยืนโดยเชื่อมโยงกับกลุ่มประเทศเพื่อนบ้านได้

บทที่ 2

วรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 บทนำ

การศึกษาวิจัย เรื่อง สายธารธรรมลุ่มแม่น้ำมูล : ศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงพุทธกลุ่มจังหวัดอีสานใต้ ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารกรอบแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยวิจัยที่เกี่ยวข้อง ตามขอบข่ายเนื้อหาแนวคิดดังต่อไปนี้

- 2.1.1 แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยว
- 2.1.2 แนวคิดเกี่ยวกับวัด
- 2.1.3 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.2 แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยว

การท่องเที่ยว หมายถึง การเดินทางไปสู่สถานที่ต่าง ๆ เพื่อพักผ่อนหย่อนใจ เพื่อการศึกษา การแลกเปลี่ยนทางศิลปวัฒนธรรม การประชุม การแสดง ธุรกิจและอื่น ๆ การท่องเที่ยว (tourism) เป็นผลรวมของปรากฏการณ์และความสัมพันธ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นมาจากปฏิสัมพันธ์ของนักท่องเที่ยว ผู้ประกอบธุรกิจ รัฐบาลผู้เป็นเจ้าของบ้าน และชุมชนผู้เป็นเจ้าของบ้าน ในกระบวนการดึงดูดใจและต้อนรับขับสู้ นักท่องเที่ยว และผู้มาเยือนอื่น ๆ

2.2.1. ประเภทของการท่องเที่ยว มี 4 ประเภทคือ

2.2.1.1 การท่องเที่ยวแบบบันเทิงและกีฬา (Sport and Entertainment Tourism) เป็นการเดินทางท่องเที่ยวในกลุ่มนักท่องเที่ยวที่มีความสนใจในแต่ละกิจกรรมนั้น เป็นพิเศษ เพื่อความพึงพอใจ ความสนุกสนานตื่นเต้น รื่นเริง บันเทิงใจ ที่มุ่งเน้นเพื่อการบริการที่เหมาะสม

2.2.1.2 การท่องเที่ยวแบบธรรมชาติ (Natural Tourism) เป็นการเดินทางท่องเที่ยวในแหล่งธรรมชาติเพื่อหาความเพลิดเพลิน เสาะหาความสนุกสนานตื่นเต้น และพักผ่อนหย่อนใจ

2.2.1.3 การท่องเที่ยวเพื่อการประชุมและสัมมนา (Business and Convention Tourism) เป็นการเดินทางท่องเที่ยวของกลุ่มนักธุรกิจ และผู้มีวัตถุประสงค์เพื่อธุรกิจ หรือเพื่อประชุมส่งเสริมการขาย ผลิตภัณฑ์หรือสินค้าต่าง ๆ ก่อนการประชุมมีการจัดรายการท่องเที่ยวอาจเป็นรายการทัศนศึกษา หรือหลังการประชุมมีการจัดรายการท่องเที่ยวเพื่อพักผ่อนหย่อนใจ

2.2.1.4 การท่องเที่ยววัฒนธรรม(Cultural Tourism) เป็นการเดินทางท่องเที่ยวในแหล่งโบราณคดี ประวัติศาสตร์ งานประเพณีวัฒนธรรม วิถีชีวิตชาวบ้านในชนบท และสถานที่ต่างๆ ที่มนุษย์สร้างขึ้น เพื่อความเพลิดเพลิน ได้ความรู้เกี่ยวกับสภาพสังคมและวัฒนธรรมในแหล่งท่องเที่ยวแห่งนั้น

2.2.2 ประเภทของแหล่งท่องเที่ยว ได้แก่

2.2.2.1 แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ (Natural Attractions) หรือที่เกิดจากสภาพแวดล้อมตามธรรมชาตินั้น ประกอบด้วย สภาพภูมิอากาศ (Climate) ทิวทัศน์ที่สวยงาม (Scenery) และสัตว์ป่า (Wildlife)

2.2.2.2 แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและวิถีชีวิต

2.2.2.3 แหล่งท่องเที่ยวที่มนุษย์สร้างขึ้น (Manufactured Attractions) เช่น สิ่งก่อสร้างและสถาปัตยกรรมทางประวัติศาสตร์ ศาสนสถาน อาคารเก่าแก่ที่มีประวัติความเป็นมาที่สำคัญ

2.2.3 การอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว

ประเทศไทย กำหนดกลยุทธ์การอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว ดังนี้

2.2.3.1 ให้การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์เป็นนโยบายหลักในการส่งเสริมและพัฒนากการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

1) การส่งเสริมและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว ต้องอยู่ภายใต้กรอบของการอนุรักษ์ และมีแผนจัดการสิ่งแวดล้อมควบคู่กันไปมีการกำหนดทิศทางและมาตรการส่งเสริมและพัฒนาที่สอดคล้องกับสภาพเศรษฐกิจและศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยว รวมทั้งป้องกันและควบคุมปัญหาความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม และวิถีชีวิตของชุมชนที่จะเกิดจากกิจกรรมแหล่งท่องเที่ยว

2) วางแผนจัดการที่เกิดจากความร่วมมือของชุมชนท้องถิ่น ประชาชน และภาคเอกชนในพื้นที่เพื่อคุ้มครองดูแลรักษาพื้นที่ที่มีระบบนิเวศสมบูรณ์หรือมีคุณค่าทางธรรมชาติ

3) หน่วยงานที่รับผิดชอบดูแลแหล่งท่องเที่ยว ต้องรายงานผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมที่เกิดจากการท่องเที่ยวต่อคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติอย่างน้อยปีละหนึ่งครั้ง

2.2.3.2 การพัฒนาจะต้องคำนึงถึงศักยภาพความสามารถในการรองรับของพื้นที่ และกฎระเบียบที่เกี่ยวข้อง

1) จำกัดจำนวนนักท่องเที่ยว โดยคำนึงสมรรถนะและระบบนิเวศของแหล่งท่องเที่ยวที่จะรองรับได้ โดยเฉพาะแหล่งท่องเที่ยวที่มีความอ่อนไหวของระบบนิเวศ เช่น การกำหนดจำนวนนักท่องเที่ยว การกำหนดระยะเวลา และการจัดให้มีทางเลือกต่าง ๆ เพื่อให้แหล่งท่องเที่ยวได้รับการฟื้นฟู

2) แหล่งท่องเที่ยวจะต้องมีการจัดสภาพแวดล้อมให้อยู่ในระดับมาตรฐานที่ดี มีการบริหารจัดการน้ำเสีย ขยะมูลฝอยและสิ่งปฏิกูลที่ถูกสุขลักษณะ รวมทั้งควบคุมสภาพอากาศและเสียง

3) ให้มีการจัดทำแผนและผังการใช้ที่ดิน รวมทั้งให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ออกข้อบังคับในการจัดระเบียบของธุรกิจและกิจกรรมบริการนักท่องเที่ยว ให้เป็นไปตามแผนและผังที่กำหนด โดยให้ผู้ที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐ เอกชน และประชาชนในพื้นที่ร่วมกันจัดทำ

4) ให้มีการกำหนดสัดส่วนรายได้ ที่เกิดจากกิจกรรมการท่องเที่ยวมาใช้ในการดูแลรักษา ฟื้นฟู บูรณะ จัดการสภาพแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยว โดยแก้ไขปรับปรุงกฎระเบียบที่เกี่ยวข้อง

5) หน่วยงานที่รับผิดชอบดูแลแหล่งท่องเที่ยวจะต้องดูแลรักษาเอกลักษณ์และคุณค่าดั้งเดิมของแหล่งท่องเที่ยวไว้ โดยกำหนดมาตรฐานการควบคุมไม่ให้มีการดัดแปลงสภาพแวดล้อม รวมทั้งควบคุมการก่อสร้างบริการพื้นฐานและสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ให้กลมกลืนไม่ลดคุณค่าและความสำคัญและเอกลักษณ์ของแหล่งท่องเที่ยว

6) หน่วยงานที่รับผิดชอบดูแลแหล่งท่องเที่ยวประสานกับหน่วยงานที่มีอำนาจบังคับใช้กฎหมาย ให้มีการบังคับใช้อย่างเข้มงวดและต่อเนื่อง โดยเฉพาะการบุกรุกที่สาธารณประโยชน์และกิจกรรมที่ก่อให้เกิดความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อมและโบราณสถาน

2.2.3.3 สร้างศักยภาพการบริหารและจัดการด้านการท่องเที่ยวให้ท้องถิ่นและประชาคมมีการจัดการที่มีมาตรฐาน

1) ให้การสนับสนุนสถาบันการศึกษาทั้งภาครัฐและเอกชนในการพัฒนาผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในอุตสาหกรรมท่องเที่ยว โดยเฉพาะประชาชนในท้องถิ่นให้มีความสามารถในการบริหารจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

2) การจัดตั้งเครือข่ายความร่วมมือระหว่างสถาบันศึกษาหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและท้องถิ่นระดับชุมชน ให้เป็นศูนย์กลางในการส่งเสริมสนับสนุน และดำเนินกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวโดยชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วม

3) สร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน ในการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว โดยให้ความสำคัญกับประชาชนในท้องถิ่นประกอบอาชีพที่ต่อเนื่องและเชื่อมโยงกับการท่องเที่ยวเพื่อให้ชุมชนท้องถิ่นมีรายได้เพียงพอและพึ่งตนเองได้ระยะยาว

2.2.4 ทรัพยากรการท่องเที่ยว

ทรัพยากรการท่องเที่ยว (Tourism resource) เป็นองค์ประกอบหนึ่งของระบบการท่องเที่ยว นอกเหนือจาก การบริการการท่องเที่ยว (tourism service) และตลาดการท่องเที่ยว (tourism market or tourist) องค์ประกอบเหล่านี้มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกัน ซึ่งแต่ละองค์ประกอบมีองค์ประกอบย่อย ๆ อีกมาก มีความแตกต่างในองค์ประกอบย่อย และความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันระหว่างองค์ประกอบเหล่านี้ ก่อให้เกิดความแตกต่างในรูปแบบของการท่องเที่ยว

2.2.4.1 ประเภทของทรัพยากรท่องเที่ยว

การจำแนกประเภทของทรัพยากรการท่องเที่ยว เป็น 2 ลักษณะคือ

1) จำแนกตามพื้นที่และลักษณะของทรัพยากร “พื้นที่” ในที่นี้หมายถึง ที่ตั้งของทรัพยากรนั้น ๆ และ “ลักษณะ” หมายถึง ลักษณะที่เป็นธรรมชาติ หรือมนุษย์สร้างขึ้น เมื่อพิจารณาเกณฑ์ทั้ง 2 นี้ ประกอบกันสามารถจำแนกเป็น

1.1) ทรัพยากรการท่องเที่ยวที่เน้นธรรมชาติ (Resource – based areas) ทรัพยากรการท่องเที่ยวกลุ่มนี้ ลักษณะเด่นอยู่ที่มีความเป็นธรรมชาติดั้งเดิม และนักท่องเที่ยวมีโอกาสที่จะประกอบกิจกรรมนันทนาการที่หลากหลาย

1.2) ทรัพยากรการท่องเที่ยวกึ่งธรรมชาติ (Intermediate Areas) มักตั้งอยู่ห่างไกลจากชุมชนกว่าประเภทแรก แต่มีการพัฒนาเส้นทางคมนาคมที่เปิดโอกาสให้เดินทางเข้าถึงสะดวก เช่น รีสอร์ท อุทยานและวนอุทยาน

1.3) ทรัพยากรการท่องเที่ยวที่เน้นผู้ใช้ประโยชน์ (User-oriented Areas) ทรัพยากรการท่องเที่ยวในกลุ่มนี้ส่วนใหญ่จะตั้งอยู่ใกล้ชุมชน การเข้าถึงเพื่อประกอบกิจกรรมการท่องเที่ยวจึงกระทำได้สะดวก เพราะมีการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ขึ้นมารองรับกิจกรรมใช้ประโยชน์และสนองความต้องการของผู้ใช้ประโยชน์เต็มรูปแบบ

2) จำแนกประเภท ลักษณะของทรัพยากรการท่องเที่ยว ซึ่ง จำแนกได้เป็น

2.1) ทรัพยากรการท่องเที่ยวประเภทศิลปวัฒนธรรม ประเพณี และกิจกรรม รวมถึงสิ่งที่ตกทอดตามประเพณีโบราณมาสู่ชนรุ่นหลัง

2.2) ทรัพยากรการท่องเที่ยวประเภทประวัติศาสตร์ โบราณสถาน และโบราณวัตถุ (Archeological and Historical Resources) หมายถึงพื้นที่ หลักฐาน และร่องรอยทางกายภาพที่หลงเหลืออยู่ ซึ่งอาจบ่งบอกถึงสภาพความเป็นมาและพัฒนาการของสิ่งมีชีวิต ทั้งในยุคก่อนประวัติศาสตร์ และยุคประวัติศาสตร์ รวมถึงวัตถุต่าง ๆ ที่มนุษย์สร้างหรือประดิษฐ์ขึ้นด้วย

2.3) ทรัพยากรการท่องเที่ยวทางธรรมชาติ (Natural Tourism Resources) หมายถึง ทรัพยากรทั้งทางด้านชีวภาพและกายภาพ

2.2.4.2 องค์ประกอบของทรัพยากรการท่องเที่ยวที่เป็นธรรมชาติ

องค์ประกอบในส่วนที่เป็นธรรมชาตินับว่ามีความสำคัญเป็นอย่างมากต่อแหล่งท่องเที่ยว เพราะนักท่องเที่ยวที่มีความสนใจเดินทางไปเยี่ยมเยือนแหล่งท่องเที่ยวใด มักจะมีการทำกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับองค์ประกอบที่เป็นธรรมชาติ หรือที่เรียกว่า Nature Based (outdoor) Activities ทรัพยากรการท่องเที่ยวในส่วนที่เป็นธรรมชาติมีองค์ประกอบพื้นฐาน คือ

1) ลักษณะภูมิประเทศ หมายถึง ลักษณะทางกายภาพและภูมิทัศน์ เช่น ภูเขา (Mountain) หุบเขา (Valley) หุบเขาลึกที่มีน้ำตรงกลาง (Canyon) เกาะ (Island) ที่ราบสูง (Plateau) บริเวณ

สามเหลี่ยมแม่น้ำ(Delta) เนินทราย(Dune) หน้าผา(Cliff) หาดทราย(Beach) ถ้ำ(Cave) ภูเขาไฟ (Volcano) ซากฟอสซิล(Fossil) ฯลฯ

2) พืชพรรณและสัตว์ป่า สวนรุกขชาติ และสวนดอกไม้ นับเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวที่สำคัญในส่วนของพันธุ์ไม้ ในส่วนของสัตว์ป่านั้น อาจแบ่งได้ 2 ลักษณะ คือ สัตว์ป่าที่ถูกกักขังไว้และสัตว์ป่าเพื่อการบริโภค

3) น้ำ เป็นองค์ประกอบหนึ่งที่มีความสำคัญสำหรับแหล่งท่องเที่ยว โดยเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมทางน้ำ (Water Based Tourism Resources) เช่นการว่ายน้ำ การเล่นวินด์เซิร์ฟ หรือพายเรือ ซึ่งน้ำจะต้องมีคุณภาพดี มีอุณหภูมิที่เหมาะสม และไม่มีคลื่นลมแรง ทั้งนี้ไม่ได้หมายถึงเฉพาะน้ำตามหาดทรายชายทะเลหรือมหาสมุทรเพียงเท่านั้น แต่หมายรวมถึง ทะเลสาบ น้ำตก แม่น้ำ น้ำพุร้อน หรือหิมะด้วย การจัดแหล่งท่องเที่ยวประเภทนี้มักจะเกี่ยวกับเกษตรกรรม เช่นการสร้างเขื่อน ฝายกั้นน้ำ ฯลฯ

4) อากาศ ช่วงฤดูกลาง เป็นปัจจัยที่สำคัญอย่างมากต่อการตัดสินใจเลือกเดินทางไปยังแหล่งท่องเที่ยว และสิ่งสำคัญที่มีผลต่อการตัดสินใจเลือกแหล่งท่องเที่ยว คือ ความสะอาด ราคา ความสวยงาม และความชอบ

5) ปรากฏการณ์ / เหตุการณ์ ปรากฏการณ์ หรือเหตุการณ์ เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ เนื้อหาความคาดหมายเช่น การอพยพพเนจรของฝูงนกจากไซบีเรีย หรือนกเปิดน้ำ การประทุของภูเขาไฟ การเกิดจันทรุปราคา สุริยุปราคา เป็นต้น

6) อื่น ๆ เช่น โครงการกระดูกสัตว์คล้ายมนุษย์ที่ขุดค้นพบเกือบทั่วทวีปแอฟริกา และร่องรอยของมนุษย์แบบปัจจุบัน เป็นต้น

2.2.5 ความสำคัญของทรัพยากรการท่องเที่ยว

ทรัพยากรการท่องเที่ยวมีความสำคัญมากต่ออุตสาหกรรมท่องเที่ยว ดังนี้

2.2.5.1 เป็นที่มาของรายได้ เมื่อนักท่องเที่ยวเดินทางไปท่องเที่ยวยังสถานที่ ตำบล เมือง ภาค รัฐ หรือประเทศนั้น

2.2.5.2 สร้างความภาคภูมิใจให้แก่ประชาชน ที่อยู่ในพื้นที่

2.2.5.3 ก่อให้เกิดการอนุรักษ์และพัฒนา

2.2.5.4 เป็นสิ่งดึงดูดใจให้มีการเดินทางท่องเที่ยว

2.2.5.5 สะท้อนให้เห็นถึงคุณค่าและภูมิปัญญาของบรรพชน

2.2.5.6 ช่วยเพิ่มคุณภาพชีวิตและทำให้ประชาชนมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น

2.2.6 หลักการในการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยว

หลักการในการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยว คือ การจัดการทรัพยากรเพื่อตอบสนองความจำเป็นทางเศรษฐกิจและสังคม พร้อมไปกับการรักษาสุนทรียภาพเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมและกระบวนการทางนิเวศวิทยา โดยเป้าหมายสูงสุดของการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยว คือ ความยั่งยืน

2.2.6.1 การจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยว มีเป้าหมายซึ่งมุ่งเน้นไปที่การใช้ทรัพยากรให้เกิดประโยชน์อย่างเหมาะสมที่สุด ยาวนานที่สุด กระแสในการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวทั้ง 2 ด้านคือ

1) ความต้องการพัฒนาคน โดยเน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนที่มาจากรากหญ้า (ประชาชนพื้นฐาน) อันจะเป็นหลักประกันให้การจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวเป็นไปอย่างมีทิศทาง ถูกต้อง และเหมาะสม ตลอดจนมีการกระจายรายได้ที่เป็นธรรม

2) ความต้องการให้มีการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งมีขอบข่ายกว้างขวางไปทั่วโลก ทั้งการอนุรักษ์ป้องกัน และแก้ไขวิกฤตการณ์ในระดับท้องถิ่นและระดับโลก โดยเฉพาะการอนุรักษ์ระบบนิเวศน์ เพื่อให้คงไว้ซึ่งความหลากหลายทางชีวภาพของกลุ่มนักท่องเที่ยว โดยเฉพาะกลุ่มนักท่องเที่ยวจากประเทศในซีกโลกตะวันตกที่สนใจกับคุณภาพ และการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวอย่างเหมาะสมมากขึ้น

2.2.6.2 แนวทางในการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยว

แนวทางในการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนมี 2 ประการคือ

1) การผลักดันและสนับสนุนรูปแบบการท่องเที่ยวที่ส่งเสริมการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน รูปแบบการท่องเที่ยวที่ส่งเสริมให้เกิด “การท่องเที่ยวแบบยั่งยืน” คือ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism) ซึ่งหมายถึง การเดินทางไปยังแหล่งท่องเที่ยวใดท่องเที่ยวหนึ่งโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการศึกษา ชื่นชม และเพลิดเพลินไปกับทัศนียภาพ สภาพธรรมชาติ สภาพสังคม วัฒนธรรมและวิถีชีวิต ของคนในท้องถิ่นบนพื้นฐานของความรู้และความรับผิดชอบต่อระบบนิเวศ

หลักการที่สำคัญในการผลักดันและสนับสนุนการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ มีองค์ประกอบสำคัญที่ควรนำมาพิจารณา คือ การสร้างจิตสำนึกเกี่ยวกับการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ความพึงพอใจของนักท่องเที่ยว การมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น การกระจายรายได้

2) การสร้างสมดุลระหว่างความต้องการที่จะพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศกับความจำเป็นในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวเพื่อการใช้งานในอนาคต โดยพยายามควบคุมผลกระทบทางลบให้มากที่สุด การจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนจะประสบความสำเร็จได้ ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องจะต้องร่วมมือกันในการใช้ทรัพยากรการท่องเที่ยวที่มีอยู่อย่างจำกัด อย่างรอบคอบ เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด ทั้งในปัจจุบันและอนาคต การจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวตามแนวทางนี้ ต้องจัดการในการดำเนินกิจการและกิจกรรมทางการท่องเที่ยวในขอบเขตความสามารถในการรองรับ 3 ด้านคือ

2.1) การจัดการตามขีดความสามารถในการรองรับของชุมชน

2.2) การจัดการตามขีดความสามารถในการรองรับทางการตลาด

2.3) การจัดการตามขีดความสามารถในการรองรับทางสิ่งแวดล้อม

2.2.7 การอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อมทางการท่องเที่ยว

2.2.7.1 สิ่งแวดล้อมด้านการท่องเที่ยวทางธรรมชาติ ซึ่งแนวทางการท่องเที่ยวทาง

ธรรมชาติ ประกอบด้วย

- 1) การดูแลรักษาความสะอาดของสถานที่ท่องเที่ยว
- 2) การปฏิบัติตามระเบียบข้อบังคับต่าง ๆ ที่สถานที่ท่องเที่ยวนั้น ๆ ได้กำหนดไว้
- 3) การจัดทำคู่มือเกี่ยวกับสถานที่ท่องเที่ยวนั้น ๆ
- 4) การป้องกันความเสียหายหรือการเปลี่ยนแปลงที่อาจจะเกิดขึ้นกับแหล่ง

ท่องเที่ยว

5) ความรู้สึกตระหนักถึงคุณค่าและหวงแหนสถานที่ท่องเที่ยวนั้น ๆ

6) การจัดเจ้าหน้าที่ให้เป็นมัคคุเทศก์นำเที่ยวและควบคุมดูแลให้นักท่องเที่ยว

ปฏิบัติตามกฎข้อบังคับของสถานที่นั้น ๆ

7) การไม่สร้างสิ่งก่อสร้างในสถานที่ท่องเที่ยวโดยไม่จำเป็น

2.2.7.2 สิ่งแวดล้อมทางการท่องเที่ยวที่มนุษย์สร้างขึ้น ซึ่งแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนา

สิ่งแวดล้อมทางการท่องเที่ยวที่มนุษย์สร้างขึ้น ได้แก่

- 1) การให้การศึกษาคู่มือความรู้ที่ถูกต้องกับนักท่องเที่ยวและผู้สนใจทั่วไป
- 2) การจัดหาเงินทุนหรืองบประมาณเพื่อการดูแลรักษาและบูรณะซ่อมแซม
- 3) การจัดเจ้าหน้าที่ดูแลรักษาประจำสถานที่ เพื่อมิให้มีการลักลอบทำลาย

สถานที่ท่องเที่ยว

4) การจัดเก็บโบราณวัตถุและสิ่งมีค่าทางโบราณคดีและประวัติศาสตร์ไว้ในที่ที่

ปลอดภัย

5) การบูรณะและซ่อมแซมโดยผู้เชี่ยวชาญโบราณสถาน โบราณวัตถุ หรือแหล่ง

ท่องเที่ยวที่เป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น

6) การออกกฎหมายควบคุมรักษาสถานที่ท่องเที่ยว

2.2.8 ยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวของประเทศไทย

รัฐบาลโดยการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยจึงได้กำหนดยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวไว้ 3 แนวทาง ดังนี้ (ศักดิ์ชัย อินทร์จันทร์ : 2549)

2.2.8.1 การดึงนักท่องเที่ยวจากต่างประเทศเข้ามาท่องเที่ยวในประเทศไทยให้ได้มากที่สุด โดยเฉพาะนักท่องเที่ยวจาก 7 ประเทศหลัก คือ มาเลเซีย จีน ญี่ปุ่น เกาหลี สหรัฐอเมริกา ออสเตรเลีย และตะวันออกกลางให้ได้ 14.5 ล้านคน และมีรายได้ทั้งสิ้น 500,000 ล้านบาท

2.2.8.2 ธรณรังคีให้มีการท่องเที่ยวภายในประเทศของคนไทย โดยมีเป้าหมายอยู่ที่ 79.33 ล้านครั้ง และมีเงินสะพัด 3.78 แสนล้านบาท ทั้งเป็นการท่องเที่ยวในรูปหมู่คณะและการท่องเที่ยวในกลุ่ม คลัสเตอร์จังหวัดตัวเอง

2.2.8.3 การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวใหม่ โดยมีการสำรวจและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวที่มีอยู่ เดิมหรือสร้างขึ้นใหม่ให้เป็นทรัพยากรท่องเที่ยวที่มีคุณค่าต่อการท่องเที่ยว ทั้งในระดับประเทศ ระดับ กลุ่มจังหวัด ระดับจังหวัด และระดับท้องถิ่น

2.3 แนวคิดเกี่ยวกับวัด

วัด หมายถึง สถานที่ทางพระพุทธศาสนา ซึ่งปกติมีพระอุโบสถ พระวิหาร พระเจดีย์ รวมทั้ง มีพระภิกษุสงฆ์อยู่อาศัย (ราชบัณฑิตยสถาน.2525) คำว่า “วัด” เป็นคำเรียกชื่อศาสนสถานแบบคำไทย โดยที่มาของคำว่า “วัด” นี้ ยังไม่มีข้อยุติ ด้วยบางคนอธิบายว่า มาจากคำว่า “วตวา” ในภาษาบาลี แปลว่า เป็น ที่สนทนาธรรม บ้างก็ว่ามาจาก “วัตร” อันหมายถึงกิจปฏิบัติหรือหน้าที่ของพระภิกษุที่พึงกระทำ หรือแปลอีก อย่างว่าการจำศีล ซึ่งวัด(วัตร) ตามนัยนี้ จึงน่าจะหมายถึงสถานที่ซึ่งพระภิกษุสงฆ์ใช้เป็นที่พักผ่อนภาวนา หรือสถานที่ที่พระภิกษุสงฆ์ใช้ปฏิบัติภาระกิจที่พึงกระทำนั่นเอง

แต่ก็มีบางคนสันนิษฐานว่ามาจากคำว่า “วตวา” อันหมายถึงการกำหนดขอบเขตของดินแดนที่ สร้างเป็นศาสนสถาน เพราะวัดกับความหมายอย่างเดียวกัน คือการขอบขนาด หรือปริมาณของสิ่ง ต่างๆ เช่น ความยาว ความกว้าง เป็นต้น วัดในนัยยะอย่างหลังนี้จึงหมายถึง พื้นที่แต่เดิมครั้งพุทธกาลนั้น มี การใช้คำว่า “อาราม” เป็นคำเรียกชื่อ ศาสนสถานในทางพุทธศาสนาที่ใช้เรียกเสนาสนะที่มีผู้ศรัทธาถวาย พระพุทธองค์ในระยะแรกๆ เช่น “เชตวนาราม” หรือชื่อเต็มว่า “เชตวนอนาถบิณฑิกสสอาราม” ซึ่งมีความหมายว่า “สวนของอนาถบิณฑิกที่ป่าเขต” หรือ “เวฬุวนาราม” หรือ “บุปผาราม” เป็นต้น โดย “อาราม” หรือ “อาราม” ในคำอ่านของไทยแปลว่าสวน

นอกจากนี้ในเวลาต่อมายังมีคำที่ใช้เรียกอีกอย่างว่า “วิหาระ” หรือ “วิหาร”อย่างไรก็ตาม ก็ยังมีคำที่ให้ความหมายว่าวัดอยู่อีกชื่อหนึ่ง คือ “อาวาส” ดังชื่อเรียกสมภารผู้ครองวัดว่า “เจ้าอาวาส” ซึ่ง แปลว่าผู้เป็นใหญ่ในวัด หรือชื่อเรียกวัด เช่น เทพศิรินทราวาส(เทพ+ ศิรินทรา+ อาวาส) โดยปกติคำว่า อาวาสไม่เป็นที่นิยมใช้กันในความหมายว่าวัด ทั้งนี้เพราะนิยมนำไปใช้กับความหมายที่แคบกว่าคำว่า อาราม โดยมักให้ความหมายในเชิงที่เป็นตัวเรือนที่อยู่อาศัยมากกว่า อาวาสจึงเสมือนเป็นที่อยู่ส่วนย่อย ภายในอารามที่หมายถึงพื้นที่ที่เป็นศาสนสถานทั้งเขต (กรมการศาสนา.2526)

2.3.1 ชนิดของวัด

ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ในประเทศไทย พุทธศักราช 2505 กำหนดไว้ว่า วัดมี 2 ชนิด คือ

2.3.1.1 วัดที่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา

2.3.1.2 สำนักสงฆ์

วิสุงคามสีมา หมายถึง เขตพื้นที่ที่พระภิกษุสงฆ์ขอพระราชทานพระบรมราชานุญาต เพื่อใช้จัดตั้งวัดขึ้น แต่ในทางปฏิบัตินั้นเป็นการขอพระบรมราชานุญาตเฉพาะแต่บริเวณที่ตั้งพระอุโบสถเท่านั้น

สำนักสงฆ์ หมายถึง สถานที่ตั้งพำนักอาศัยของหมู่พระภิกษุสงฆ์ ซึ่งไม่ได้ขอพระบรมราชานุญาตใช้พื้นที่ดินแห่งนั้นเพื่อจัดตั้งเป็นวัดขึ้น ดังนั้นสำนักสงฆ์จึงไม่มีโรงพระอุโบสถเพื่อใช้เป็นที่ทำสังฆกรรม

วัดที่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา ถือเป็นวัดที่ถูกต้องและมีฐานะเป็นนิติบุคคลตามกฎหมาย วัดประเภทนี้ยังแยกออกเป็น 2 ประเภท คือ “วัดหลวงหรือพระอารามหลวง” กับ “วัดราษฎร์”

วัดหลวง หมายถึง วัดที่พระมหากษัตริย์หรือพระบรมวงศานุวงศ์ทรงสร้าง หรือวัดที่รัฐบาลหรือราษฎรทั่วไปสร้างขึ้นแล้วทรงรับไว้ในพระบรมราชูปถัมภ์

วัดราษฎร์ หมายถึง วัดที่ราษฎรทั้งหลายสร้างขึ้นตามศรัทธา

2.3.2 การแบ่งระดับของวัดหรือพระอารามหลวง

2.3.2.1 พระอารามหลวง แบ่งออกได้เป็น 3 ชั้น คือ

- 1) พระอารามหลวงชั้นเอก หมายถึง วัดที่มีเจดีย์สถานสำคัญ เป็นวัดที่บรรจุพระบรมอัฐิหรือวัดที่มีเกียรติอย่างสูง มีเจ้าอาวาสเป็นพระราชาคณะผู้ใหญ่ขึ้นไป
- 2) พระอารามหลวงชั้นโท หมายถึง วัดที่มีเกียรติ มีเจ้าอาวาสเป็นพระราชาคณะสามัญขึ้นไป
- 3) พระอารามหลวงชั้นตรี หมายถึง วัดที่มีเกียรติหรือวัดสามัญ เจ้าอาวาสเป็นพระครูชั้นสูงขึ้นไป

2.3.2.2 พระอารามหลวงแบ่งตามฐานันดรศักดิ์ ได้ 4 ชนิด คือ

- 1) ชนิดราชวรมหาวิหาร หมายถึง พระอารามที่พระมหากษัตริย์ สมเด็จพระราชินี สมเด็จพระยุพราช ทรงสร้างหรือปฏิสังขรณ์เป็นการส่วนพระองค์ โดยที่สิ่งปลูกสร้างนั้นมีขนาดใหญ่โตสมพระเกียรติ
- 2) ชนิดวรมหาวิหาร ลักษณะเดียวกับชนิดราชวรมหาวิหาร แต่มีความสำคัญน้อยกว่า
- 3) ชนิดราชวรวิหาร หมายถึง พระอารามที่พระมหากษัตริย์ สมเด็จพระราชินี สมเด็จพระยุพราช ทรงสร้างหรือปฏิสังขรณ์เป็นการส่วนพระองค์

4) ชนิดวรวิหาร หมายถึง พระอารามที่พระมหากษัตริย์ สมเด็จพระราชินี สมเด็จพระยุพราช ทรงสร้างหรือปฏิสังขรณ์แล้วพระราชทานเป็นเกียรติแก่ผู้อื่น

พระอารามหลวงแต่ละชั้นมีได้หมายถึงว่าจะมีชนิดของพระอารามครบทั้ง 4 ประเภททั้งนี้ย่อมขึ้นอยู่กับความสำคัญของสถานที่ ขนาดและผู้สร้าง ซึ่งจะเป็นสิ่งกำหนดชนิดของพระอารามดังกล่าว ในปัจจุบันได้มีการจัดแบ่งชนิดของพระอารามตามระดับชั้นดังนี้

2.3.2.3 พระอารามหลวงชั้นเอก แบ่งเป็น 3 ระดับ คือ

- 1) ราชวรมหาวิหาร
- 2) ราชวรวิหาร
- 3) วรมหาวิหาร

2.3.2.4 พระอารามหลวงชั้นโท แบ่งเป็น 4 ระดับ คือ

- 1) ราชวรมหาวิหาร
- 2) ราชวรวิหาร
- 3) วรมหาวิหาร
- 4) วรวิหาร

2.3.2.5 พระอารามหลวงชั้นตรี แบ่งเป็น 3 ระดับ คือ

- 1) ราชวรวิหาร
- 2) วรวิหาร
- 3) สามัญ ไม่มีสร้อยต่อท้ายชื่อ

2.3.3. มูลเหตุการสร้างวัด

สมัยครั้งพุทธกาลยังไม่มีการสร้างอาคารสถานที่เป็นที่อยู่อาศัยของพระภิกษุสงฆ์โดยเฉพาะเจาะจง เนื่องจากพระพุทธองค์ไม่ทรงอนุญาตให้พระภิกษุมีที่อยู่อาศัยเป็นหลักแหล่งถาวร ด้วยจะทำให้เกิดความยึดติดในทรัพย์ทางโลก จึงทรงกำหนดสถานที่สำหรับใช้เป็นที่อยู่อาศัยพื้นฐานสุด คือ “รุกขมูลเสนาสนะ” อันหมายถึงการอยู่รอบโคนต้นไม้ (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). 2539)แล้วให้จาริกไปเรื่อยๆ ทั้งนี้เพื่อมิให้จิตมีสิ่งผูกพัน

เมื่อพระพุทธเจ้าพร้อมเหล่าสาวกออกเผยแผ่พระศาสนา ปรากฏว่ามีผู้เลื่อมใสศรัทธากันบวชเป็นพระภิกษุจำนวนมากมาย ที่ไม่ได้บวชต่างก็ให้ความอุปถัมภ์เกื้อกูลเป็นอย่างดี โดยเฉพาะพระเจ้าพิมพิสาร กษัตริย์แห่งนครราชคฤห์ ทรงประกาศตนเป็นองค์ศาสนูปถัมภกต่อพุทธศาสนา ทั้งทรงถวาย “เวฬุวัน” ให้เป็นที่ประทับของพระพุทธองค์และเหล่าพุทธสาวก ซึ่งพระองค์ทรงรับไว้ ด้วยเพราะวัตรปฏิบัติของพระสงฆ์มิใช่มุ่งเน้นให้บำเพ็ญวิปัสสนาญาณเท่านั้น หน้าที่สำคัญอีกประการหนึ่งก็คือการจาริกออกไป ณ ที่ต่างๆ เพื่อเผยแผ่พระธรรมคำสอนอีกด้วย และเป็นมูลเหตุให้ทรงมีพระพุทธานุญาตให้พระภิกษุ

สามารถรับอารามที่เหล่าทายกถวายได้ อาทิ เขตวนาราม ที่มหาเศรษฐีอุณาภิณฑิกะแห่งกรุงสาวัตถี สร้างถวาย หรือ ปุพพารามวิหาร ที่นางวิสาขาสร้างถวาย แต่ถือได้ว่าเวฬุวนารามเป็นวัดแห่งแรกของพุทธศาสนา

2.3.4. ประเภทของวัด

สมัยหลังพุทธกาลเมื่อมีการสร้างพระสถูปเจดีย์ขึ้น ทำให้บริเวณเหล่านี้เกิดเป็นที่ชุมนุมของเหล่าพระสงฆ์และคฤหัสถ์ที่เดินทางมาถึง ที่สุดแล้วก็เกิดมีพระภิกษุบางรูปสมัครใจที่จะอยู่พำนักเพื่อบำรุงรักษาสังเวชนียสถานเหล่านั้น(สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ. 2541) ทั้งนี้ผู้ศรัทธาสร้างที่พักกุฏิสงฆ์ถวายแต่พระภิกษุดังกล่าว สถานที่นั้นที่สุดได้กลายสภาพเป็น “วัด” ที่สมบูรณ์แบบ สืบทอดกันมาจนเกิดเป็นแบบอย่างชัดเจนดังปัจจุบัน ด้วยเหตุที่การสร้างวัดกลายเป็นประเพณีที่นิยมกันในที่ต่างๆ วัดจึงมีปรากฏอย่างแพร่หลายทั้งในเมืองใหญ่และชนบท จนทำให้จุดมุ่งหมายเดิมของการบวชนั้นเปลี่ยนไปในเวลาต่อมา เพราะพระสงฆ์ส่วนหนึ่งมีที่พักอาศัยอย่างถาวรยึดติดใน เสนาสนะ แทนการมุ่งเน้นปฏิบัติเพื่อรื้อออกซึ่งความทุกข์และเพื่อทำให้แจ้งแห่งการดับทุกข์ ซึ่งเป็นความหมายของการบวช เพราะคำว่าบวช มาจากคำว่า ป+วช แปลว่า เว้นทั่ว หมายถึงเว้นห่างจากกาม จากกิเลส พระภิกษุในเวลาถัดมาจึงมีลักษณะที่แตกต่างกัน 2 แบบ คือ ฝ่ายหนึ่งซึ่งยังคงตั้งมั่นอยู่กับแนวปฏิบัติเดิมนั้นคือปลัดความมุ่งหมายจากโลกออกสู่ป่า เพื่อแสวงหาความวิเวก มุ่งเน้นทาง “วิปัสสนาธุระ” กับอีกฝ่ายหนึ่งซึ่งนิยมการอยู่ติดวัดภายในเขตชุมชน โดยมุ่งเน้นการศึกษา คือการมุ่งศึกษาเพื่อให้รู้ถึงพระพุทธรูป พุทธธรรม วินัย รวมทั้งพระอภิธรรมต่างๆ การแยกออกเป็น 2 ลักษณะนี้มาแบ่งชัดเจนเป็น 2 ฝ่ายในประเทศลังกา (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). 2539) โดยเรียกฝ่ายที่อยู่ป่าว่า “พระอรัญวาสี” และเรียกฝ่ายที่อยู่ในเมืองว่า “พระคามวาสี”

วัดอรัญวาสี นิยมตั้งอยู่ในบริเวณที่เป็นป่าเขา ส่วนใหญ่มีเพียงกุฏิและศาลาโถงอเนกประสงค์ ไม่มีอาคารและแบบแผนมากนัก พระสงฆ์ฝ่ายนี้จะอยู่จำวัดเฉพาะเพียงช่วงเช้าพรรษา และจะมุ่งธุดงค์เข้าป่าลึก ปักกลด ผีกัณฑ์กรรมฐานจิต และจาริกไปเรื่อยๆ ก่อนกลับออกมาจำพรรษาที่วัดอีกครั้งเมื่อถึงฤดูเข้าพรรษาใหม่ ความต้องการทำสังฆกรรมใดๆ ก็เพียงอาศัยการกำหนดขึ้นใช้เพียงชั่วคราวเท่านั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระเจดีย์ดูเหมือนจะไม่มีการสร้างในวัดอรัญวาสีหรือ “วัดป่า” ทั่วๆ ไป คงเป็นเพราะแนวความคิดของพระภิกษุสายนี้เน้นที่การปฏิบัติเพื่อให้เห็น “ธรรม” มากกว่า “รูป” ที่แม้เป็นตัวแทนองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า แต่ก็ยังเป็นเพียงภาพสัญลักษณ์ที่ไม่ใช่วิถีทางแห่งการหลุดพ้น

วัดคามวาสี สร้างขึ้นสำหรับเป็นที่พึ่งของชุมชนหรือเมืองโดยตรง ภารกิจหลักของพระภิกษุสงฆ์ฝ่ายนี้มุ่งไปในทางปฏิบัติด้านพิธีกรรมทางศาสนา และการเน้นศึกษาทางหนังสือเพื่อแสวงหาความรู้สำหรับใช้ในการสั่งสอนฆราวาสมากกว่าฝึกปฏิบัติด้านวิปัสสนาธุระ พระสงฆ์ฝ่ายนี้จึงมีความสัมพันธ์และเกี่ยวข้องกับโลกภายนอกตลอด ทำให้แนวทางหลักด้านปฏิบัติต้องเปลี่ยนไปจากการมุ่งหาหนทางเพื่อให้ “ตนเอง” พ้นจากสังสารวัฏ มาเป็นเพื่อช่วยให้ “ผู้อื่น” พ้นทุกข์แทน เป็นการปฏิบัติที่ไม่ใช่เพื่อมุ่งผลตรัสรู้และนิพพาน หากแต่การเน้นผลทางปริยัติธรรมทั้งค้อยี่และช่วยเหลือบรรเทาทุกข์แก่เวไนยสัตว์ทั้งปวงได้

ก็เท่ากับเป็นการสั่งสมทานบารมีและยกระดับจิตของตนให้สูงขึ้นในขณะเดียวกัน ถือเป็นหลักสำคัญในการฝึกจิตเพื่อการ “ละวาง” วัดประเภทนี้จะมียोगค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมที่เป็นอาคารมากกว่าวัดธรรมาวาสตามความต้องการใช้งาน การกำหนดแบบแผนทั้งด้านรูปแบบและแผนผังรวมมีกฎเกณฑ์ค่อนข้างชัดเจน

2.3.5 การสร้างวัดในประเทศไทย

แบบอย่าง การสร้างวัดในสังคมไทยมีแบบอย่างที่เป็นอิทธิพลหลักจากลังกา เนื่องจากคนไทยนับถือพุทธศาสนาในลัทธิเถรวาทหรือหินยานผ่านมาทางสายของลังกา (แบบลังกาวงศ์) มูลเหตุ คือการสร้างให้เป็นศาสนสถานเพื่อเอื้อต่อการกระทำศาสนพิธี และเหตุผลสำคัญอีกประการหนึ่งคือ เป็นผลสืบเนื่องจากเนื้อหาคำสอนใน “ไตรภูมิ” ที่ทรงนิพนธ์ขึ้นโดยพระยาสิทธิ กษัตริย์แห่งกรุงสุโขทัยในราวปี พ.ศ. 1888 ซึ่งเนื้อหาส่วนใหญ่จะเน้นในเรื่องของ ปุพเพตปุญญาตา อันเป็นเรื่องที่พรรณนาเกี่ยวกับสวรรค์และนรกเป็นอย่างมาก (ส. ศิวรักษ์ . แนวคิดทางปรัชญาไทย . 2532) จึงกระตุ้นให้เกิดความกลัวในเรื่องของการทำความชั่ว และเร่งสร้างบุญความดี เพื่อจะได้ขึ้นไปเสวยสุขบนแดนสวรรค์หรือได้เกิดใหม่ในชาติภพหน้าที่เพียงพร้อมด้วยฐานันดรศักดิ์ที่สูงส่ง หรือเพื่อสั่งสมบุญสำหรับไปเกิดในยุคเดียวกับพระศรีอาริยมตตริย การทำบุญที่ได้มาถึงซึ่งอันสูงสุดมากที่สุดก็คือการสร้างวัดนั่นเอง เหตุนี้คนไทยจึงนิยมสร้างวัดกันมาโดยตลอดทุกยุคทุกสมัย

การสร้างวัดในประเทศไทยนั้น นอกเหนือจากจะเป็นการสร้างตามคติโบราณดังกล่าวแล้ว ในเวลาต่อมาก็ยังมีปัจจัยสำคัญหลักบางประการที่เป็นเหตุจูงใจไปสู่การสร้างวัด ดังนี้

- 2.3.5.1 สร้างเพื่อให้เป็นสิ่งคู่บ้านคู่เมือง
- 2.3.5.2 สร้างเพื่อให้เป็นวัดประจำวัง
- 2.3.5.3 สร้างขึ้นเพื่อให้เป็นวัดประจำรัชกาล
- 2.3.5.4 สร้างขึ้นเพื่อเป็นอนุสรณ์
- 2.3.5.5 สร้างขึ้นบนพื้นที่เดิมซึ่งเคยเป็นที่ถวายพระเพลิง พระศพ หรือพระบรมศพ
- 2.3.5.6 สร้างขึ้น ณ ที่ปรากฏเหตุการณ์สำคัญ
- 2.3.5.7 สร้างขึ้นตามคติประเพณีนิยมบางประการ

2.3.6. ความสัมพันธ์ระหว่างบ้านกับวัด

สังคมไทยเคารพศรัทธาต่อพระภิกษุมาก เนื่องจากเชื่อว่า พระภิกษุ เป็นผู้มีความรู้มากกว่าฆราวาส เป็นผู้ทรงศีล ย่อมพูดแต่สิ่งเท็จจริง และเป็นครูบาอาจารย์ ความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนที่มีต่อวัดจึงผูกพันแนบแน่นกับวิถีชีวิตของทุกคนนับแต่เกิดจนตาย คำสั่งสอนจึงได้รับความเชื่อถืออย่างไร้ความคลางแคลงใจ ดังนั้นพระสงฆ์จึงกลายเป็นที่พึ่งของสังคมในทุกๆ เรื่อง ไม่ว่าจะเป็นทางที่เป็นมงคลและอัปมงคล ส่วน วัด นั้นเป็นสถานที่รับใช้บริการงานประเพณีการทำบุญต่างๆ เพื่อให้เกิดกุศลบุญแก่ฆราวาส เนื่องในวันสำคัญทางศาสนาซึ่งมีอยู่แทบตลอดทั้งปี รวมทั้งเป็นสถานที่ให้การศึกษาแก่ชุมชน นับแต่การบวชเณรจนถึงบวชเป็นพระภิกษุ เป็นสถานที่ให้ความสงบเยือกเย็นทางใจ เช่น การแสดงพระธรรม

เทศนา การฝึกปฏิบัติ ธรรม สมาธิ เป็นสถานที่ชุมนุมของสังคมทุกกาลวาระ เช่น การประชุมกรรมการ หมู่บ้าน งานเทศกาลรื่นเริงที่มีการออกร้าน มีมหรสพต่างๆ เป็นต้น และ เป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมเนื่องในการตาย เช่น การตั้งศพสวดพระอภิธรรม การเผาศพ

2.3.7 ความสัมพันธ์ระหว่างบ้าน วัด และวัง

ความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นในสังคมไทยดังกล่าวมาทั้งหมด มีความเกี่ยวเนื่องกับสถาบันหลัก 3 ประเภท คือ บ้าน วัด และวัง สถาบันทั้ง 3 หน่วยนี้มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องซึ่งกันและกันตลอดเวลา โดย “วัง” นั้นอยู่ในสถานะของที่ประทับแห่งกษัตริย์หรือผู้นำของสังคมและประเทศชาติ วังจึงเป็นเสมือนหนึ่งสัญลักษณ์แห่งศูนย์รวมในทางอาณาจักร ในขณะที่ “บ้าน” เป็นที่พักอาศัยของเหล่าทวยราษฎร์ เป็นหนึ่งในโครงสร้างพื้นฐาน สำหรับ “วัด” อันเป็นที่ตั้งของพุทธสถานนั้น ก็จะดำรงอยู่ในฐานะศูนย์รวมทางจิตใจที่เป็นตัวกลางเชื่อมระหว่าง “วัง” กับ “บ้าน” หรืออีกนัยยะหนึ่งระหว่าง “กษัตริย์” กับ “ราษฎร์” เมื่อไทยรับเอาอิทธิพลความเชื่อในเรื่องของ “สมมุติเทพ” จากขอมเข้ามาใช้ในสังคมสมัยอยุธยา ภาพลักษณ์และบทบาทแห่งกษัตริย์ของไทยยิ่งมีความสูงส่งและศักดิ์สิทธิ์ยิ่งขึ้น จนทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างสถาบันกษัตริย์กับราษฎร์กลับมีช่องว่างห่างกันมาก “วัด” จึงเป็นเสมือนสายใยที่เชื่อมโยงช่องว่างดังกล่าวนั้น วัดสำคัญโดยเฉพาะอย่างวัดมหาธาตุ ถูกสถาปนาขึ้นด้วยชนชั้นปกครองทั้งสิ้น เนื่องจากต้องอาศัยกำลังและทรัพย์วัสดุในการก่อสร้างจำนวนมาก วัดที่พระมหากษัตริย์ทรงสร้างขึ้นจึงวิจิตรบรรจงงดงาม เมื่อวัดดังกล่าวถูกสร้างขึ้นเพื่อใช้เป็นศูนย์รวมในทางจิตใจของชุมชน กษัตริย์ในฐานะผู้สร้างวัดก็ย่อมได้รับความเคารพศรัทธาและชื่อเสียงเกียรติจากทวยราษฎร์ในชุมชนนั้นโดยปริยาย อำนาจและพลังมวลชนที่กษัตริย์พึงจะได้มา อาศัยการสื่อผ่านทางเจ้าอาวาสวัดต่างๆนี้โดยตรง นี่ก็ความสัมพันธ์ระหว่างความหมายของบ้าน วัด และวัง

กล่าวโดยสรุป คือ วัดในสถานะที่เป็นศูนย์กลางของสังคมจึงมีความสำคัญและบทบาทหน้าที่ดังนี้ คือ (เนตรนภิศ นาควัชร และคณะ.2525)

2.3.7.1 วัดในฐานะตัวแทนความเจริญและความมั่นคงของแผ่นดิน

2.3.7.2 วัดในฐานะสถาบันผู้สืบทอดศาสนาให้ยั่งยืน

2.3.7.3 วัดในฐานะสถานที่ให้การศึกษา

2.3.7.4 วัดในฐานะที่พึ่งทางกายและใจของสังคม

2.3.7.5 วัดในฐานะศูนย์รวมของศิลปกรรม

2.3.8 เขตของวัด

วัดโดยทั่วไปนิยมแบ่งเขตพื้นที่ภายในออกเป็น 3 ส่วนใหญ่ๆ คือ

2.3.8.1 เขตพุทธาวาส เป็นพื้นที่สำหรับพระสงฆ์ใช้ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา เป็นเสมือนสัญลักษณ์แห่งสถานที่ประทับขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า เพราะคำว่าพุทธาวาส มีความหมาย

เป็น สถานที่ประทับของพระพุทธเจ้า (พุทธาวาส = พุทธะ+อาวาส) เขตพุทธาวาสมักประกอบด้วย
สถาปัตยกรรมหลักสำคัญ ที่เกี่ยวเนื่องกับพระพุทธองค์และพิธีกรรมต่างๆ คือ

- 1) พระเจดีย์ พระมณฑป พระปราสาท : อาคารที่สร้างเพื่อใช้เป็นศูนย์กลางหลักของ
วัด
- 2) พระอุโบสถ : อาคารที่ใช้ประกอบพิธีกรรมในการทำสังฆกรรม
- 3) พระวิหาร : อาคารที่ใช้ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาระหว่างพระสงฆ์และ
ฆราวาส
- 4) เจดีย์ (มณฑป, ปราสาท)ราย เจดีย์ (มณฑป, ปราสาท)ทิศ : อาคารที่ใช้บรรจุ
อัฐิ หรือประกอบเพื่อให้ผังรวมสมบูรณ
- 5) หอระฆัง : อาคารที่ใช้เป็นเครื่องตีบอกเวลาสำหรับพระภิกษุสงฆ์
- 6) ศาลาต่างๆ เช่นศาลาราย คือ อาคารที่ใช้เป็นที่นั่งพักของผู้มาเยือน ศาลา
ทิศ คือ อาคารที่ล้อมอาคารสำคัญสำหรับให้คฤหัสถ์นั่งพัก หรือประกอบเพื่อให้ผังรวมสมบูรณ
- 7) พระระเบียง : อาคารที่ล้อมอาคารหลักสำคัญหรือล้อมแสดงขอบเขตแห่ง
พุทธาวาส
- 8) พลับพลาเปลื้องเครื่อง : อาคารที่ใช้สำหรับเป็นที่พระมหากษัตริย์เปลี่ยนชุด
ฉลองพระองค์ในวาระที่ทรงเสด็จพระราชดำเนินเพื่อบำเพ็ญพระราชกุศล

พระเจดีย์ พระปราสาท และพระมณฑปถือเป็นอาคารที่สำคัญที่สุดในฐานะหลัก
ประธานของวัด จึงมักถูกวางตำแหน่งลงในผังตรงส่วนที่สำคัญที่สุดของเขตพุทธาวาส เช่น บริเวณกึ่งกลาง
หรือศูนย์กลางหรือแกนกลางของผัง อาคารสำคัญรองลงมาคือ พระอุโบสถและพระวิหาร ซึ่ง
อาคารทั้ง 2 ประเภทนี้มักใช้ประกอบคู่กันกับพระเจดีย์เสมอ หรืออาจใช้ประกอบร่วมกันทั้ง 3 ประเภท คือ
พระอุโบสถ พระเจดีย์ และพระวิหาร ทั้งนี้เนื่องเพราะอาคารทั้ง 2 ใช้เป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมทาง
ศาสนา พระอุโบสถหรือพระวิหารจึงมักวางทางด้านหน้าของพระเจดีย์เสมอในลักษณะของแนวแกนตั้ง เพื่อ
ว่าเวลาประกอบพิธีกรรม ทุกผู้ทุกนาม ณ ที่นั้นจะได้หันหน้าไปยังพระองค์ และถึงแม้ว่าบางครั้งจะมีการใช้
ประกอบร่วมกันทั้ง 3 อย่างก็ตาม อาทิเช่น พระวิหารวางด้านหน้าสุด มีพระเจดีย์อยู่กลาง และพระอุโบสถ
อยู่ด้านหลัง ตัวพระอุโบสถด้านหลังนั้น ก็มักจะหันส่วนหน้าของอาคารไปทางด้านหลังด้วย เพื่อว่าเวลาที่
เข้าไปทำสังฆกรรม จะยังคงสามารถหันหน้าเข้าสู่องค์พระเจดีย์ได้เช่นเดียวกัน

อย่างไรก็ตามตำแหน่งของอาคารก็ไม่มีข้อกำหนดเป็นกฎเกณฑ์ตายตัวเสมอ
ไป(ยกเว้นพระเจดีย์ ที่ยังคงตั้งอยู่ในตำแหน่งหลัก) ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับแนวความคิดและคตินิยมของแต่ละสมัย
เป็นปัจจัยสำคัญสำหรับอาคารประเภทอื่นๆ เช่น พระระเบียง ศาลาราย จะปรากฏร่วมในผังในลักษณะ
อาคารรองกลุ่มที่ 2 ซึ่งเป็นเพียงองค์ประกอบที่สร้างให้ผังมีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ไม่ว่าจะในแง่ของประโยชน์

ใช้สอย หรือในเชิงความหมายของสัญลักษณ์ตามคติความเชื่อก็ตาม โดยมักปรากฏในลักษณะที่โอบล้อมกลุ่มอาคารหลักประธานสำคัญเหล่านั้น

ลักษณะการวางตำแหน่งอาคารในผังเขตพุทธาวาส พื้นฐานพุทธสถาปัตยกรรมของไทยมีแบบแผนและแนวความคิดรวมทั้งคติความเชื่อที่ได้รับอิทธิพลจากอินเดียและลังกา เนื่องจากศาสนาพุทธในไทยได้รับการเผยแพร่มาจากทั้งอินเดียโดยตรง และผ่านทางลังกา แม้ว่าจะมีเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย แต่การพัฒนาและการเปลี่ยนแปลงนั้นยังคงตั้งอยู่บนกรอบของเค้าโครงที่เป็นแม่บทเดิม นั่นคือการสร้างพระเจดีย์ให้เป็นประธานของพระอาราม โดยมีพระวิหารซึ่งเป็นสถานที่สำหรับประกอบพิธีกรรมอยู่เบื้องหน้า ซึ่งได้พัฒนาการมาจากการสร้างพระเจดีย์อยู่ตอนท้ายของ “เจดีย์สถาน” ภายในถ้ำวิหารของพุทธสถานในอินเดีย ก่อนที่จะมีการสร้างอาคารที่เป็นพระวิหารในที่แจ้งขึ้น โดยพระเจดีย์นั้นหลุดออกไปอยู่นอกอาคาร

พุทธสถานในประเทศไทยก็อาศัยกฎเกณฑ์ของการวางแผนผังเช่นนี้มาใช้ในวิถีปฏิบัตินับแต่พุทธศตวรรษที่ 11 ตรงกับสมัยทวารวดีเป็นต้นแบบสืบมาจนถึงปัจจุบัน บนความเปลี่ยนแปลงและคลี่คลาย แบบอย่างของแผนผังที่มีอาคารหลัก คือ พระเจดีย์ (พระปรางค์, พระมณฑป) พระวิหาร และพระอุโบสถ ในลักษณะต่างๆกัน 5 แบบ ดังนี้

8.1) ผังแบบแนวแกนเดียว หมายถึง การออกแบบผังพุทธาวาสที่มีพระเจดีย์ (พระปรางค์ พระมณฑป) และพระวิหาร หรือพระเจดีย์ (พระปรางค์, พระมณฑป) และพระอุโบสถ หรือทั้งพระเจดีย์ (พระปรางค์, พระมณฑป) พระอุโบสถและพระวิหารวางเรียงอยู่บนแนวแกนหลักประธานเพียงแนวเดียว เช่น วัดราชประดิษฐ์ กรุงเทพฯ (พระวิหารและพระเจดีย์) วัดกุฎีดาว จ.อยุธยา (พระอุโบสถ พระเจดีย์ และพระวิหาร)

8.2) ผังแบบแนวแกนคู่ หมายถึง การออกแบบแผนผังพุทธาวาส โดยการสร้างแนวแกนประธาน 2 แนวขนานคู่กัน ทั้งนี้เพื่อหมายถึงแนวแกนทั้ง 2 มีความสำคัญเท่าๆกันแล้ว กำหนดวางอาคารหลักสำคัญลงบนแนวแกนทั้ง 2 นั้น เช่น ผังวัดสุพรรณาราม ธนบุรี

8.3) ผังแบบแนวขนาน 3 แกน หมายถึง การออกแบบแผนผังพุทธาวาส โดยการสร้างแกนประธานขึ้น 3 แนวขนานกัน หรือการสร้างแนวแกนหลักประธานขึ้นแกนหนึ่งแล้วสร้างแนวแกนย่อยหรือแกนรองประกบขนานอีก 2 ข้างแนวแกนนั้น ก่อนวางอาคารหลักสำคัญแต่ละแนวแกน เช่น ผังวัดเทพธิดาราม กรุงเทพฯ ผังวัดเฉลิมพระเกียรติ จ.นนทบุรี

8.4) ผังแบบแนวแกนฉาก หมายถึง การออกแบบแผนผังพุทธาวาส โดยการสร้างแนวแกนประธานขึ้นแกนหนึ่งแล้วสร้างแนวแกนย่อยวางขวางในทิศทางที่ตั้งฉากกับแกนประธาน มีพระวิหารอยู่หน้าพระเจดีย์ประธาน พระอุโบสถวางขวางในทิศทางตั้งฉากในตอนท้ายของพระเจดีย์ เช่น ผังวัดนางพญา จ.สุโขทัย ผังวัดมกุฏกษัตริยาราม กรุงเทพฯ

8.5) ผังแบบกากบาท หมายถึง การออกแบบแผนผังพุทธาวาส โดยการสร้างแนวแกนประธานขึ้นแกนหนึ่งแล้วสร้างแนวแกนย่อยอีกแนว วางขวางในทิศทางที่ตั้งฉากตัดกับแกนประธาน ผังลักษณะนี้มักเป็นวัดที่มีพระวิหารหลวง พระวิหารทิศและพระระเบียงซีกเป็นวงล้อมพระเจดีย์หรือพระปราสาทประธาน เช่น ผังวัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม กรุงเทพฯ

2.3.8.2 เขตสังฆาวาส หมายถึงขอบเขตบริเวณพื้นที่ส่วนหนึ่งของวัด ที่กำหนดไว้ให้เป็นที่อยู่อาศัยของพระภิกษุสงฆ์ เพื่อให้สามารถปฏิบัติภารกิจส่วนตัวที่ไม่เกี่ยวเนื่องกับพิธีการใดทางศาสนาโดยตรง คำว่า สังฆาวาส มาจาก สงฆ์ + อาวาส แปลว่า ที่อยู่แห่งหมู่สงฆ์ พื้นที่บริเวณนี้จึงมักมีขอบเขตที่มิดชิดและประกอบไปด้วยอาคารสถานที่สัมพันธ์เฉพาะกับกิจกรรมและวัตรปฏิบัติที่เป็นวิถีแห่งการดำเนินชีวิตของเพศสมณะเท่านั้น อันได้แก่

- 1) กุฏิ : อาคารที่ใช้สำหรับอาศัยหลับนอน
- 2) กัปปียกุฏิ : โรงเก็บอาหาร
- 3) หอฉัน : อาคารที่ใช้เป็นที่ฉันภัตตาหาร
- 4) วัจฉกุฏิ : อาคารสำหรับใช้ขับถ่าย
- 5) ศาลาการเปรียญ : อาคารที่ใช้เป็นที่เรียนหนังสือของพระสงฆ์
- 6) หอไตร : อาคารที่ใช้เก็บรักษาคัมภีร์ทางศาสนา
- 7) ชันดาฆร : โรงรักษาไฟและต้มน้ำ
- 8) ธรรมศาลา : โรงเทศนาธรรม
- 9) ห้องสรงน้ำ : ห้องชำระกาย
- 10) ศาลาท่าน้ำ : อาคารที่ใช้เป็นท่าและทางเข้าสู่วัดทางน้ำ

ลักษณะการวางตำแหน่งอาคารในผังเขตสังฆาวาส กุฏิถือเป็นอาคารหลักสำคัญ โดยมีอาคารประเภทอื่นประกอบเพื่อประโยชน์ใช้สอยที่เกี่ยวข้องกัน ส่วนใหญ่ไม่มีกฎเกณฑ์การวางผังมากนัก นอกจากบางประเภทของวัด ชั้นของวัด ที่ตั้ง รวมทั้งขนาดยังมีผลต่อการจัดวางผังของเขตนี้ กล่าวคือหากเป็นวัดราษฎร์ขนาดเล็กอยู่ในแถบถิ่นชนบท นิยมวางตัวกุฏิกระจายตัวเป็นหลังๆ อาคารที่เป็นองค์ประกอบรองหลังอื่นๆ ก็จะจัดวางอยู่ในตำแหน่งที่สะดวกต่อการใช้สอยของพระภิกษุ ส่วนใหญ่จะจัดกุฏิให้อยู่เป็นกลุ่ม โดยอาจแยกเป็นหลังๆหรือต่อเชื่อมด้วยชานเป็นหมู่หรือคณะฯ มีหอฉันอยู่ตรงกลางชาน ถัดเลยออกมา ก็จะเป็นเรือนเว็จกุฏิ ซึ่งปัจจุบันอาจรวมเข้ากับห้องสรงน้ำและมักสร้างต่อเรียงเป็นแถวๆ สำหรับกัปปียกุฏิหรือโรงเก็บอาหารก็มักรวมเข้ากับเรือนชันดาฆรเป็นอาคารหลังเดียวกัน โดยอาจมีเพียงจุดเดียวรวมกันสำหรับวัดขนาดเล็ก หรือแยกเฉพาะตามหมู่หรือคณะสำหรับวัดขนาดใหญ่ส่วนหอไตรก็จะแยกออกไปตั้งเดี่ยวอยู่กลางสระน้ำใหญ่ เช่นเดียวกับศาลาการเปรียญที่มักตั้งอยู่ในตำแหน่งที่พระสงฆ์ทั้งปวงสามารถเข้ามาใช้สอยได้อย่างสะดวกทั่วถึง ขณะเดียวกันก็สามารถเฝ้าต่อประชาชนที่เข้ามาใช้ประโยชน์ด้วย มักวางอยู่ด้านหน้าเขตสังฆาวาส หรือบริเวณส่วนที่ติดกับเขตพุทธาวาส หรืออาจอยู่ทางด้านข้างของ

เขตธรรมีสงฆ์ ที่ประชาชนสามารถเข้ามาได้ง่าย ส่วนธรรมศาลา จะมีขึ้นหากวัดนั้นไม่มีศาลาการเปรียญ แต่สำหรับวัดขนาดใหญ่ ผังเขตสังฆาวาสค่อนข้างจะมีระเบียบแบบแผนชัดเจน โดยเฉพาะวัดหลวงจะมีการกำหนดตำแหน่งที่ตั้งและระบบของโครงสร้างผังอย่างตั้งใจ ด้วยการแบ่งเป็น “คณะ” โดยแบ่งขนาดตามจำนวนพระสงฆ์และองค์ประกอบย่อย เช่น หอฉัน หอไตร เว็จกุฎี กัปปียกุฎี ฯลฯ ของแต่ละคณะ ซึ่งวิธีการจัดแบ่งก็อาศัยการแบ่งซอยออกเป็นลักษณะอย่างช่องฟักัด (Grid) เช่น เขตสังฆาวาสวัดพระเชตุพน วัดชนะสงคราม กรุงเทพฯ

2.3.8.3 เขตธรรมีสงฆ์ หมายถึงเขตพื้นที่ในพระอารามที่วัดกำหนดพื้นที่บางส่วนที่เหลือจากการจัดแบ่งเขตสำคัญ คือ เขตพุทธาวาส และเขตสังฆาวาส ให้เป็นเขตพื้นที่สำหรับเอื้อประโยชน์ใช้สอยในเชิงสาธารณะประโยชน์ในลักษณะต่างๆของวัด เช่น ใช้เป็นพื้นที่เปิดโล่งเพื่อสร้างความร่มรื่นให้วัด หรือใช้เป็นสถานที่ก่อสร้างอาคารอื่นๆ เช่น สร้างเมรุสำหรับฌาปนกิจศพชุมชน ตั้งโรงเรียนเพื่อให้การศึกษาแก่สังคม แบ่งเป็นพื้นที่ให้คฤหัสถ์เช่าเพื่อใช้เป็นแหล่งทำมาหากิน อาทิการสร้างตึกแถว หรือทำเป็นตลาด เป็นต้น การแบ่งพื้นที่วัดออกเป็น 3 ส่วนนี้ ในเชิงการออกแบบทางสถาปัตยกรรมจึงให้หมายถึงส่วนหนึ่งคือเขตพุทธาวาสถูกใช้เป็นพื้นที่กึ่งสาธารณะ(Semi-Public Zone) อีกส่วนหนึ่งคือเขตสังฆาวาสที่ใช้เป็นพื้นที่ส่วนตัว (Private Zone) เฉพาะของพระสงฆ์ ส่วนเขตธรรมีสงฆ์ก็เป็นเสมือนเขตพื้นที่สาธารณะ (Public Zone) สำหรับคนทั่วไป

2.4 เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.4.1 แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธจังหวัดนครราชสีมา

2.4.1.1 อภิวันท์ อุดุลยพิเชษฐ (2546 : 84 -89) กล่าวถึงสถานที่ท่องเที่ยวเกี่ยวกับวัดที่น่าสนใจ ในจังหวัดนครราชสีมา ดังนี้

1) วัดพนมวัน ที่ตั้ง บ้านมะค่า ตำบลนาโพธิ์ อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา สิ่งที่น่าสนใจ คือ มีปราสาทพนมวัน ที่มีอายุราวพุทธศตวรรษที่ 16-17 ซึ่งหลายคนบอกว่าเป็นปราสาทคู่แฝดกับปราสาทหินพิมาย เพียงแต่ยังสร้างไม่เสร็จสมบูรณ์เหมือนปราสาทหินพิมาย ภายในปราสาทประกอบด้วย ปราสาทประธาน ด้านหน้ามีมณฑป ด้านในประดิษฐานพระพุทธรูปหลายองค์ ประติมากรรมได้พลจารึกการทำบุญของพระเจ้าชัยวรมันที่ 2 ปรากฏน้อยเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปจำลอง ล้อมรอบด้วยระเบียงคด ทิศตะวันออกของระเบียงคด มีโบราณสถานก่อด้วยศิลาแลงเรียกว่า “เนินอรพิมพ์” ถัดไปมีบารายขนาดใหญ่เรียกว่า “สระเพลง” ปราสาทแห่งนี้เป็นเทวสถานในศาสนาฮินดู ก่อนจะถูกปรับเปลี่ยนเป็นพุทธสถานในราวพุทธศตวรรษที่ 18 นอกจากนี้ยังพบว่าปราสาทพนมวันได้สร้างทับสุสานโบราณอายุราว 2,000 ปี โดยได้พบภาชนะดินเผาแบบปราสาทและแบบพิมายดำฝังร่วมกับโครงกระดูกด้วย

2) วัดสุทธจินดา ที่ตั้ง ตรงข้ามศาลากลางจังหวัด ถนนราชดำเนิน อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา มีสิ่งสำคัญคือ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ มหาวิทยาลัย ซึ่งเป็นที่แสดงโบราณวัตถุที่พบ

ในเขตนครราชสีมาและจังหวัดใกล้เคียงในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ สมัยก่อนประวัติศาสตร์และสมัยประวัติศาสตร์ เช่น มีเครื่องปั้นดินเผาแบบบ้านปราสาทจากแหล่งเตาเผาบุรีรัมย์ มีพระพุทธรูปสมัยทวารวดี เป็นต้น

3) วัดหน้าพระธาตุ หรือ วัดตะคุ ที่ตั้ง หมู่ที่ 1 ตำบลตะคุ อำเภอปักธงชัย จังหวัดนครราชสีมา วัดนี้สร้างขึ้นในราวสมัยรัชกาลที่ 3 ที่คงลักษณะท้องถิ่นแบบดั้งเดิม ทั้งเจดีย์แบบลาว หอไตรกลางน้ำ ภายในโบสถ์หลังเก่ามีภาพจิตรกรรมสมัยต้นรัตนโกสินทร์ เรื่องทศชาติชาดก และมีภาพบางส่วนที่สะท้อนวิถีชีวิตชาวบ้านสมัยก่อนด้วย

4) วัดธรรมจักรเสมาราม ที่ตั้ง บ้านคลองขาม ตำบลเสมาราม อำเภอสูงเนิน จังหวัดนครราชสีมา วัดนี้ตั้งอยู่ในเขตเมืองโบราณเสมา ซึ่งเป็นเมืองโบราณสมัยทวารวดี มีสิ่งที่สำคัญ คือ พระพุทธรูปปางไสยาสน์ ที่ก่อด้วยหินทรายแดงขนาดใหญ่ ยาว 13.30 เมตร สูง 2.30 เมตร เป็นพระพุทธรูปสมัยทวารวดี นอกจากนี้ ยังมีธรรมจักรหินทรายเก็บรักษาในอาคารด้านซ้ายของโบสถ์

2.4.1.2 ประชิต สกุนะพัฒน์ และ อุดม เขยกีวงศ์ (2548: 120-141) กล่าวถึงสถานที่ท่องเที่ยวเกี่ยวกับวัดในจังหวัดนครราชสีมา คือวัดศาลาลอย วัดเขาจันทร์งาม วัดหน้าพระธาตุ วัดสุทธิจินดา วัดพนมวัน วัดป่าสาละวัน ที่เก็บอัฐิธาตุของอาจารย์เสา อาจารย์มั่น อาจารย์ทิม วัดเทพพิทักษ์ปุณณาราม อำเภอปากช่อง ที่มีพระพุทธรูปปางสมาธิสีขาว ขนาดใหญ่ ชื่อ "พระพุทธรูปสลักสีมามงคล" ที่สร้างด้วยคอนกรีตเสริมเหล็กโดดเด่นอยู่บนยอดเขาแลเห็นได้แต่ไกล นอกจากนี้ยังมีวัดเก่าแก่โบราณคู่บ้านคูเมืองสมัยเริ่มสร้างเมืองโคราช ได้แก่ วัดบูรพ์ วัดอีสาน วัดพายัพ ตั้งอยู่ในตัวเมืองตามทิศชื่อวัด โดยมีวัดกลางอยู่กลางเมือง ปัจจุบันเป็นพระอารามหลวงชื่อ "วัดพระนารายณ์มหาราช" วัดสระแก้ว วัดบึง อยุธยา บึงใหญ่ วัดแจ่ง วัดสมอราย และวัดสามัคคี ทุกวัดที่กล่าวมาล้วนแต่เป็นวัดโบราณคู่บ้านคูเมืองที่น่าสนใจสำหรับนักท่องเที่ยวที่นิยมของโบราณ

2.4.1.3 วรานุช สุทธิจันทร์นภา. (2548 : 55-168) กล่าวถึงสถานที่ท่องเที่ยวเกี่ยวกับวัดที่น่าสนใจ ในจังหวัดนครราชสีมา คือ วัดเขาจันทร์งาม อำเภอสีคิ้ว มีภาพเขียนสีโบราณ บริเวณชอกผา และชอกผางหิน ซึ่งเป็นหลักฐานชิ้นสำคัญที่บ่งชี้ว่าพื้นที่บริเวณนี้เคยมีมนุษย์อาศัยอยู่ตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์ ภาพวาดเป็นภาพเกี่ยวกับ การร่วมพิธีกรรมและการดำรงชีพทั่วไป ที่มีอายุไม่น้อยกว่า 3,000 ปี ลักษณะของภาพเขียน เป็นโครงร่างระบายสีที่บดเต็มรูป สีที่ใช้เป็นสีจากดินแดง (Hematite) ผสมกับกาบหรือยางไม้ระบายลงผนังหิน สูงจากพื้นดินประมาณ 4-5 เมตร มีทั้งภาพที่เห็นได้ชัดเจนและภาพที่เลือนรางไปแล้ว นอกจากนี้ผู้เขียนยังกล่าวถึงวัดที่น่าสนใจอีกหลายวัด เช่น วัดธรรมจักรเสมาราม วัดบ้านไร่ วัดศาลาลอย วัดสุทธิจินดา วัดพระธาตุ เป็นต้น ซึ่งความน่าสนใจในแต่ละวัดมีข้อมูลเหมือนกับนักเขียนท่านอื่น ๆ คือ ยอด เนตรสุวรรณ (2549), นที ลานโพธิ์(2546)และอนุพันธ์ นิตินัย(2549)

2.4.2 แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธจังหวัดชัยภูมิ

2.4.2.1 ประชิต สกุนะพัฒน์ และ อุดม เขยกีวงศ์. (2548 :110 – 119) กล่าวถึง สถานที่ท่องเที่ยวเกี่ยวกับวัดในจังหวัด ชัยภูมิ ดังนี้

1) วัดปราสาท ตั้งอยู่ที่บ้านหนองบัว ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ สิ่งที่น่าสนใจคือ ปราสาท เป็นโบราณสถานเก่าแก่ของจังหวัดชัยภูมิ ก่อด้วยศิลาแลง ภายในมีพระพุทธรูปสมัยทวารวดีประดิษฐานอยู่เป็นที่เคารพสักการะของชาวจังหวัดชัยภูมิ

2) วัดภูพระ ตั้งอยู่ที่เขาภูพระ ตำบลนาเสียว อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ ภายในวัดมีโบราณวัตถุคือ รอยสลักหินเป็นพระพุทธรูปกลุ่มหนึ่ง มีพระพุทธรูปองค์ใหญ่ นั่งขัดสมาธิเพชร ชาวบ้านเรียกว่า “พระเจ้าองค์ตื้อ” ภูเขาที่ตั้งวัดเป็นลักษณะภูเขาหิน มีลานหิน มีถ้ำเล็กเหมือนรูยาว ซึ่งชาวบ้านเชื่อว่าเป็นที่อยู่ของพญานาค หรือ วังพญานาค

3) วัดกุตยาง ตั้งอยู่ที่บ้านกุตยาง อำเภอบ้านเขว้า จังหวัดชัยภูมิ สิ่งที่น่าสนใจคือ กู่แดง ซึ่งเป็นโบราณสถานแบบขอม ก่อด้วยศิลาแลง ปัจจุบันเหลือแค่ฐาน เสากรอบประตูทั้งสี่ด้าน พบทับหลังสลักลวดลายงดงาม

4) วัดชัยภูมิพิทักษ์ หรือ วัดผาเก็ง ตั้งอยู่บนเขาแลนคา ซึ่งเป็นภูเขาที่กั้นอาณาเขตระหว่างอำเภอเมืองชัยภูมิ และอำเภอหนองบัวแดง บนผาเก็ง มีพระพุทธรูปขนาดใหญ่ มีส่วนสูงถึง 14 ศอก (7 เมตร) นาม “พระพุทธชัยภูมิพิทักษ์” บริเวณโดยรอบได้รับการปรับปรุงเป็นพุทธอุทยานที่ร่มรื่น

5) วันบ้านแก้ง ตั้งอยู่ในอำเภอภูเขียว จังหวัดชัยภูมิ สิ่งที่น่าสนใจคือ พระธาตุหนองสามหมื่น หรือพระธาตุบ้านแก้ง เป็นพระธาตุที่มีลักษณะสวยงามและสมบูรณ์แบบที่สุด ไม่ปรากฏหลักฐานว่าสร้างในสมัยใด แต่จากลักษณะสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมที่ผสมผสานระหว่างล้านนา ล้านช้าง และอยุธยา สันนิษฐานว่าน่าจะสร้างในราวพุทธศตวรรษที่ 21-22 สมัยพระไชยเชษฐาธิราช แห่งราชอาณาจักรลาว บริเวณที่ตั้งพระธาตุ เดิมเคยเป็นเมืองโบราณสมัยทวารวดีที่มีขนาดใหญ่ เพราะปรากฏร่องรอยของคูน้ำคันดิน และโคกเนินโบราณสถาน โบราณวัตถุ เช่น กลุ่มใบเสมา หินทราย เป็นต้น ซึ่งความน่าสนใจในแต่ละวัดมีข้อมูลเหมือนกับนักเขียนท่านอื่น ๆ คือ สำนักงานจังหวัดชัยภูมิ(2549)และสุทธิ เหล่าฤทธิ์และคณะ(2545)

2.4.3 แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธจังหวัดบุรีรัมย์

2.4.3.1 อภิวันท์ อุดลยพิเชษฐ์ (2546 : 76 - 78) กล่าวถึงสถานที่ท่องเที่ยวเกี่ยวกับวัดที่น่าสนใจ ในจังหวัดบุรีรัมย์ ดังนี้

1) วัดโพธิ์น้อย หรือ วัดบ้านปะคำ ที่ตั้ง หมู่ 1 บ้านปะคำ ตำบลปะคำ อำเภอปะคำ จังหวัดบุรีรัมย์ สันนิษฐานว่าวัดนี้คงสร้างทับซากโบราณสถานขอม เพราะฐานของอุโบสถเป็นศิลาแลง นอกจากนี้ ที่นี่ยังเป็นที่เก็บรักษาโบราณวัตถุจากปราสาทหิน เช่น เสาศิลาทับหลัง ใบเสมา ซึ่งมีลักษณะคล้ายกับที่พบที่กาฬสินธุ์

2) วัดศรีชะแวด หรือ วัดหงษ์ ที่ตั้ง ศรีชะแวด ตำบลมะเฟือง อำเภอพุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์ เป็นวัดที่ประดิษฐานพระเจ้าใหญ่ที่เคารพของคนพื้นถิ่นมาก พระเจ้าใหญ่เป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัย กว้าง 16 เมตร สูง 2 เมตร เชื่อกันว่าน่าจะสร้างขึ้นพร้อมกับเมือง พุทไธสง คือ ราว พ.ศ. 2200 โดยช่างสกุลลาว

2.4.3.2 ยอด เนตรสุวรรณ. (2548 :) กล่าวถึงสถานที่ท่องเที่ยวเกี่ยวกับวัดที่น่าสนใจ ในจังหวัดบุรีรัมย์ ดังนี้

1) วัดพระพุทธบาทเขากะโดง ตั้งอยู่ในบริเวณวนอุทยานเขากะโดง ที่บ้านน้ำซับ ตำบลเสม็ด อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์ สิ่งที่น่าสนใจนอกเหนือจากความนิยมในวัดดงมุงคลที่ได้รับการปลูกเสกจากหลวงพ่อดำเพียงพระเกจิอาจารย์ เจ้าอาวาสวัดและความสวยงามร่มรื่นของวนอุทยานอันเป็นสถานที่ตั้งแล้ว ยังมีสิ่งที่น่าสนใจที่สำคัญ คือ พระสุภัทรบทพิตรที่ประดิษฐานอยู่บริเวณลานกว้างของปล่องภูเขาไฟด้านทิศเหนือของวนอุทยาน เป็นพระพุทธรูปก่ออิฐถือปูนสีขาวขนาดใหญ่ ถือเป็นพระคู่บ้านคู่เมืองของบุรีรัมย์ และมีปราสาทเขากะโดง ซึ่งเดิมเป็นปราสาทหินทราย อยู่บนฐานศิลาแลงขนาด 4 x 4 เมตร สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นในสมัยสุโขทัย ภายในปราสาทมีรอย พระพุทธบาทจำลอง ซึ่งพระยาประเสริฐสุนทราศรัย สร้างขึ้นในปี พ.ศ.2448 เพื่อเป็นพุทธบูชา ต่อมาในปี พ.ศ.2505 พระพุทธบาทจำลองดังกล่าวได้สูญหายไป คุณหญิงนครราชสีมา (เจือ สิงหนเสนี) และญาติได้สร้างพระพุทธรูปจำลองขึ้นใหม่และสร้างมณฑปครอบไว้

2) วัดขุนก้อง ที่ตั้ง ตำบลนางรอง อำเภอนางรอง จังหวัดบุรีรัมย์ เป็นวัดเก่าแก่ที่สร้างในสมัยอยุธยา ราวปี พ.ศ.2150 มีอายุเกือบ 400 ปี สิ่งที่น่าสนใจ คือ มีโบสถ์หลังเก่า เป็นโบสถ์อิฐถือปูน ฐานมีร่องรอยของศิลาแลง มีรูปแบบสถาปัตยกรรมงดงามแปลกตา มีหน้าจั่วเป็นมุขยื่นออกมาจากหลังคาทรงปั้นหยา มีลายฉลุปลายบ้านลมและลูกกรงประดับ นอกจากนี้ยังมีกุฏิไม้เก่าแก่ที่สร้างในปี พ.ศ. 2471 เป็นเรือนยกพื้นสูงมีเรือนใหญ่อยู่ตรงกลาง หนาไปด้วยเรือนย่อยทั้งสองข้างโดยมีระเบียบเชื่อม เหนือบันไดทางขึ้นมีซุ้มประตู หน้าจั่วและยอดบ้านลมประดับด้วยไม้ฉลุระบายโดยรอบ เหนือบานหน้าต่างทำบานเกล็ดเป็นช่องลมเพื่อระบายอากาศ

3) วัดเขาพระอังคาร เป็นวัดที่สร้างขึ้นใหม่อยู่บนยอดเขาพระอังคาร บ้านเจริญสุข ตำบลเจริญสุข อำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดบุรีรัมย์ สิ่งที่น่าสนใจ คือ โบสถ์ที่ประยุกต์จากสถาปัตยกรรมหลายสมัย ดูสวยงามแปลกตา บริเวณวัดเป็นปากปล่องภูเขาไฟ คาดว่าเคยเป็นที่ตั้งของโบราณสถานสมัยทวารวดี เพราะมีเสมาหินแกะสลักสมัยดังกล่าวหลงเหลืออยู่เป็นจำนวนมาก

4) วัดโพธิ์น้อย หรือวัดบ้านปะคำ ที่ตั้ง บ้านปะคำ ตำบลปะคำ อำเภอปะคำ จังหวัดบุรีรัมย์ เป็นวัดที่สร้างทับซากโบราณสถานสมัยขอมเพราะฐานของอุโบสถเป็นศิลาแลง บริเวณวัดเป็นที่เก็บที่ทรงคุณค่า ส่วนใหญ่นำมาจากปราสาทต่าง ๆ บริเวณใกล้เคียง

5) วัดป่าพระสบาย ที่ตั้ง บ้านสายตรี หมู่ 8 ตำบลบึงเจริญ อำเภอบ้านกรวด

จังหวัดบุรีรัมย์ วัดนี้ มีการขุดพบแหล่งโบราณคดียุคก่อนประวัติศาสตร์ อันเป็นหลักฐานสำคัญที่ชี้ให้เห็นถึงความเจริญรุ่งเรืองในอดีต สิ่งที่น่าสนใจ คือ พิพิธภัณฑที่ตั้งอยู่ท่ามกลางสวนยางอันร่มรื่น ภายในและด้านนอกพิพิธภัณฑที่มีการจัดแสดงโบราณวัตถุ เช่น เครื่องใช้ยุคหิน เครื่องปั้นดินเผา และโครงกระดูก เป็นต้น

6) วัดศีระระแตร หรือ วัดหงษ์ ตั้งที่บ้านศีระระแตร ตำบลมะเฟือง อำเภอพุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์ เป็นวัดที่ประดิษฐานพระเจ้าใหญ่ ซึ่งเป็นพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ เป็นที่เลื่อมใสศรัทธาของคนในท้องถิ่น คนอีสานมักเรียกว่า “พระเจ้า” ส่วนคำว่า “ใหญ่” หมายถึง เป็นที่เคารพนับถือ พระเจ้าใหญ่เป็นพระพุทธรูปโบราณปางสมาธิ สลักจากหินศิลาแลง ขนาดหน้าตักกว้าง 1.6 ม. สูง 2 ม. ประดิษฐานอยู่ในโบสถ์ เคยมีการค้นพบพระพิมพ์รูปใบขนุนและพระพุทธรูปที่สลักจากนอแตรที่บริเวณใต้ฐานของพระเจ้าใหญ่

2.4.3.3 ประชิต สกุนะพัฒน์ และ อุดม เขยกีวงศ์ (2548:154-163) กล่าวถึง สถานที่ท่องเที่ยวเกี่ยวกับวัดในจังหวัดบุรีรัมย์ ที่สำคัญมี วัดพระพุทธรบาทเขากระโดง วัดพระเจ้าใหญ่หรือวัดหงษ์ และเขาพระอังคาร ซึ่งลักษณะความโดดเด่นของวัดมีลักษณะเช่นเดียวกับนักเขียนท่านอื่น ๆ คือ

2.4.4 แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธจังหวัดสุรินทร์

2.4.4.1 อภิวันท์ อุดลยพิเชษฐ์ (2546 : 78 - 81) กล่าวถึงสถานที่ท่องเที่ยวเกี่ยวกับวัดที่น่าสนใจ ในจังหวัดสุรินทร์ ดังนี้

1) วัดบูรพาราม ที่ตั้ง ถนนกรุงศรีใน ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ เป็นวัดเก่าแก่ของเมืองสุรินทร์ ที่สร้างในราวสมัยธนบุรีหรือต้นรัตนโกสินทร์ โดยพระยาสุรินทร์ภักดีศรีณรงค์จางวาง เป็นที่ประดิษฐานหลวงพ่อบุญศรี (หลวงพ่อบะจี้) ซึ่งเป็นพระพุทธรูปที่เชื่อว่าสร้างพร้อมวัดนี้และเป็นที่ยึดถือของชาวสุรินทร์มาก

2) วัดจอมสุทธาวาส ที่ตั้ง หมู่ 1 บ้านเมืองที่ ตำบลเมืองที่ อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ สิ่งที่น่าสนใจคือ ปราสาทเมืองที่ที่ตั้งอยู่ในวัด เป็นปราสาทศิลปะเขมรที่ได้รับการดัดแปลงให้เป็นทรงปราสาทในภายหลัง เป็นปราสาทที่ก่อด้วยอิฐ 5 องค์ โดยมีปราสาทองค์กลางขนาดใหญ่เป็นประธาน และมีปราสาทที่มุมสี่องค์ แต่ปัจจุบันเหลือเพียงสามองค์ ลักษณะผังคล้ายกับแผนผังของปราสาทศรีขรภูมิ

2.4.4.2 ประชิต สกุนะพัฒน์ และ อุดม เขยกีวงศ์ (2548: 254 - 261) กล่าวถึงสถานที่ท่องเที่ยวเกี่ยวกับวัดในจังหวัดสุรินทร์ว่ามี วัดเขาพนมสวาย ตั้งอยู่ที่ตำบลนาบัว อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ วัดตั้งอยู่บนเขาพนมสวาย ที่มีลักษณะเป็นภูเขาเตี้ย ๆ 3 ระดับ ชั้นแรกสูง 200 เมตร เป็นที่ตั้งวัด มียอดเขาเรียกว่า “ยอดเขาชาย” (พนมเปราะ) เป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปสุรินทร์มงคล ปางประทานพร ภ.ป.ร. ยอดที่สองเรียก “ยอดเขาหญิง” (พนมสร้อย) สูง 228 เมตร ประดิษฐานพระพุทธรูปองค์ขนาดกลางไว้ ส่วนยอดที่สามเรียก “เขาคอก” (พนมกรอล) พุทธสมาคมจังหวัดสุรินทร์ได้จัดสร้างศาลาอัฐฐะมุข และอัญเชิญพระพุทธรูปจำลองจากยอดเขาชายมาประดิษฐานไว้ นอกจากนี้ยังมี วัดบูรพาราม ซึ่งเป็นวัดเก่าแก่ ตั้งอยู่

กลางเมืองสุรินทร์ ที่มีพระพุทธรูป “หลวงพ่อชีวี” ที่ชาวสุรินทร์เคารพประดิษฐานอยู่ ซึ่งความน่าสนใจในแต่ ละวัดมีข้อมูลเหมือนกับนักเขียนท่านอื่น ๆ คือ ศูนย์การท่องเที่ยว กีฬาและนันทนาการจังหวัดสุรินทร์ (2549)

2.4.5 แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธจังหวัดศรีสะเกษ

2.4.5.1 อภิวันท์ อดุลยพิเชษฐ์ (2546 : 81 - 83) กล่าวถึงสถานที่ท่องเที่ยวเกี่ยวกับวัดที่ น่าสนใจ ในจังหวัดศรีสะเกษ ดังนี้

1) วัดสระกำแพงน้อย ที่ตั้ง บ้านกลาง ตำบลขยุง อำเภอเมือง จังหวัด ศรีสะเกษ สิ่งที่น่าสนใจ คือ ปราสาทสระกำแพงน้อย ที่เคยมีทับหลังรูปพระศิวะและนางอุมาประทับอยู่ บนหลังโคนนทรี ข้างปราสาทมีบรรณาลัย ที่ถูกล้อมรอบด้วยกำแพง มีโคปุระที่ประตูทางเข้าทางทิศ ตะวันออก นอกจากนี้ ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือยังมีสระน้ำ 1 สระ อาคารทั้งหมดสร้างด้วยศิลาแลง ซึ่ง นักวิชาการเชื่อว่าน่าจะเป็นอโรคยาศาลสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 7

2) วัดบ้านปราสาทพนาราม ที่ตั้ง บ้านปราสาท ตำบลปราสาท อำเภอห้วยทับ ทัน จังหวัดศรีสะเกษ ที่วัดมี ปราสาทก่อด้วยอิฐสามหลังตั้งเรียงกัน มีอายุราวพุทธศตวรรษที่ 16-17 ปราสาทองค์กลางเป็นปราสาทหลังเดียวที่มีประตูเข้า ทั้งหมดล้อมรอบด้วยกำแพงแก้ว ตัวปราสาทตั้งอยู่ บนเนินสูง เดิมคงเป็นศูนย์กลางของชุมชนที่ตั้งหลักแหล่งอยู่รอบ ๆ รูปแบบส่วนยอดของปราสาทมี ลักษณะสูงชะลูดเพียวผิวดินไปจากปราสาทขอม สันนิษฐานคงได้รับการบูรณะดัดแปลงให้มีลักษณะคล้าย เจดีย์ และปรับเปลี่ยนเป็นพุทธสถานในราวพุทธศตวรรษที่ 22-23

2.4.5.2 ประชิต สกฤษณ์พัฒน์ และ อุดม เขยกิจวงศ์ (2548: 234 - 243) กล่าวถึงสถานที่ ท่องเที่ยวเกี่ยวกับวัดในจังหวัดศรีสะเกษ ที่สำคัญ คือ วัดสระกำแพงใหญ่ วัดอุทุมพิสัย ภายในวัดมี ปราสาทของขนาดใหญ่ ลักษณะเป็นปรางค์ 3 องค์ บนฐานเดียวกัน ปรางค์ประธานอยู่ตรงกลางก่อด้วยอิฐ ทรายและอิฐ รูปทรงยังสมบูรณ์ พบทับหลัง พระพุทธรูป พระพิมพ์ดินเผา เพื่อเป็นเทวาลัยถวายแด่พระศิวะ นอกจากนี้ยังมีวัดสระกำแพงน้อย วัดบ้านปราสาท อำเภออุทุมพิสัย และวัดปรางค์กู่ ซึ่งมีปรางค์ที่สร้างด้วย อิฐเรียงแผ่นโต ๆ เป็นศาสนสถานสมัยขอมเก่าแก่อายุกว่าพันปี ซึ่งความน่าสนใจในแต่ละวัดมีข้อมูล เหมือนกับนักเขียนท่านอื่น ๆ คือ วัดโพธิ์ศรีธาตุ(โนนแกด)(2546)และอำเภออุทุมพรพิสัย(2548)

2.4.6 แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธจังหวัดอุบลราชธานี

2.4.6.1 ประชิต สกฤษณ์พัฒน์ และ อุดม เขยกิจวงศ์ (2548: 294 - 307) กล่าวถึงสถานที่ ท่องเที่ยวเกี่ยวกับวัดในจังหวัดอุบลราชธานี มีดังนี้

1) วัดทุ่งศรีเมือง ตั้งอยู่ที่ถนนหลวง เขาเทศบาลเมือง จังหวัดอุบลราชธานีมีพระ อุโบสถที่สวยงาม เป็นสถาปัตยกรรมอีสานที่ได้รับอิทธิพลจากกรุงเทพมหานครสร้างประมาณต้นสมัยรัชกาลที่ 3

นอกจากนั้นยังมีหอไตรกลางน้ำ เป็นสถาปัตยกรรมอีสานที่สวยงามและสมบูรณ์แบบที่สุด ภายในพระอุโบสถมีจิตรกรรมฝาผนังที่บ่งบอกถึงอารยธรรมของคนอุบล สมัยเมื่อ 200 กว่าปีมาแล้ว

2) วัดอุบลรัตนาราม เป็นพระอารามหลวงตั้งอยู่บนถนนอุบลราช อำเภอมือง จังหวัดอุบลราชธานี พระอุโบสถสร้างแบบวัดเบญจมบพิตร เป็นที่ประดิษฐานพระแก้วมหาราช พระคู่บ้านคู่เมืองที่อันเชิญมาจากกรุงศรีสัตนาคนหุต ประเทศลาว

3) วัดสุปฏิหารามวรวิหาร เป็นธรรมยุตติกนิกายวัดแรกภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ตั้งอยู่บนถนนพรหมภาพเทพ ริมฝั่งแม่น้ำมูล อำเภอมืองอุบลราชธานี สร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 4 ปี พ.ศ. 2369 โดยโปรดเกล้าฯ พระราชทานเงิน 10 ชั่ง ช่วยในการสร้างวัดนี้ พระอุโบสถมีลักษณะเป็นศิลปะร่วมระหว่าง ไทย ยุโรป และเขมร ภายในอุโบสถมีพระประธานนามว่า “พระศัพทัญญาเจ้า” ใกล้เคียงกับอุโบสถมีระฆังไม้ที่คนอีสานเรียกว่า “โปง” ขนาดใหญ่ นอกจากนี้ ยังเป็นวัดที่เก็บใบเสมาหินภาพจำหลักศิลาทรายที่สวยงามหลายชิ้น รวมทั้งเก็บทับหลังและศิลาที่เก่าแก่และหาดูได้ยาก

4) วัดแจ้ง ตั้งอยู่ที่ถนนสรรพสิทธิ์ ในเขตเทศบาลเมือง มีพระอุโบสถที่เก่าแก่มากแห่งหนึ่งของจังหวัด สร้างด้วยไม้สลักลวดลายงดงาม ซึ่งเป็นสถาปัตยกรรมไทยอีสานที่สมบูรณ์แบบ มีการอนุรักษ์ไว้อย่างดี

5) วัดบูรพาราม อยู่ในตัวเมืองอุบลฯ เป็นวัดที่เคยเป็นที่จำพรรษาของอาจารย์ชื่อดังทางวิปัสสนากรรมฐาน ได้แก่ อาจารย์ได้แก่ อาจารย์สีทา ชยเสโน อาจารย์มั่น ภูริทัตตะเถระ อาจารย์ลี ธรรมโร อาจารย์เสาร์ กันตสีโล และอาจารย์สิงห์ ชันตยคโม ปัจจุบันคงมีแต่รูปเหมือนทำจากหินบริสุทธิ์จากลำน้ำต่าง ๆ เป็นที่เคารพสักการะของชาวเมือง

6) วัดมหาวนาราม ตั้งอยู่บนถนนสรรพสิทธิ์ เขตอำเภอมือง เดิมชื่อวัดหลวงมณีโชติศรีสวัสดิ์ แล้วเปลี่ยนเป็นวัดป่าใหญ่และเป็นวัดมหาวนารามในปัจจุบัน วัดนี้มีพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์เป็นที่เคารพสักการบูชาของประชาชนในจังหวัดอุบลราชธานีและจังหวัดใกล้เคียง คือ “พระเจ้าใหญ่อินทร์แปลง” ซึ่งมีศิลาจารึกฝังอยู่เบื้องหลังแท่นขององค์พระ

7) วัดหนองบัว เป็นวัดป่าที่สงบและร่มรื่นอยู่ในเขตชานเมืองอุบลฯ ไปทางอำเภอนาแกเจริญ ห่างจากตัวจังหวัดประมาณ 3 กิโลเมตร มีทางแยกจากถนนใหญ่เข้าไปราว 800 เมตร มีปูชนียสถานที่สำคัญคือ พระเจดีย์พุทธคยาจำลองซึ่งเป็นวัดแรกในประเทศไทยที่มีเจดีย์แบบนี้ พุทธคยาจำลองที่วัดหนองบัวนี้น่าชมอย่างยิ่งเพราะสร้างอย่างใหญ่โตมาก มีลวดลายหล่อด้วยปูน ประดับองค์พระเจดีย์พุทธคยาไว้โดยรอบ ภายในสามารถเข้าไปได้มีพระพุทธรูปประดิษฐานอยู่หลายองค์

8) วัดบ้านนาเมือง ตั้งอยู่ที่บ้านนาเมือง ใกล้เคียงสนามบินอุบลฯ เป็นวัดที่มีพระอุโบสถสวยงาม สร้างเป็นรูปเรือสุพรรณหงส์ ซึ่งทำด้วยเซรามิคโดยมีอาจารย์บุญมีเป็นเจ้าของเจ้าอาวาสเป็นที่เคารพนับถือของชาวอุบลและจังหวัดใกล้เคียง

9) วัดภูเขาแก้ว อยู่บนเนินเขาในเขตอำเภอพิบูลมังสาหาร ภายในวัดมีพระอุโบสถสวยงาม ก่อสร้างด้วยกระเบื้องเคลือบทั้งหลัง ภายในพระอุโบสถมีภาพจำลองพระบรมธาตุต่าง ๆ ที่มีอยู่ในประเทศไทย

10) วัดหนองป่าพง เป็นสำนักวิปัสสนาที่ใหญ่แห่งหนึ่ง มีบรรยากาศที่ร่มรื่นเงียบสงบ อยู่ในอำเภวารินชำราบ ตัวโบสถ์เป็นสถาปัตยกรรมไทยยุคต้นรัตนโกสินทร์สวยงามมาก มีพิพิธภัณฑ์พระโพธิญาณเถระ (ชา สุภัทโท) และหุ่นขี้ผึ้งของท่าน

11) วัดป่านานาชาติ ตั้งอยู่ตำบลบุ่งหวาย อำเภวารินชำราบ ห่างจากตัวเมืองอุบลประมาณ 10 กม. มีชื่อเสียงด้านวิปัสสนา และมีพระชาวต่างประเทศจำพรรษาอยู่มาก

12) วัดถ้ำคูหาสวรรค์ วัดนี้ก่อสร้างเมื่อปี 2521 โดยหลวงปู่ “คำคนิง จุลมณ” ซึ่งเป็นที่ปฏิบัติธรรมจำพรรษา ปัจจุบันหลวงปู่ท่านได้มรณภาพแล้วแต่ร่างกายของท่านไม่เน่าเปื่อยบรรดาลูกศิษย์ได้เก็บร่างของท่านไว้ในโลงแก้วเพื่อบูชาบริเวณวัดมีจุดชมวิวดูสามารถมองเห็นทัศนียภาพของลำน้ำโขงและฝั่งลาวได้อย่างชัดเจน

13) ถ้ำเหวสินธุ์ชัย บริเวณถ้ำเป็นสำนักสงฆ์มีพระพุทธรูปไสยาสน์ลักษณะงดงามและมีชื่อในการปฏิบัติธรรมอย่างเคร่งครัด โดยรอบวัด มีลักษณะเป็นไหล่เขามีก่อนหินขนาดใหญ่เรียงรายอยู่มากมาย นอกจากนี้ยังมีน้ำตกจากหน้าผา สวยงามมาก

14) สำนักสงฆ์ภูหล่น ตั้งอยู่ที่ตำบลสงยาง ห่างจากตัวอำเภอศรีเมืองใหม่ ประมาณ 20 กม. เป็นภูเขาขนาดย่อมมีต้นไม้ปกคลุมเป็นระยะสลับกับโขดหินใหญ่น้อยบริเวณนั้นมีถ้ำซึ่งสร้างโดยพระอาจารย์มั่น ภูริทัตตะเถระ เพื่อใช้เป็นที่วิปัสสนากรรม

2.4.6.2 ศรัณย์ บุญประเสริฐ (2547: 53-80) กล่าวถึง สถานที่ท่องเที่ยวเกี่ยวกับวัดในจังหวัดอุบลราชธานี ที่สำคัญ มีดังนี้

1) วัดภูอานนท์ ตั้งอยู่ที่บ้านนาโพธิ์กลาง อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งเป็นอาณานิคมของอุษยยานแห่งชาติผาแต้ม ภายในบริเวณวัดมีสภาพธรรมชาติที่น่าสนใจ เช่น มีพะลานหินธรรมชาติ ภายเขียนสีน้ำในถ้ำ เป็นต้น

2) ถ้ำมิด ตั้งอยู่ที่บ้านชะจอม อำเภอโขงเจียม เป็นถ้ำขนาดใหญ่กว้าง 4 เมตร ภายในถ้ำมีพระพุทธรูปไม้แกะสลักตั้งเรียงรายมากมาย ซึ่งไม่มีผู้ใดทราบประวัติความเป็นมาของพระพุทธรูปเหล่านี้ ซึ่งความน่าสนใจในแต่ละวัดมีข้อมูลเหมือนกับนักเขียนท่านอื่น ๆ คือ สุวัจนี พาแรงคลีโอ(2549), วัดศรีอุบลรัตนาราม(2549), จังหวัดอุบลราชธานี(2535)และธิดา สาระยา(2536)

2.5 บทสรุป

จากการศึกษางานเอกสารที่เกี่ยวข้องกับวัดแล้ว พบว่า วัดที่สำคัญและเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธในกลุ่มอีสานใต้ จำนวน 6 จังหวัด มีดังนี้

2.5.1 จังหวัดนครราชสีมา

- 2.5.1.1 วัดพนมวัน ต.นาโพธิ์ อ.เมือง จ.นครราชสีมา
- 2.5.1.2 วัดสุทธจินดา ต.ในเมือง อ.เมือง จ.นครราชสีมา
- 2.5.1.3 วัดหน้าพระธาตุ ต.ตะคุ อ.ปักธงชัย จ.นครราชสีมา
- 2.5.1.4 วัดธรรมจักรเสมาราม บ้านคลองขาม ต.เสมา อำเภอสูงเนิน จ.นครราชสีมา
- 2.5.1.5 วัดเขาจันทร์งาม บ้านเลิศสวัสดิ์ ต.ลาดบัวขาว อ.สีคิ้ว จ.นครราชสีมา
- 2.5.1.6 วัดศาลาลอย ต.ในเมือง อ.เมือง จ.นครราชสีมา
- 2.5.1.7 วัดบ้านไร่ ต.กุดพิมาน อ.ด่านขุนทด จ.นครราชสีมา
- 2.5.1.8 วัดป่าสาลະวัน ต.ในเมือง อ.เมือง จ.นครราชสีมา
- 2.5.1.9 วัดเทพพิทักษ์ปุณณาราม ต.กลางดง อ.ปากช่อง จ.นครราชสีมา
- 2.5.1.10 วัดพระนารายณ์มหาราชหรือวัดกลาง ต.ในเมือง อ.เมือง จ.นครราชสีมา
- 2.5.1.11 วัดบูรพ์ ต.ในเมือง อ.เมือง จ.นครราชสีมา
- 2.5.1.12 วัดเทพาลัย ต. เทพาลัย อ.คง จ.นครราชสีมา
- 2.5.1.13 วัดโนนไทย ต.โนนไทย อ.โนนไทย จ.นครราชสีมา
- 2.5.1.14 วัดคลองตาลอง ต.ชนงพระ อ.ปากช่อง จ.นครราชสีมา
- 2.5.1.15 วัดบึง ต.ในเมือง อ.เมือง จ.นครราชสีมา
- 2.5.1.16 วัดวะภูแก้ว ต.มะเกลือใหม่ อ.สูงเนิน จ.นครราชสีมา
- 2.5.1.17 วัดหลักร้อย ต.โนนไทย อ.โนนไทย จ.นครราชสีมา
- 2.5.1.18 วัดตระคร้อ ต.คง อ.คง จ.นครราชสีมา

2.5.2 จังหวัดชัยภูมิ

- 2.5.2.1 วัดศิลาอาสน์ บ้านนาไโก่เขา ต.นาเลียง อ.เมือง จ.ชัยภูมิ
- 2.5.2.2 วัดคอนสวรรค์ ต.คอนสวรรค์ อ.คอนสวรรค์ จ.ชัยภูมิ
- 2.5.2.3 วัดพระธาตุหนองสามหมื่นหรือวัดบ้านแก้ง ต.ธาตุสามหมื่น อ.ภูเขียว จ.ชัยภูมิ
- 2.5.2.4 วัดชัยภูมิพิทักษ์ ต.ชุมแสง อ.หนองบัวแดง จ.ชัยภูมิ
- 2.5.2.5 วัดปรางค์กู๋ บ้านหนองบัว ต.ในเมือง อ.เมือง จ.ชัยภูมิ
- 2.5.2.6 วัดเทพบุตรบรรพต ต.โป่งนก อ.เทพสถิต จ.ชัยภูมิ
- 2.5.2.7 วัดเขาตาเงาะ ต.หนองบัวระเหว อ.หนองบัวระเหว จ.ชัยภูมิ
- 2.5.2.8 วัดชัยสามหม่อ ต.แก้งคร้อ อ.แก้งคร้อ จ.ชัยภูมิ
- 2.5.2.9 วัดกลางเมืองเก่า ต.ในเมือง อ.เมือง จ.ชัยภูมิ
- 2.5.2.10 วัดทรงศิลา ต.ในเมือง อ.เมือง จ.ชัยภูมิ

2.5.3 จังหวัดบุรีรัมย์

- 2.5.3.1 วัดพระพุทธบาทเขากระโดง ต.เสม็ด อ.เมือง จ.บุรีรัมย์
- 2.5.3.2 วัดศรีชะแวด บ้านศรีชะแวด ต.มะเฟือง อ.พุทไธสง จ.บุรีรัมย์
- 2.5.3.3 วัดขุนก้อง ต.นางรอง อ.นางรอง จ.บุรีรัมย์
- 2.5.3.4 วัดเขาพระอังคาร ต.เจริญสุข อ.เฉลิมพระเกียรติ จ.บุรีรัมย์
- 2.5.3.5 วัดบ้านละหาน (เกาะแก้วุดงสถาน) กิ่งอ.บ้านด่าน จ.บุรีรัมย์
- 2.5.3.6 วัดโพธิ์้อยหรือวัดบ้านปะคำ บ้านปะคำ ต.ปะคำ จ.บุรีรัมย์
- 2.5.3.7 วัดป่าพระสบาย บ้านสายศรี ต.บงเจริญ อ.บ้านกรวด จ.บุรีรัมย์
- 2.5.3.8 วัดกระดิ่งทอง ต.บ้านด่าน อ.บ้านด่าน จ.บุรีรัมย์
- 2.5.3.9 วัดป่าคูเมือง ต.คูเมือง อ.คูเมือง จ.บุรีรัมย์

2.5.4 จังหวัดสุรินทร์

- 2.5.4.1 วัดบูรพาราม ต.ในเมือง อ.เมือง จ.สุรินทร์
- 2.5.4.2 วัดป่าไทรวิเวก ต.นาบัว อ.เมือง จ.สุรินทร์
- 2.5.4.3 วัดเพชรบุรี บ้านทุ่งมน ต.ทุ่งมน อ.ปราสาท จ.สุรินทร์
- 2.5.4.4 วัดมงคลรัตน์ ต.คอคโค อ.เมือง จ.สุรินทร์
- 2.5.4.5 วัดพระพุทธบาทเขาพนมดิน ต.ท่าตูม อ.ท่าตูม จ.สุรินทร์
- 2.5.4.6 วัดอัมพวนาราม ต.บ้านไทร อ.ปราสาท จ.สุรินทร์
- 2.5.4.7 วัดเขาศาลา อุดฐานะจาโร ต.จรัส อ.บัวเชด จ.สุรินทร์
- 2.5.4.8 วัดป่าดงคู ต.โชคเหนือ อ.ลำดวน จังหวัดสุรินทร์
- 2.5.4.9 วัดศรีลำยอง ต.ทุ่งมน อ.ปราสาท จ.สุรินทร์
- 2.5.4.10 วัดปทุมเมฆ ต.ในเมือง อ.เมือง จ.สุรินทร์
- 2.5.4.11 วัดพนมสวาย ต.นาบัว อ.เมือง จ.สุรินทร์

2.5.5 จังหวัดศรีสะเกษ

- 2.5.5.1 วัดสระกำแพงใหญ่ บ้านกำแพง ต.กำแพง อ.อุทุมพรพิสัย จ.ศรีสะเกษ
- 2.5.5.2 วัดสระกำแพงน้อย บ้านนากลาง ต.ขยุง อ.เมือง จ.ศรีสะเกษ
- 2.5.5.3 วัดปราสาทเทวนาราม บ้านปราสาท ต.ห้วยทับทัน อ.ห้วยทับทัน จ.ศรีสะเกษ
- 2.5.5.4 วัดบ้านเมืองจันทร์ ต.เมืองจันทร์ อ.เมืองจันทร์ จ.ศรีสะเกษ
- 2.5.5.5 วัดมหาพุทธาราม ถ.ชูพันธ์ ต.ในเมือง อ.เมือง จ.ศรีสะเกษ
- 2.5.5.6 วัดสร้างเรือง ต.หญ้าปล้อง อ.เมือง จ.ศรีสะเกษ
- 2.5.5.7 วัดวัดโนนแกด ต.ทุ่ม อ.เมือง จ.ศรีสะเกษ

- 2.5.5.8 วัดเขียนนบุรพาราม ต.ห้วยเหนือ อ.ชู้ขันท์ จ.ศรีสะเกษ
- 2.5.5.9 วัดล้านขวด หรือวัดป่าญานวิเวก อ.ขุนหาญ จ.ศรีสะเกษ
- 2.5.5.10 วัดบ้านปราสาทเยอเหนือ ต.ปราสาทเยอ อ.ไพรบึง จ.ศรีสะเกษ
- 2.5.5.11 วัดปรางค์กู๋ อ.ปรางกู๋ จ.ศรีสะเกษ

2.5.6 จังหวัดอุบลราชธานี

- 2.5.6.1 วัดแจ้ง ต.ในเมือง อ.เมือง จ.อุบลราชธานี
- 2.5.6.2 วัดนบุรพาราม ต.ในเมือง อ.เมือง จ.อุบลราชธานี
- 2.5.6.3 วัดทุ่งศรีเมือง ต.ในเมือง อ.เมือง จ.อุบลราชธานี
- 2.5.6.4 วัดพระธาตุหนองบัว อ.เมือง จ.อุบลราชธานี
- 2.5.6.5 วัดสระประสานสุข อ.เมือง จ.อุบลราชธานี
- 2.5.6.6 วัดสุปฏิญนารามวรวิหาร ต.ในเมือง อ.เมือง จ.อุบลราชธานี
- 2.5.6.7 วัดมหาวนาราม ต.ในเมือง อ.เมือง จ.อุบลราชธานี
- 2.5.6.8 วัดศรีอุบลรัตนาราม หรือ วัดศรีทอง ต.ในเมือง อ.เมือง จ.อุบลราชธานี
- 2.5.6.9 วัดศรีนวลแสงสว่างอารมณ์ บ้านชีทวน ต.ชีทวน อ.เขื่องใน จ.อุบลราชธานี
- 2.5.6.10 วัดทุ่งศรีวิไล บ้านชีทวน ต.ชีทวน อ.เขื่องใน จ.อุบลราชธานี
- 2.5.6.11 วัดพระธาตุสวนตาล บ้านชีทวน ต.ชีทวน อ.เขื่องใน จ.อุบลราชธานี
- 2.5.6.12 วัดหนองป่าพง บ้านพงสว่าง ต.โนนผึ้ง อ.วารินชำราบ จ.อุบลราชธานี
- 2.5.6.13 วัดภูเขาก้าว บ้านภูเขาก้าว อ.พิบูลมังสาหาร จ.อุบลราชธานี
- 2.5.6.14 วัดถ้ำคูหาสวรรค์ บ้านด่านใหม่ ต.โขงเจียม อ.โขงเจียม จ.อุบลราชธานี
- 2.5.6.15 วัดป่านานาชาติ ต.นุ่งหวาย อ.วารินชำราบ จ.อุบลราชธานี
- 2.5.6.16 วัดพิสโสภาราม ต.แก้งเหนือ อ.เขมราฐ จ.อุบลราชธานี
- 2.5.6.17 วัดป่าโพธิญาณ ต.ช่องเม็ก อ.สิรินทร จ.อุบลราชธานี
- 2.5.6.18 วัดนุ่งขี้เหล็ก ต.นาแวง อ.เขมราฐ จ.อุบลราชธานี
- 2.5.6.19 วัดทุ่งเกษม ต.โนนผึ้ง อ.วารินชำราบ จ.อุบลราชธานี
- 2.5.6.20 วัดป่าบึงเขาลวง ต.กลางใหญ่ อ.เขื่องใน จ.อุบลราชธานี
- 2.5.6.21 วัดนาอุดม ต.คำหว่า อ.ตาลชุม จ.อุบลราชธานี

บทที่ 3

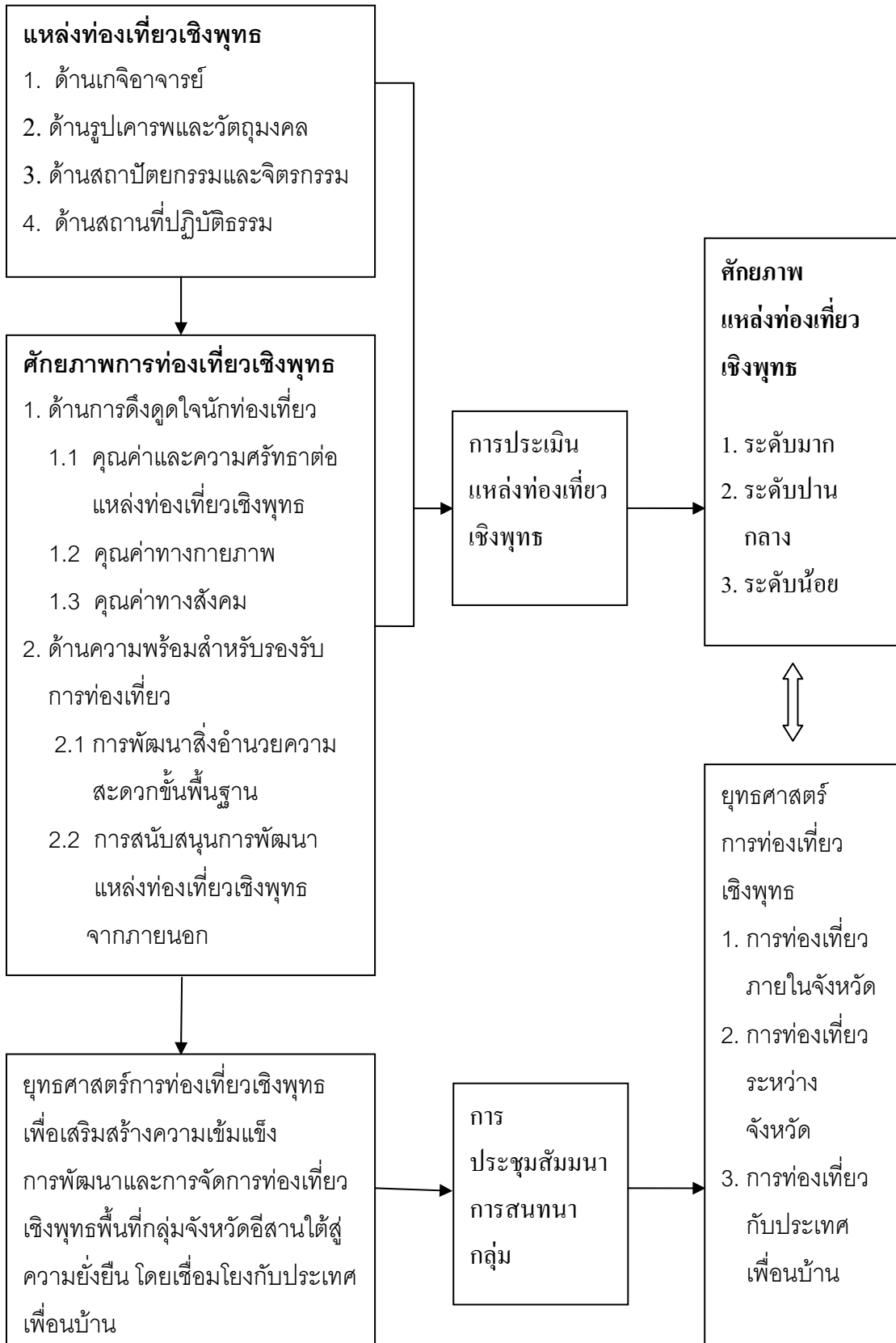
วิธีดำเนินการวิจัย

3.1 บทนำ

การวิจัยเรื่องสายธรรมชาติกลุ่มแม่น้ำมูล : ศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงพุทธในกลุ่มจังหวัดอีสานใต้ เป็นการศึกษาวิจัยแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธหรือแหล่งท่องเที่ยวของชาวพุทธศาสนิกชน เพื่อตอบคำถามการวิจัย 3 ข้อ คือ คำถามข้อที่ 1 การท่องเที่ยวเชิงพุทธในกลุ่มจังหวัดอีสานใต้มีที่ใดบ้าง คำถามการวิจัยข้อที่ 2 การท่องเที่ยวเชิงพุทธในกลุ่มจังหวัดอีสานใต้มีศักยภาพหรือไม่ อย่างไร และคำถามการวิจัยข้อที่ 3 ปัจจัยในการกำหนดยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวเชิงพุทธ เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งเชิงพื้นที่กลุ่มอีสานใต้สู่ความยั่งยืน โดยเชื่อมโยงกับกลุ่มประเทศเพื่อนบ้าน มีองค์ประกอบอย่างไรบ้าง ในการนี้ เพื่อให้มองเห็นขั้นตอนของการวิจัย จึงนำเสนอกรอบแนวคิดและระเบียบวิธีที่ใช้ในการวิจัย ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

3.2 กรอบแนวคิดการวิจัย

เพื่อให้การวิจัยบรรลุผลตามเป้าหมายภายในเงื่อนไขเวลาที่กำหนดและสามารถนำไปใช้ในการพัฒนาการท่องเที่ยวได้อย่างแท้จริงและเป็นรูปธรรม จึงกำหนดกรอบในการวิจัยโดยให้ความสำคัญกับทรัพยากรการท่องเที่ยวและสภาพแวดล้อมเป็นหลัก เพื่อหาข้อมูลเกี่ยวกับสภาพที่เป็นอยู่จริง แนวทางในการพัฒนาในการขยายความร่วมมือและการสร้างเครือข่ายในกลุ่มจังหวัดอีสานใต้ จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับศักยภาพด้านการท่องเที่ยวเชิงพุทธ คณะผู้วิจัยได้สรุปกรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย ดังนี้

แผนภูมิที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

3.3 ระเบียบและวิธีวิจัย

ผู้วิจัยกำหนดขั้นตอนการดำเนินการ เพื่อตอบคำถามการวิจัยเป็นรายข้อ ดังนี้

3.3.1 การท่องเที่ยวเชิงพุทธในกลุ่มจังหวัดอีสานใต้มีที่ใดบ้าง

การศึกษาเพื่อหาตอบเกี่ยวกับที่ตั้งของแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธในกลุ่มจังหวัดอีสานใต้
ขั้นตอนการดำเนินการประกอบด้วย

3.3.1.1 ศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องจากแหล่งเอกสารและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

1) เอกสารการท่องเที่ยวจากศูนย์จำหน่ายหนังสือโดยทั่วไปทั้งจากส่วนกลาง
ส่วนท้องถิ่นและวัดต่างๆ

2) ห้องสมุดสถานศึกษาทั้งส่วนกลางและภูมิภาค เช่น มหาวิทยาลัย
โรงเรียนต่าง ๆ ในพื้นที่จังหวัดอีสานใต้

3) หน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง เช่น

3.1) สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดทุกจังหวัดในอีสานใต้

3.2) สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดทุกจังหวัดในอีสานใต้

3.3) สำนักงานจังหวัดทุกจังหวัดในอีสานใต้

3.4) สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาในพื้นที่อีสานใต้

3.3.1.2 ศึกษาค้นคว้าจากอินเทอร์เน็ต หนังสือ งานวิจัย หรือวิทยานิพนธ์ที่มีเนื้อหา
เกี่ยวข้อง

3.3.1.3 นำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสารตามข้อ 1 และข้อ 2 ให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
คือ สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัด สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด ตรวจสอบความถูกต้อง รายละเอียด
แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธและที่ตั้งอีกครั้ง

3.3.1.4 ศึกษาข้อมูลภาคสนามแหล่งที่ตั้งของแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธและบริบทที่เกี่ยวข้อง
โดยคณะผู้วิจัยเดินทางไปศึกษาไปยังแหล่งที่ตั้งของแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ ดำเนินการเก็บข้อมูล
บันทึกภาพ สัมภาษณ์ บันทึกข้อมูลลงในแบบบันทึกรายการซึ่งประกอบด้วย ชื่อ สถานที่ตั้ง การเดินทาง
เข้าถึง ลักษณะของแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ ความสำคัญและสภาพปัจจุบัน

3.3.1.5 การวิเคราะห์ข้อมูล

นำข้อมูลที่ได้จากการบันทึกแบบบันทึกรายการ มาวิเคราะห์เชิงคุณภาพเพื่อให้ได้
ข้อมูลที่เป็นจริงและนำเสนอในลักษณะพรรณนาความตามองค์ประกอบ 4 ด้าน

- 1) ด้านเกจิอาจารย์
- 2) ด้านรูปเคารพและวัตถุมงคล
- 3) ด้านสถาปัตยกรรมและจิตรกรรม
- 4) ด้านสถานที่ปฏิบัติธรรม

3.3.2 การท่องเที่ยวเชิงพุทธในกลุ่มจังหวัดอีสานใต้มีศักยภาพหรือไม่ อย่างไร

การศึกษาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ ผู้วิจัยได้นำแหล่งการท่องเที่ยวเชิงพุทธที่สำรวจพบตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 ตามองค์ประกอบ 4 ด้าน มาประเมินศักยภาพ 2 ด้าน

3.3.2.1 ด้านการดึงดูดใจนักท่องเที่ยว

3.3.2.2 ด้านความพร้อมสำหรับรองรับการท่องเที่ยวเชิงพุทธ

3.3.3 การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์และประเมินศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงพุทธในกลุ่มจังหวัดอีสานใต้ โดยการสำรวจแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ ให้ครอบคลุมองค์ประกอบทั้ง 4 ประเภทแล้วประเมินศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวดังกล่าว โดยใช้หลักการดังนี้

3.3.3.1 ศักยภาพการดึงดูดใจในการท่องเที่ยวเชิงพุทธ หมายถึง คุณค่าสาระที่เป็นแก่นแท้ของแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ อันจะส่งต่อความสนใจและความประทับใจให้แก่นักท่องเที่ยว ซึ่งประกอบด้วย

- 1) คุณค่าและความศรัทธาต่อแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ
- 2) คุณค่าทางกายภาพ
- 3) คุณค่าทางสังคม

3.3.3.2 ศักยภาพในการรองรับการท่องเที่ยวเชิงพุทธ หมายถึง ส่วนประกอบของสถานที่ในการอำนวยความสะดวกสำหรับนักท่องเที่ยว ซึ่งส่งผลต่อการตัดสินใจเลือกเดินทางไปยังสถานที่ดังกล่าว ประกอบด้วย

- 1) ศักยภาพในการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐาน
- 2) ศักยภาพในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพุทธจากภายนอก

3.3.4 เกณฑ์การประเมิน

คณะผู้วิจัยกำหนดองค์ประกอบพื้นฐานสำหรับการประเมินแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธไว้ 2 องค์ประกอบ ดังรายละเอียดตามตาราง 1

ตารางที่ 1 ศักยภาพในการดึงดูดใจในการท่องเที่ยวเชิงพุทธ

เกณฑ์	ดัชนีชี้วัด	รายละเอียด
1. คุณค่าและความ ศรัทธาต่อแหล่ง ท่องเที่ยวเชิงพุทธ	1. ประวัติศาสตร์และความ เป็นมาของแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ	พิจารณาจากความสัมพันธ์ของแหล่ง ท่องเที่ยวเชิงพุทธกับเหตุการณ์หรือบุคคล ที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ในระดับ ต่างๆ ทั้งในระดับท้องถิ่น ระดับจังหวัด ระดับภูมิภาค ระดับชาติและระดับ นานาชาติ
	2. ความเป็นเอกลักษณ์ของแหล่ง ท่องเที่ยวเชิงพุทธ	พิจารณาจากความเป็นตัวอย่างของ สิ่งก่อสร้างหรือวัตถุโบราณคดี ที่พบได้ยากในแหล่งท่องเที่ยว
	3. ความมีชื่อเสียงของแหล่งท่องเที่ยว เชิงพุทธ	พิจารณาจากระดับความมีชื่อเสียงและการ เป็นที่รู้จักของแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธใน ระดับต่างๆ ทั้งในระดับท้องถิ่น ระดับชาติ และระดับนานาชาติ รวมทั้งความนิยมมา เยี่ยมชมของนักท่องเที่ยว
	4. ความเก่าแก่และทรงคุณค่า	พิจารณาจากอายุและความศรัทธาของ แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ ในการเดินทางมาเที่ยวแหล่งท่องเที่ยวเชิง พุทธของพุทธศาสนิกชน
	5. สถานภาพของแหล่งท่องเที่ยวเชิง พุทธ	พิจารณาจากการจัดประเภทและที่มาของ ศรัทธาในการสร้างแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ
	6. การจัดกิจกรรมของแหล่งท่องเที่ยว เชิงพุทธ	พิจารณาจากความต่อเนื่องของกิจกรรมที่ วัดและสอดคล้องกับประเพณี ความเชื่อ ของพุทธศาสนิกชน
2. คุณค่าทาง กายภาพ	1. ความสวยงามทางสถาปัตยกรรม และจิตรกรรม	พิจารณาจากความสมบูรณ์ของโครงสร้าง ด้านองค์ประกอบและความสวยงามทาง สถาปัตยกรรมและจิตรกรรม
	2. สภาพบริบทและที่ตั้ง	พิจารณาจากความสวยงามบริบทโดยรอบ ของแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ เช่น ภูเขา แม่น้ำ ถ้ำ เป็นต้น

ตาราง 1 (ต่อ)

เกณฑ์	ดัชนีชี้วัด	รายละเอียด
2. คุณค่าทาง กายภาพ	3. ที่ตั้งและการเข้าถึง	พิจารณาจากความยากลำบากในการเข้าถึงแหล่ง ท่องเที่ยวเชิงพุทธ ได้แก่ ความลาดชันและคด เคี้ยวของถนน ความสะดวก
	4. การดูแลรักษาความ ปลอดภัย	พิจารณาจากการมีระบบการดูแลความปลอดภัย ให้นักท่องเที่ยว เช่น มีป้ายบอก มีเจ้าหน้าที่ให้ คำแนะนำและเหตุการณ์ที่เคยเกิดขึ้นในอดีต
3. คุณค่าทางสังคม	1. ความผูกพันต่อท้องถิ่น	พิจารณาจากความสัมพันธ์ของแหล่งท่องเที่ยวเชิง พุทธกับชุมชนท้องถิ่น เช่น การมีประเพณี ความ เชื่อ ตำนาน นิทานพื้นบ้าน เป็นต้น
	2. การเป็นที่ยอมรับ	พิจารณาจากการยอมรับของบุคคลทั่วไปถึง ความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธในระดับ ต่างๆ ทั้งในระดับท้องถิ่น ระดับจังหวัด ระดับชาติและระดับนานาชาติ

ตารางที่ 2 ศักยภาพในการรองรับการท่องเที่ยว

เกณฑ์	ดัชนีชี้วัด	รายละเอียด
1. ศักยภาพในการพัฒนา สิ่งอำนวยความสะดวกขั้น พื้นฐาน	1. บรรยากาศ	พิจารณาจากการจัดการสภาพแวดล้อมภายใน บริเวณแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ มีความเหมาะสมต่อการส่งเสริมการปฏิบัติแนว พุทธ
	2. สถานที่	พิจารณาจากการจัดการด้านสาธารณูปโภค เช่น ถนนภายในแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ ระบบน้ำ ระบบไฟฟ้า ห้องน้ำ สถานที่พักผ่อน มีความ เหมาะสมกลมกลืนกับสภาพพื้นที่ สะอาดและมีที่ เก็บขยะเป็นสัดส่วน
	3. ร้านอาหาร ร้านค้า	พิจารณาจากการมีสถานที่จำหน่ายสินค้าและ อาหารสำหรับรับประทาน มีการจัดการด้าน อาหารที่ถูกต้องลักษณะ มีการจัดเก็บและกำจัดของเสีย อย่างถูกวิธี

ตารางที่ 2 (ต่อ)

เกณฑ์	ดัชนีชี้วัด	รายละเอียด
1. ศักยภาพในการพัฒนา สิ่งอำนวยความสะดวกขั้น พื้นฐาน(ต่อ)	4. สถานที่สำหรับบริการ นักท่องเที่ยว	พิจารณาการจัดแหล่งบริการสำหรับนักท่องเที่ยวได้ ศึกษาและบริการ เช่น พิพิธภัณฑ์ ร้านค้า ร้านอาหาร ร้านขายสินค้าที่ระลึก
	5. การประชาสัมพันธ์	มีแหล่งข้อมูลและมีเจ้าหน้าที่คอยให้ความรู้ เกี่ยวกับความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ แก่นักท่องเที่ยว
2. ศักยภาพในการ พัฒนาการท่องเที่ยวเชิง พุทธจากภายนอก	1.องค์กรภายในชุมชน สนับสนุนการบริหารจัดการ	พิจารณาจากความร่วมมือสนับสนุนกำลังคนและ งบประมาณการพัฒนาและการจัดกิจกรรม ของแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธภายในชุมชน
	2. องค์กรระดับตำบล สนับสนุนการบริหารจัดการ	พิจารณาจากความร่วมมือสนับสนุนกำลังคนและ งบประมาณการพัฒนาและการจัดกิจกรรม ของแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ ในระดับตำบล
	3.องค์กรระดับจังหวัด สนับสนุนการบริหารจัดการ	พิจารณาจากความร่วมมือสนับสนุนกำลังคน และงบประมาณการพัฒนาและการจัดกิจกรรม ของแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ ในระดับจังหวัด
	4. องค์กรระดับชาติสนับสนุน การบริหารจัดการ	พิจารณาจากความร่วมมือสนับสนุนกำลังคนและ งบประมาณการพัฒนาและการจัดกิจกรรม ของแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ ในระดับชาติ
	5. องค์กรระดับนานาชาติ สนับสนุนการบริหารจัดการ	พิจารณาจากความร่วมมือสนับสนุนกำลังคน และงบประมาณการพัฒนาและการจัดกิจกรรม ของแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธจากต่างชาติ

3.3.5 เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาคั้งนี้ คณะผู้วิจัยใช้แบบประเมินรายการ เพื่อศึกษาองค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธแต่ละแห่ง ประเมินค่าเพื่อเปรียบเทียบกับเกณฑ์การประเมินของคณะผู้วิจัย โดยมีขั้นตอนการสร้าง ดังนี้

3.3.5.1 ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง กับแนวทางการศึกษาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ และการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงพุทธ เพื่อเป็นแนวทางการในการกำหนดข้อคำถาม ทั้งนี้ผู้วิจัยได้ใช้แนวทางการศึกษาศักยภาพการท่องเที่ยวจากสำนักงานพัฒนาการท่องเที่ยว กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา และการประเมินแหล่งท่องเที่ยวของวิวัฒน์ชัย บุญยภักดี(2550)

โดยแบ่งศักยภาพออกเป็น 2 ด้าน คือ ศักยภาพในการดึงดูดใจในการท่องเที่ยวเชิงพุทธและศักยภาพในการรองรับการท่องเที่ยวเชิงพุทธ

3.3.5.2 ศึกษาแนวทางการสร้างแบบสอบถามประเมินรายการและสร้างข้อคำถามเพื่อให้ครอบคลุมในแต่ละด้าน ตามแนวการสร้างแบบประเมินรายการของบุญธรรม กิจปรีดาบริสุทธิ์ (2539) (ดังรายละเอียดภาคผนวก)

3.3.5.3 ตรวจสอบความเที่ยงตรง โดยนำแบบประเมินรายการที่สร้างขึ้นตามประเด็นที่ต้องการตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบข้อความและเนื้อหาว่าครอบคลุมเนื้อหาสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงพุทธ โดยผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 5 คน ประกอบด้วย ผู้ที่มีความเชี่ยวชาญด้านการวัดผลประเมินผล จำนวน 1 คน ผู้เชี่ยวชาญด้านการพระพุทธศาสนา จำนวน 2 คน ผู้เชี่ยวชาญด้านวัฒนธรรม จำนวน 1 คน และผู้เชี่ยวชาญด้านการท่องเที่ยว จำนวน 1 คน ปรับปรุงแก้ไขจนผู้เชี่ยวชาญเห็นว่าใช้ได้จึงนำไปทดลองใช้และจึงนำมาใช้เป็นแบบประเมินรายการเพื่อการวิจัยในครั้งนี้

3.3.5.4 ตรวจสอบความเชื่อมั่น โดยนำแบบประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ เพื่อการท่องเที่ยว ที่ปรับปรุงแล้วตรวจสอบความเชื่อมั่นกับผู้เชี่ยวชาญ อีกครั้งและทดลองใช้กับแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธที่วัดพรหมสุรินทร์ อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์

3.3.5.5 คณะผู้วิจัยได้นำแบบประเมินที่ได้ทดลองใช้ มาปรับปรุงและแก้ไขข้อบกพร่องเพื่อให้เกิดความสมบูรณ์มากที่สุด

3.3.6 การเก็บรวบรวมข้อมูล

คณะผู้วิจัยได้เดินทางไปยังแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ ที่ได้จากการสำรวจทุกวัด ทั้ง 6 จังหวัดในกลุ่มอีสานใต้ เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ จากกลุ่มเป้าหมายทั้ง 4 กลุ่มตามขั้นตอนดังต่อไปนี้

3.3.6.1 ศึกษาข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ เป้าหมายที่ใช้ในการศึกษาคือแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธตามองค์ประกอบทั้ง 4 ด้าน

3.3.6.2 คณะผู้วิจัยเดินทางไปประเมินศักยภาพตามแบบประเมินรายการด้วยตนเอง ตามแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธแต่ละแห่งในกลุ่มจังหวัดอีสานใต้ 6 จังหวัด

3.3.6.3 รวบรวมและตรวจสอบความสมบูรณ์ของการกรอกรายการประเมินในแบบประเมินรายการ

3.3.7 การคำนวณหาค่าระดับคะแนน

วิธีการหาค่าระดับคะแนนความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ นำตัวแปรที่กำหนดมาสร้างแบบสอบถามและให้ค่าคะแนนแต่ละตัว ดังนี้

3.3.7.1 ศักยภาพในการดึงดูดใจในการท่องเที่ยวเชิงพุทธ แบ่งออกเป็น 3 ด้าน รวม 45 คะแนน ประกอบด้วย

- 1) คุณค่าและความศรัทธาต่อแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ คะแนนรวม 21 คะแนน
- 2) คุณค่าทางกายภาพ คะแนนรวม 19 คะแนน
- 3) คุณค่าทางสังคม คะแนนรวม 5 คะแนน

3.3.7.2 ศักยภาพในการรองรับการท่องเที่ยวเชิงพุทธ แบ่งออกเป็น 2 ด้าน ค่าคะแนน 15 คะแนน ประกอบด้วย

- 1) ศักยภาพในการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐาน มีคะแนนรวม 11 คะแนน
- 2) ศักยภาพในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพุทธจากภายนอก มีคะแนนรวม 4 คะแนน

3.3.7.3 นำผลคะแนนรวม ทั้ง 2 ด้าน จำนวน 60 คะแนน (ที่ได้จากการประเมินค่า) มาจัดกลุ่มลำดับความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธที่มีศักยภาพในการรองรับการท่องเที่ยว ดังนี้

- คะแนนรวม 40 – 60 คะแนน แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธมีศักยภาพในระดับมาก
 คะแนนรวม 20 – 39 คะแนน แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธมีศักยภาพในระดับ

ปานกลาง

คะแนนรวม 1 – 19 คะแนน แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธมีศักยภาพในการรองรับการท่องเที่ยวพุทธในระดับน้อย

3.3.8 ปัจจัยการกำหนดยุทธศาสตร์เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งการพัฒนาและจัดการท่องเที่ยวเชิงพุทธพื้นที่กลุ่มอีสานใต้สู่ความยั่งยืน โดยเชื่อมโยงกับกลุ่มประเทศเพื่อนบ้าน มีองค์ประกอบอย่างไรบ้าง

3.3.8.1 นำผลการประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธที่จัดกลุ่มระดับมาก ปานกลาง น้อย นำเสนอที่ประชุมเพื่อร่วมกันกำหนดยุทธศาสตร์การเสริมสร้างความเข้มแข็งการพัฒนาและจัดการท่องเที่ยวเชิงพุทธพื้นที่กลุ่มอีสานใต้สู่ความยั่งยืน โดยเชื่อมโยงกับกลุ่มประเทศเพื่อนบ้าน

3.3.8.2 กลุ่มเป้าหมายผู้เข้าประชุมสัมมนาประกอบด้วยหน่วยงานและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องดังต่อไปนี้

- 1) ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดในอีสานใต้
- 2) ผู้อำนวยการสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดในอีสานใต้
- 3) หัวหน้าศูนย์การท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดในอีสานใต้
- 4) ผู้จัดการบริษัทท่องเที่ยวในจังหวัดอีสานใต้

3.3.8.3 ประมวลผลจากข้อเสนอแนะในการประชุมสัมมนา วิเคราะห์และสังเคราะห์เพื่อกำหนดยุทธศาสตร์ การเสริมสร้างความเข้มแข็งการพัฒนาและจัดการท่องเที่ยวเชิงพุทธพื้นที่กลุ่มอีสานใต้
สู่ความยั่งยืนโดยเชื่อมโยงกับกลุ่มประเทศเพื่อนบ้าน

บทที่ 4

ผลการศึกษา อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

4.1 บทนำ

การศึกษาวิจัยเรื่องสายธารธรรมลุ่มแม่น้ำมูล : ศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงพุทธในกลุ่มจังหวัดอีสานใต้ มีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ เพื่อศึกษาศักยภาพและเพื่อกำหนดยุทธศาสตร์พัฒนาเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งการพัฒนาและจัดการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่กลุ่มอีสานใต้สู่ความยั่งยืน โดยเชื่อมโยงกับกลุ่มประเทศเพื่อนบ้าน การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ คณะผู้วิจัยทำการศึกษาโดย ยึดคำถามการวิจัยที่ได้กำหนดไว้เป็นสำคัญ คือ คำถามข้อที่ 1 การท่องเที่ยวเชิงพุทธในกลุ่มจังหวัดอีสานใต้มีที่ใดบ้าง คำถามข้อที่ 2 การท่องเที่ยวเชิงพุทธในกลุ่มจังหวัดอีสานใต้มีศักยภาพหรือไม่ และคำถามข้อที่ 3 การกำหนดยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวเชิงพุทธเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งการพัฒนาและการจัดการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่กลุ่มอีสานใต้สู่ความยั่งยืน โดยเชื่อมโยงกับกลุ่มประเทศเพื่อนบ้านควรเป็นอย่างไร ซึ่งผลการศึกษาวิจัยปรากฏ ดังนี้

4.2 ผลการศึกษาวิจัย

ผู้วิจัยได้ตั้งคำถาม 3 คำถาม เพื่อตอบวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังนี้

4.2.1 การท่องเที่ยวเชิงพุทธในกลุ่มจังหวัดอีสานใต้มีที่ใดบ้าง

ผู้วิจัยได้ทำการสำรวจแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธในกลุ่มจังหวัดอีสานใต้ ในด้านจำนวนแหล่งท่องเที่ยว ที่อยู่ การเข้าถึงหรือสภาพการคมนาคม สภาพปัญหา ข้อจำกัดและจุดเด่นของแหล่งท่องเที่ยว โดยมีขั้นตอนการดำเนินงาน เริ่มจากการรวบรวมรายชื่อและรายละเอียดที่เกี่ยวข้องของแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธในพื้นที่เป้าหมาย จากข้อมูลทุติยภูมิ ซึ่งมีทั้งรายงานการวิจัย หนังสือ แผ่นพับ คู่มือแนะนำเที่ยวและ เว็บไซต์ต่างๆ จากหน่วยงานในจังหวัดและหน่วยงานการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย แล้วศึกษาภาคสนามในพื้นที่เป้าหมาย เพื่อสำรวจและรวบรวมข้อมูลตำแหน่ง สถานที่ตั้ง สภาพปัจจุบันทางกายภาพของแหล่งท่องเที่ยว การคมนาคม การเข้าถึงเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว ระบบสาธารณูปโภค-สาธารณูปการ สิ่งอำนวยความสะดวก และการบริการด้านต่าง ๆ เช่น ไฟฟ้า ประปา ห้องน้ำ ร้านค้าและร้านอาหาร เป็นต้น พร้อมทั้งบันทึกเส้นทางภูมิศาสตร์ เพื่อจัดทำแผนที่ และบันทึกภาพถ่ายถึงสภาพปัจจุบันของแหล่งท่องเที่ยวที่นั่น ๆ โดยนำเสนอผลการศึกษาแต่ละจังหวัด ในกลุ่มจังหวัดอีสานใต้ 6 จังหวัด ตามองค์ประกอบ 4 ด้าน คือด้านเกจิอาจารย์ ด้านรูปเคารพและ

วัตถุมงคล ด้านสถาปัตยกรรมและจิตรกรรม และด้านสถานที่ปฏิบัติธรรม ซึ่งผลการสำรวจสรุปได้ดังนี้

4.2.1.1 แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธจังหวัดชัยภูมิ มีที่อยู่ สภาพการเข้าถึง จุดเด่นแต่ละประเภท ซึ่งมีรายละเอียดตามตาราง 3

ตารางที่ 3 แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธจังหวัดชัยภูมิ

ชื่อวัด	ที่อยู่	รายละเอียดโดยสังเขป	การเข้าถึงวัด	จุดเด่น	ประเภทของวัด
วัดชัยภูมิพิทักษ์	ต.ชุมแสง อ.หนองบัวแดง จ.ชัยภูมิ	มีสถานที่ชมวิวน้ำผาและภูเขาหินขนาดใหญ่ยื่นออกมาชาวบ้านเรียกว่า ผาเก็งบนภูเขาเป็นที่ประดิษฐาน “พระพุทธรูปชัยภูมิพิทักษ์”	ไปทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือตามทางหมายเลข 2159 (ชัยภูมิ - หนองบัวแดง) ประมาณ 36 กม. ด้วยถนนลาดยางตลอดเส้นทาง	เป็นที่เคารพเลื่อมใสของบุคคลทั่วไป มีพระบรมธาตุผาเก็งและพิพิธภัณฑสถานชัยภูมิ	เกจิอาจารย์
วัดพระธาตุสามหมื่น	ต. ธาตุสามหมื่น อ. ภูเขียว จ.ชัยภูมิ	เป็นพระธาตุที่มีลักษณะสวยงาม มีลักษณะเจดีย์ย่อมุมไม้สิบสอง เป็นการผสมผสานกันระหว่างศิลปะล้านนา ล้านช้าง และอยุธยา	เดินทางไปตามเส้นทางหลวงหมายเลข 201 ผ่าน อ. ภูเขียว เลี้ยวไปจนถึงบ้านธาตุสามหมื่น ระยะทาง 80 กม. เลี้ยวซ้ายเข้าทางหลวงหมายเลข 2055 เป็นระยะทาง 9 กม. ถึงบ้านแก้งเลี้ยวซ้ายเข้าวัดบ้าน	บริเวณที่ตั้งพระธาตุหนองสามหมื่น แต่เดิมเคยเป็นเมืองขนาดใหญ่สมัยทวารวดีเป็นที่เคารพและเลื่อมใสของบุคคลทั่วไป	สถาปัตยกรรม

			แก้งอีก 5 กม.		
--	--	--	---------------	--	--

ตารางที่ 3 แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธจังหวัดชัยภูมิ (ต่อ)

ชื่อวัด	ที่อยู่	รายละเอียด โดยสังเขป	การเข้าถึงวัด	จุดเด่น	ประเภทของวัด
วัดคอนสวรรค์	ต. คอนสวรรค์ อ.คอนสวรรค์ จ.ชัยภูมิ	มีพระพุทธรูปปางประทับยืนสร้างด้วยหินศิลาแลงแกะสลักองค์ใหญ่ ชาวบ้านเรียก “หลวงพ่อใหญ่” มีใบเสมาหินทรายที่มีการแกะสลักและไม่มีการแกะสลักอีกหลายชิ้น	ห่างจากที่ว่าการ อ. คอนสวรรค์ ไปทางทิศตะวันออกเฉียง 5 กม. (ทางแยกสถานีส่งน้ำบ้านหนองปลาบึก) และห่างจากตัวเมืองชัยภูมิประมาณ 42 กม.	เป็นพระพุทธรูปบ้านคูเมืองนครกาหลงมาแต่โบราณเป็นที่เคารพเลื่อมใสของบุคคลทั่วไป	รูปเคารพและ วัตถุมงคล
วัดเขาตาเงาะ	ต.หนองบัวระเหว อ.หนองบัวระเหว จ.ชัยภูมิ	เป็นวันที่เก่าแก่ที่ตั้งมานานพร้อมกับการตั้งบ้านตั้งเมืองหนองบัวระเหว	เป็นวัดที่ตั้งอยู่ในตัวอำเภอหนองบัวระเหว สะดวกในการเดินทาง ห่างจากตัวเมืองชัยภูมิประมาณ 33 กิโลเมตร	มีพระเกจิอาจารย์ซึ่งเป็นที่เคารพศรัทธาของชุมชน คือ พระครูสุวิมลภวนาคุณ	เกจิอาจารย์

ตารางที่ 3 แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธจังหวัดชัยภูมิ (ต่อ)

ชื่อวัด	ที่อยู่	รายละเอียด โดยสังเขป	การเข้าถึงวัด	จุดเด่น	ประเภทของ วัด
วัดชัยสาม หมอ	เขตเทศบาล ต.แก้งค้อ อ.แก้งค้อ จ.ชัยภูมิ	- เป็นที่ ประดิษฐาน พระพุทธรูป คู่บ้านคู่เมือง คือ พระชัย มงคลหรือ หรือ พระคุ่มเมือง	สภาพ ถนนลาดยาง ตลอด สามารถเข้า ได้ทุกฤดูกาล วัดตั้งอยู่ในตัว อำเภอ แก้งคร้อ จึงง่ายต่อการ เข้าถึง ระยะทางห่าง จากเมือง ชัยภูมิ 45 กม.	- เป็นวัด ที่มี พระนักพัฒนา คือ พระวีรชัย ธรรมคณี เจ้า คณะจังหวัด ชัยภูมิ - ชั้นล่างของพระ อุโบสถได้จัดเป็น พิพิธภัณฑ์เก็บ พระพุทธรูป เก่าแก่ปางต่าง ๆ มากมาย	สถาปัตยกรรม
วัดกลาง เมืองเก่า	ต.ในเมือง อ.เมือง จ.ชัยภูมิ	เป็นวัดเก่าแก่ คู่บ้านคู่เมือง ชัยภูมิ มี พระพุทธรูป สมัยเก่าที่เป็นที่ เคารพของชาว ชัยภูมิ	วัดตั้งอยู่ใน เขตตัวเมือง ชัยภูมิ ห่าง จากศาลา กลางจังหวัด ชัยภูมิ ประมาณ 2 กิโลเมตร สะดวกในการ เข้าถึงตลอด ทุกฤดูกาล	มีศาลาเก่าแก่ สร้างด้วยเสาไม้ ขนาดสองคนโอบ มีอายุการ ก่อสร้างมากกว่า 100 ปี และมีการ นำพระ สารีริกธาตุ บรรจุไว้ใน มณฑปให้ผู้คน กราบไหว้	สถาปัตยกรรม

ตารางที่ 3 แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธจังหวัดชัยภูมิ (ต่อ)

ชื่อวัด	ที่อยู่	รายละเอียด โดยสังเขป	การเข้าถึงวัด	จุดเด่น	ประเภทของวัด
วัดศิลาอาสน์	ต. นาเสียว อ.เมือง จ.ชัยภูมิ	-เป็นส่วนหนึ่งของภูแลนคา ซึ่งเป็นภูเขาหินทรายขาว เป็นเพิงผาหิน ที่ผนังภูพระจำหลักเป็นพระพุทธรูปหลายองค์	ห่างจากตัวเมืองชัยภูมิ ประมาณ 12 กม. โดยไปตามเส้นทางหลวงหมายเลข 201 (ชัยภูมิ - ภูเขียว) ประมาณ 6 กม. เลี้ยวซ้าย ประมาณ 5 กม. แล้วแยกเข้าวัดอีกหนึ่ง 1 กม.	- เป็นปฏิบัติธรรมของ เกจิอาจารย์ - เป็นที่เคารพและเลื่อมใสของบุคคลทั่วไป - มีพระพุทธรูปแกะสลักเพิงผาหิน ชาวบ้านเรียกว่า ภูพระระหว่างพุทธศตวรรษที่ 18-19 ในสมัยอยุธยาตอนต้น	รูปเคารพและ วัดถุ่มงคล
วัดเทพบุตร บรรพต	ต.โป่งนก อ.เพทสถิต จ.ชัยภูมิ	เป็นวัดที่ตั้งอยู่ภูเขาแสง ปกคลุมไปด้วยป่าซึ่งมีความหลากหลายของระบบนิเวศน์	เดินทางตามเส้นทางเทพสถิต - ชัยภูมิ ระยะทางประมาณ 110 กม.	สภาพภูมิศาสตร์โดยรอบสวยงามบรรยากาศเงียบสงบ เป็นสถานที่ปฏิบัติธรรมของจังหวัดชัยภูมิ	สถานที่ปฏิบัติ ธรรม

				อีกแหล่งหนึ่ง	
--	--	--	--	---------------	--

ตารางที่ 3 แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธจังหวัดชัยภูมิ (ต่อ)

ชื่อวัด	ที่อยู่	รายละเอียด โดยสังเขป	การเข้าถึงวัด	จุดเด่น	ประเภทของวัด
วัดปราสาท	ต.ในเมือง อ.เมือง จ.ชัยภูมิ	ปราสาทเป็น ปราสาทหิน สมัยขอม สร้าง ขึ้นราวพุทธ ศตวรรษที่ 18	ห่างจากตัว เมืองชัยภูมิไป ทางทิศ ตะวันออก ประมาณ 3 กิโลเมตร	มีปราสาท เก่าแก่ อยู่ใกล้ บริเวณวัด	สถาปัตยกรรม
วัดทรงศิลา	ต.ในเมือง อ.เมือง จ.ชัยภูมิ	เป็นวัดเก่าแก่ ตั้งมาพร้อมๆ กับการตั้งเมือง ชัยภูมิ	มีพื้นที่ตั้งอยู่ ใจกลางตัว เมืองชัยภูมิ หลังศาลา กลางจังหวัด ชัยภูมิ สะดวก และง่ายต่อ การเข้าถึง แหล่ง ท่องเที่ยวเชิง พุทธ ทุก ตลอดทุก ฤดูกาล	ภายในพระ อุโบสถเป็นที่ ประดิษฐาน พระพุทธรูป ชัยภูมิพิทักษ์ พลและหลวง พ่อโต นอกจากนั้น วิหารของวัด ยังใช้เป็น ที่ประดิษฐาน พระบรม สารีริกธาตุ	รูปเคารพและ วัตถุมงคล

จากตารางที่ 3 พบว่าแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธในจังหวัดชัยภูมิ มีจำนวนทั้งหมด 10 แห่ง แยกเป็นแหล่งท่องเที่ยวประเภทเกจิอาจารย์ จำนวน 2 วัด คือ วัดชัยภูมิพิทักษ์ วัดเขาตาเงาะ ประเภทรูปเคารพและวัตถุมงคล จำนวน 3 วัด คือ วัดคอนสวรรค์ วัดศิลาอาสน์ วัดทรงศิลา

ประเภทสถาปัตยกรรมและจิตรกรรม จำนวน 4 วัด คือ วัดพระธาตุสามหมื่น วัดชัยสามหม่อ วัดกลางเมืองเก่า วัดปรางค์กู่ ประเภทสถานที่ปฏิบัติธรรม จำนวน 1 วัดคือ วัดเทพบุตรบรรพต

4.2.1.2 แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธจังหวัดนครราชสีมาที่อยู่ สภาพการเข้าถึง จุดเด่นแต่ละประเภท ซึ่งมีรายละเอียดตามตาราง 4

ตารางที่ 4 แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธจังหวัดนครราชสีมา

ชื่อวัด	ที่อยู่	รายละเอียด โดยสังเขป	การเข้าถึง วัด	จุดเด่น	ประเภทของวัด
วัดเขาจันทร์ งาม	บ้านเลิศสวัสดิ์ ต.ลาดบัวขาว อ.สีคิ้ว จ.นครราชสีมา	- ภาพเขียนสี โบราณบริเวณเพิง ผาและซอกผนัง ภายในเขตวัดเขา จันทร์งาม ที่เป็น หลักฐานชั้น สำคัญที่บ่งชี้ว่า พื้นที่บริเวณนี้เคย มีมนุษย์อาศัยอยู่ ตั้งแต่ยุคก่อน ประวัติศาสตร์	- ถนน มิตรภาพ กม. 198 ฝั่ง ขวามือมี ป้ายวัดเขา จันทร์งาม เลี้ยวขวาขึ้น ไปประมาณ 4 กม.	- ภาพเขียนสี โบราณอายุกว่า 3,000 ปี	สถาปัตยกรรม และจิตรกรรม
วัดสุทธ จินดา	ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จ.นครราชสีมา	ภายในวัดจะมี พิพิธภัณฑ์เล็ก ๆ ที่มีศิลปวัตถุ โบราณมากมาย พิพิธภัณฑ์แห่งนี้ ส่วนใหญ่ได้จาก การขุดค้น ขุดแต่ง และบูรณะ โบราณสถานใน จังหวัด	-ด้านหลัง หอสมุด แห่งชาติ ถนนราช ดำเนิน	พิพิธภัณฑ์ สถานแห่งชาติ มหาวิรุวงศ์	สถาปัตยกรรม

ตารางที่ 4 แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธจังหวัดนครราชสีมา(ต่อ)

ชื่อวัด	ที่อยู่	รายละเอียด โดยสังเขป	การเข้าถึงวัด	จุดเด่น	ประเภทของ วัด
วัดบ้านไร่	ต.กุดพิมาน อ.ด่านขุนทด จ.นครราชสีมา สีมา	หลวงพ่อกุณ ปริ สุทฺธิโส เจ้าอาวาส วัดบ้านไร่ เป็น พระอาจารย์สาย วิปัสสนาชื่อดังคน ดังทั่วทั้งประเทศ เลื่อมใสศรัทธาใน วัตรปฏิบัติของ ท่านมากที่สุดรูป หนึ่ง	เลี้ยวซ้ายจาก ถนนมิตรภาพ ที่ อ. สีคิ้ว ทาง หลวงเลข 201 ประมาณ 60 กม. ถึง อ.ด่าน ขุนทด เลี้ยวซ้าย ใช้ทางหลวง หมายเลข 2217 ประมาณ 11 กม. วัดบ้านไร่	หลวงพ่อกุณ เป็นเคารพ เลื่อมใสของ บุคคลทั่วไป	เกจิอาจารย์
วัดป่าศาละ วัน	อ.เมือง จ.นครราชสีมา สีมา	เป็นวัดที่เก็บอัฐิ ของอาจารย์มั่น, อาจารย์เสาร์, อาจารย์ทิม	สามารถเดิน โดยใช้รถประจำ ทางสายนครราชสีมา- ด่านขุนทด รถออกทุก 30 นาที ตั้งแต่ 07.00 – 20.00 น. แล้วต่อมอ ไซค์รับจ้าง เข้าถึงวัด	- เป็นที่เก็บอัฐิ ของเกจิอาจารย์ ชื่อดังหลายท่าน - เป็นที่สอนการ ปฏิบัติวิปัสสนา กรรมฐาน	รูปเคารพและ วัดถ้ำมงคล

ตารางที่ 4 แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธจังหวัดนครราชสีมา(ต่อ)

ชื่อวัด	ที่อยู่	รายละเอียด โดยสังเขป	การเข้าถึงวัด	จุดเด่น	ประเภท ของวัด
วัดหน้าพระธาตุ (วัดตะคุ)	หมู่ 1 ตำบลตะ คุ อำเภอปัก ธงชัย จ.นครราชสีมา	เป็นวัดที่เก่าแก่ สันนิษฐานว่า สร้างขึ้นในสมัย รัชกาลที่ 3 ประกอบด้วย สิ่งก่อสร้างต่าง ๆ เช่น เจดีย์ อุโบสถ และหอ ไตรกลางน้ำที่ ได้รับการอนุรักษ์ ไว้เป็นอย่างดี	เดินทางจาก ตัวเมือง นครราชสีมา ใช้เส้นทาง หมายเลข 314 ประมาณ 30 กม. มีทาง แยกขวามือ ทางหลวง หมายเลข 2238 ระยะ ทาง 4 กม.	- อุโบสถหลังเก่า มีจิตกรรมฝา ผนังสมัย รัตนโกสินทร์ ตอนต้น เป็น เรื่องราว เกี่ยวกับทศชาติ ชาดก - หอไตรมีภาพ ลายรดน้ำที่บาน ประตู	สถาปัตยกรรม
วัดพนมวัน	บ้านมะค่า ตำบลบ้านโพธิ์ อำเภอเมือง จ.นครราชสีมา	มีปราสาทหิน พนมวัน สร้าง ราวพุทธศตวรรษ ที่ 16-17 เป็น เทวสถาน ต่อมา ได้ดัดแปลงเป็น พุทธสถาน ลักษณะเป็น ปรางค์มีฉนวน (ทางเดิน)	เดินทางไป ตามทางหลวง หมายเลข 2 ถนนมิตรภาพ ตรงไป ประมาณ 17 กม. เลี้ยวขวา สี่แยกไฟแดง ตรงไป ประมาณ 4 กม. จะพบวัด พนมวัน	- ปราสาทหิน พนมวัน - ประดิษฐาน พระพุทธรูปยืน ปางประทาน อภัย ศิลปะ อยุธยา	สถาปัตยกรรม

ตารางที่ 4 แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธจังหวัดนครราชสีมา(ต่อ)

ชื่อวัด	ที่อยู่	รายละเอียด โดยสังเขป	การเข้าถึงวัด	จุดเด่น	ประเภท ของวัด
วัดธรรมจักร เสมาราม	ต.เสมา อ.สูงเนิน จ. นครราชสีมา	-เป็นที่ตั้งเมือง เก่า (เสมา) มี การค้นพบ หลักฐานทาง โบราณคดีที่ สำคัญ คือ พระ นอนหินทราย เป็นพระพุทธรูป ปางเสด็จ ปรินิพพาน	- จากถนนมิตร ภาพเลี้ยวซ้าย เข้าตัวอำเภอสูง เนิน ผ่านตลาด สูงเนินข้ามทาง รถไฟไป ประมาณ 5 กม. พบวัด ธรรมจักรเสมา ราม	- พระนอนหิน ทราย -ธรรมจักรหิน โบราณ	สถาปัตยกรรม
วัดเทพพิทักษ์ บุญณาราม	ต.กลางดง อ.ปากช่อง จ.นครราชสีมา	ที่วัดนี้มี พระพุทธรูปปาง ประทานพรสีขาว ขนาดใหญ่ ชื่อว่า "พระพุทธสกุล สีมามงคล" ชาวบ้านทั่วไป เรียกว่า หลวง พ่อขาว ขนาด หน้าตักกว้าง ๒๗.๒๕ เมตร สูง	ตั้งอยู่บริเวณ เขาสี่เสียด้า หมู่บ้านกลาง ดง ทางฝั่งขวา ของทางหลวง หมายเลข ๒ (ถนนมิตรภาพ) ตรงหลัก กิโลเมตรที่ ๑๕๐ มีทาง แยกเข้าไปอีก	พระพุทธสกุล สีมามงคล หรือ หลวงพ่อขาว	รูปเคารพและ วัตถุเคารพ

		๔๕ เมตร บรรจุ พระบรมธาตุ	๒ กิโลเมตร มี ถนนลาดยาง เข้าไปถึงวัด		
--	--	-----------------------------	--	--	--

ตารางที่ 4 แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธจังหวัดนครราชสีมา(ต่อ)

ชื่อวัด	ที่อยู่	รายละเอียด โดยสังเขป	การเข้าถึงวัด	จุดเด่น	ประเภทของ วัด
วัดพระนารายณ์ มหาราช	ต.ในเมือง จ. นครราชสีมา	เป็นวัดเก่าแก่ สร้างมาพร้อม กับการสร้าง เมืองในสมัย สมเด็จพระ นารายณ์ มหาราชและ เคยเป็นที่ ประดิษฐานอัฐิ ของท้าวสุระนารี	อยู่ใจกลาง เมือง อยู่ ระหว่าง ถนนอัษฎางค์ และถนนจอม พล การ คมนาคม สะดวก ทั้งรถ ประจำทาง รถ รับจ้าง และสาม ล้อ	มีศาลพระ นารายณ์ มหาราชเป็น ที่ตั้ง เทวรู ปพระนารายณ์ สีกร อยู่ในท่า ยืน สูง 17 นิ้ว สร้างด้วยหิน ทรายฝีมือขอม	สถาปัตยกรรม
วัดบึง	ใกล้กับประตู ชุมพล อ.เมือง จ.นครราชสีมา	เป็นวัดเก่าแก่ คู่บ้านคูเมือง มาตั้งแต่สมัย สมเด็จพระ นารายณ์ มหาราช ทรง โปรดให้สร้าง เมือง เป็นวัด สำคัญ พระ อุโบสถอยู่ใน สภาพเดิมมาก ที่สุด	อยู่ใจกลาง เมือง อยู่ ระหว่าง ถนนอัษฎางค์ และถนนจอม พล การ คมนาคม สะดวก ทั้งรถ ประจำทาง รถ รับจ้าง และสาม ล้อ	มีเจดีย์ ๑ องค์ บรรจุ พระบรม สารีริกธาตุ อัฐิ ของอดีตเจ้า อาวาสวัดบึง และอัฐิของ บรรพบุรุษที่ ปฏิสังขรณ์ -พระอุโบสถฐาน แอ่นแบบเรือ สำเภา	สถาปัตยกรรม

ตารางที่ 4 แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธจังหวัดนครราชสีมา(ต่อ)

ชื่อวัด	ที่อยู่	รายละเอียด โดยสังเขป	การเข้าถึงวัด	จุดเด่น	ประเภทของวัด
วัดศาลาลอย	อ.เมือง จ.นคร ราชสีมา	วัดศาลาลอยเป็น วัดสำคัญทาง จิตใจของคน โคราช เพราะเป็น วัดเก่าแก่ ที่ทำ สุนนารี เป็น ผู้สร้าง และยังเป็น เป็นที่บรรจุอัฐิ ของท้าวสุนนารี มีอุโบสถ สมัยใหม่ ศิลปะประยุกต์ที่ น่าชม	ใช้ถนน มิตรภาพ ตรง ไปทางทิศ ตะวันออก ตามป้ายบอก ทางไปยังวัด บุรีรัมย์ บริเวณ ทางโค้งมี ทางเข้าวัด ศาลาลอยอยู่ ฝั่งซ้ายมือ	-เป็นวัดที่ย่า โมสร้างขึ้น และเป็น ที่ บรรจุอัฐิของ ย่าโม -มีพระอุโบสถ หลังใหม่ เป็น สถาปัตยกรรม ที่งดงาม	รูปเคารพและวัตถุ มงคล
วัดตระคร้อ	ต.คอง อ.คอง จ.นครราชสีมา	ตั้งอยู่ติดต่อกับ เขตทางรถไฟสาย นครราชสีมา – หนองคาย ใน เทศบาลเมืองคอง ภายในอุโบสถวัด มีจิตรกรรมฝาผนัง สวยงาม มีสวน ป่าร่มรื่น เหมาะ สำหรับการ	ตั้งอยู่ในเขต เทศบาลตำบล เมืองคอง ซึ่ง การเดินทาง จากเมือง นครราชสีมา ถึงเมืองคองระ ยะทางประมาณ 79 กม.	มีโรงแก้วบรรจุ ศพพระ เกจิอาจารย์ คือ หลวงปู่คอง (พระครูคอง คนนนคร พิทักษ์) ให้คน ได้กราบไหว้	รูปเคารพและวัตถุ มงคล

		ปฏิบัติธรรม			
--	--	-------------	--	--	--

ตารางที่ 4 แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธจังหวัดนครราชสีมา(ต่อ)

ชื่อวัด	ที่อยู่	รายละเอียด โดยสังเขป	การเข้าถึงวัด	จุดเด่น	ประเภทของ วัด
วัดระฆังแก้ว	ต.มะเกลือ ใหม่ อ.สูงเนิน จ. นครราชสีมา	ที่ตั้งของวัด ล้อมรอบไปด้วย ป่าไม้ บ่งบอกถึง ความร่วมมือและ บรรยากาศเงียบ สงบ	ห่างจากตัวเมือง นครราชสีมา ประมาณ 40 กม. เป็นทาง ลาดยางตลอด เส้นทาง	กระทรวง ศึกษาธิการ ขึ้น ทะเบียน เป็น ศูนย์ปฏิบัติธรรม เพื่ออบรม ข้าราชการใน สังกัดกระทรวง ศึกษาธิการ	สถานที่ปฏิบัติ ธรรม
วัดคลอง ตะลอม	ต.ขนงพระใต้ อ.ปากช่อง จ. นครราชสีมา	อยู่บนเชิงภูเขา มี ชื่อเสียงในด้าน ปฏิบัติธรรมเจริญ สมาธิ บรรยากาศ เงียบสงบ	เดินทางจาก นครราชสีมา ถึงอ.ปากช่อง ประมาณ 60 กม. ไปทางทิศใต้ ประมาณ 10 กม.	มีความ หลากหลายของ ผู้มาปฏิบัติธรรม	สถานที่ปฏิบัติ ธรรม
วัดหลักร้อย	ต.โนนไทย อ.โนนไทย จ. นครราชสีมา	มีการถ่ายทอด ความรู้ทางธรรมะ ผ่านรูปปั้น ประติมากรรม แตกต่างกัน หลากหลาย	จากตัวเมือง นครราชสีมาถึง อ.โนนไทย ประมาณ 28 กม. จากโนน ไทยถึงวัดหลัก ร้อย อีก 3 กม.	สอนคนด้วยรูปปั้น ต่าง ๆ แสดง อากัปกิริยาต่าง จากการไปปฏิบัติ ตามศีลธรรมอันดี งาม	สถาปัตยกรรม และจิตกรรม

ตารางที่ 4 แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธจังหวัดนครราชสีมา(ต่อ)

ชื่อวัด	ที่อยู่	รายละเอียด โดยสังเขป	การเข้าถึงวัด	จุดเด่น	ประเภทของวัด
วัดเทพาลัย	ต.เทพาลัย อ.คง จ.นครราชสีมา	เป็นวัดที่ใช้เป็น ศูนย์ปฏิบัติ ธรรมของ จังหวัด นครราชสีมา และที่วัดยังเป็น สถานที่ปลูก และใช้สมุนไพร ในการรักษา อาการป่วย ต่างๆ	เดินทางตาม เส้นทางถนน มิตรภาพจากตัว เมือง นครราชสีมา- ขอนแก่น ถึง แยกบ้านวัดและ เลี้ยวลงทางแยก เข้าไปอีก ประมาณ 3 กิโลเมตร	เป็นสถานที่ปฏิบัติ ธรรม มีต้นไม้ร่ม รื่น มีความสงบ สะอาดและเป็น แหล่งเรียนรู้เรื่อง สมุนไพรพื้นบ้าน ได้เป็นอย่างดี	สถานที่ปฏิบัติ ธรรม
วัดโนนไทย	ต.โนนไทย อ.โนนไทย จ.นครราชสีมา	เป็นวัดที่ได้รับ ความเคารพ ศรัทธาจาก พุทธศาสนิกชน ทั้งใน นครราชสีมา และต่างจังหวัด ในตัวเจ้าอาวาส วัดในฐานะเป็น ลูกศิษย์ของ หลวงปู่คุณ	วัดตั้งอยู่ในตัว อำเภอโนนไทย ห่างจากอำเภอ เมือง นครราชสีมา ประมาณ 28 กิโลเมตร เดินทางสะดวก	เป็นวัดที่พำนัก ของหลวงพ่อบุญ พระเกจิอาจารย์ ชื่อดังอีกรูปซึ่งเป็น ที่เคารพและ ศรัทธา ของชาว นครราชสีมา	เกจิอาจารย์

--	--	--	--	--	--

ตารางที่ 4 แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธจังหวัดนครราชสีมา(ต่อ)

ชื่อวัด	ที่อยู่	รายละเอียด โดยสังเขป	การเข้าถึงวัด	จุดเด่น	ประเภทของวัด
วัดสะแก	ต.ในเมือง อ.เมือง จ.นครราชสีมา	เป็นวัดเก่าแก่ สร้างในสมัย อยุธยา รวปี พ.ศ. 2230 ปัจจุบันยังเป็น วัดที่ทรงคุณค่า และได้รับความ ศรัทธา จาก พุทธศาสนิกชน ทั้งในโคราชและ ต่างจังหวัด	เป็นวัดที่มีพื้นที่ ตั้งอยู่ริมถนนราช ดำเนินและถนน สุรนารี ในตัวเมือง นครราชสีมา จึง ง่ายและสะดวกใน การเดินทางเข้าถึง วัดได้ทุกฤดูกาล	มีพระอุโบสถ ทรงจัตุรมุข ยอดปราสาท 7 ชั้น ภายในพระ อุโบสถมีภาพจิตร กรรมที่ ทรงคุณค่าและ สวยงามมาก	สถาปัตยกรรม และจิตรกรรม

จากตารางที่ 4 พบว่า แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธจังหวัดนครราชสีมา มีจำนวน 18 วัด แยกเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธประเภทเกจิอาจารย์ 2 วัด คือ วัดบ้านไร่และวัดโนนไทย ประเภทรูปเคารพและวัตถุมงคลจำนวน 4 วัด คือ วัดป่าสาลวัน วัดเทพพิทักษ์ปุณณาราม วัดศาลาลอย และวัดตระกร้อ ประเภทสถาปัตยกรรมและจิตรกรรม จำนวน 9 วัด คือ วัดเขาจันทร์งาม วัดสุทธจินดา วัดหน้าพระธาตุ วัดพนมวัน วัดธรรมจักรเสมาราม วัดพระนารายณ์มหาราช วัดบึง วัดสะแก และวัดหลักร้อย ประเภทสถานที่ปฏิบัติธรรม จำนวน 3 วัด คือ วัดวะภูแก้ว วัดคลองตะลุงและวัดเทพาลัย

4.2.1.3 แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธจังหวัดบุรีรัมย์ มีที่อยู่ สภาพการเข้าถึง จุดเด่นแต่ละประเภท ซึ่งมีรายละเอียดตามตาราง 5

ตารางที่ 5 แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธจังหวัดบุรีรัมย์

ชื่อวัด	ที่อยู่	รายละเอียด โดยสังเขป	การเข้าถึงวัด	จุดเด่น	ประเภท ของวัด
วัดศรีชะแวด	บ้านศรีชะแวด ต. มะเฟือง อ. พุทไธสง จ. บุรีรัมย์	เป็นที่ประดิษฐาน พระพุทธรูป ศักดิ์สิทธิ์ คู่บ้านคูเมือง ชื่อ พระเจ้าใหญ่ เป็น ที่เลื่อมใสศรัทธา ของคนในท้องถิ่น กราบไหว้เพื่อขอ ความเป็นสิริมงคล	- จาก อ. พุทไธ สง ตรงไปทางสี่ แยกบริเวณ ตลาดสด ประมาณ 1.5 กม.	มีพระพุทธรูป ศักดิ์สิทธิ์ คู่บ้านคูเมือง ของอำเภอพุท ไธสง จังหวัด บุรีรัมย์ ชื่อว่า พระเจ้าใหญ่	รูปเคารพและ วัตถุมงคล
วัดเขาพระ อังคาร	-บ้านเจริญสุข ต. เจริญสุข อ. เฉลิมพระ เกียรติ จ. บุรีรัมย์	- เป็นวัดที่สร้างขึ้น ใหม่ตั้งอยู่บนยอด เขาพระอังคาร บริเวณวัดเป็นปาก ปล่องภูเขาไฟ เป็นที่ตั้งของ โบราณสถานสมัย ทวารวดี	ใช้ทางหลวง หมายเลข 24 ถึงสามแยก ร.ร. บ้านตะโก แล้ว เลี้ยวขวาไปตาม ทาง ผ่านบ้าน ตาเป็ก บ้าน โคกหัวเสือ เลี้ยวขวา ตรงไป	- โบสถ์ ประยุกต์จาก สถาปัตยกรรม มหาดไทยสมัย - โบสถ์มาหิน แกะสลัก รอบ โบสถ์	สถาปัตยกรรม ม

			จนถึงบ้านเจริญ สุข แล้วเลี้ยว ซ้ายไปประมาณ 5 กม.		
--	--	--	---	--	--

ตารางที่ 5 แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธจังหวัดบุรีรัมย์ (ต่อ)

ชื่อวัด	ที่อยู่	รายละเอียด โดยสังเขป	การเข้าถึงวัด	จุดเด่น	ประเภท ของวัด
วัดโพธิ์น้อย	บ้านปะคำ ต. ปะคำ อ. ปะคำ จ. บุรีรัมย์	- เป็นวัดที่สร้าง ทับซากโบราณ สมัยขอม - เป็นที่เก็บ รักษา โบราณวัตถุที่ ทรงคุณค่า ส่วน ใหญ่ทำมาจาก ปราสาทต่าง ๆ ในบริเวณ ใกล้เคียง	จาก อ. ปะคำ ใช้ทางหลวง หมายเลข348 ไปทาง อ. โนน ดินแดงราว 500 ม. จะพบ ตลาดอยู่ตรง สามแยก ให้ เลี้ยวขวาไป 500 ม. จะเห็น วัดทางขวามือ	- เป็นที่เคารพ เลื่อมใส ของ ประชาชน ทั่วไป - มี โบราณวัตถุซึ่ง สร้างในสมัย ขอมเก็บรักษา ไว้ในวัด	สถาปัตยกรรม
วัดขุนก้อง	ต. นางรอง อ. นางรอง จ. บุรีรัมย์	- เป็นวัด สร้าง ในสมัยอยุธยา ราวปี พ.ศ. 2410 ที่มีอายุ เกือบ 400 ปี มีโบสถ์และกุฏิที่ มีสถาปัตยกรรม สวยงาม โดยมี ขุนก้องที่มีความ	วัดขุนก้อง ตั้งอยู่ในเขต เทศบาลเมือง นางรอง ห่าง จากเมืองบุรีรัมย์ ประมาณ 50 กิโลเมตร ด้วย ถนนลาดยาง ตลอดเส้นทาง	- โบสถ์หลัง เก่า เป็น โบสถ์ก่ออิฐ ถือปูน ฐานะ มีร่องรอยของ ศิลาแลง - กุฏิไม้ เป็น เรือนยกพื้นสูง เรือนใหญ่อยู่	สถาปัตยกรรม

		เลือกใช้ในพระ พุทธ ศาสนา เป็นผู้สร้าง		ตรงกลาง ขนาดด้วย เรือนย้อยทั้ง สองข้างโดยมี ระเบียงเชื่อม	
--	--	---	--	---	--

ตารางที่ 5 แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธจังหวัดบุรีรัมย์ (ต่อ)

ชื่อวัด	ที่อยู่	รายละเอียด โดยสังเขป	การเข้าถึงวัด	จุดเด่น	ประเภทของวัด
วัดพุทธบาท เขากระโดง	ตำบลเสม็ด อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์	ตั้งอยู่ใน บริเวณเขา กระโดง ซึ่งเป็น ที่ตั้งวัด เป็น ภูเขาไฟเก่า หลักฐานที่พบ คือสระน้ำทั้ง สองแห่งบนเขา กระโดง และหิน ที่ลายนน้ำได้ เป็น ลาวา ที่พ่น ออกมา ทำให้ หินเป็นรูพรุนมี น้ำหนักเบาและ ลายนน้ำได้	ห่างจากตัว เมืองบุรีรัมย์ ประมาณ 6 กม. บนทาง สายบุรีรัมย์ – ประโคนชัย (ทางหลวง หมายเลข 219)	- เป็นที่ ประดิษฐาน พระสุภัทร บพิตร พระพุทธรูปคู่ เมืองบุรีรัมย์ -วนอุทยาน พันธุไม้พื้นเมือง ที่นำศึกษา	เกจิอาจารย์ รูปเคารพและ วัดถุมงคล
วัดป่าพระสบาย	บ้านสายตรี ม. 8 ต. บึงเจริญ อ. บ้านกรวด จ. บุรีรัมย์	- เป็นวัดที่มี โบราณวัตถุ แสดงไว้ภายใน อาคารของวัด	จาก อ.ประ โคนชัย ใช้ ทางหลวง หมายเลข 219 ระยะทาง	มีพิพิธภัณฑ์ แสดง โบราณวัตถุ เป็นหมวดหมู่	สถาปัตยกรรม

			ประมาณ 35 กม.		
--	--	--	------------------	--	--

ตารางที่ 5 แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธจังหวัดบุรีรัมย์ (ต่อ)

ชื่อวัด	ที่อยู่	รายละเอียด โดยสังเขป	การเข้าถึงวัด	จุดเด่น	ประเภทของ วัด
วัดป่าคูเมือง	ต.คูเมือง อ.คูเมือง จ.บุรีรัมย์	เป็นวัดที่ได้รับ การเคารพ ศรัทธาในด้าน การปฏิบัติ เคร่งครัดของ พระภิกษุสงฆ์ และฆราวาส	ตัวอยู่เขตอ.คู เมือง ห่างจาก จ.บุรีรัมย์ 33 กม.	บรรยากาศปก คลุมด้วยป่า เป็น ศูนย์ปฏิบัติธรรม ของจังหวัด บุรีรัมย์	สถานที่ปฏิบัติ ธรรม
วัดบ้านละหาน (แก้วจุดงค์ สถาน)	อ.บ้านด่าน จ.บุรีรัมย์	บริเวณวัดมีน้ำ ล้อมรอบคล้าย เกาะ ชาวบ้าน จึงเรียกว่า เกาะ แก้ว บรรยากาศ เงียบสงบ	ห่างจากตัว เมืองบุรีรัมย์ ไปตาม เส้นทาง บุรีรัมย์ - สตึก ประมาณ 18 กม. เลี้ยวซ้าย ไปอีก ประมาณ 6 กม.	มีพระเจดีย์ที่ สวยงาม บริเวณ วัดเงียบสงบ เหมาะสำหรับ ปฏิบัติธรรมเจริญ ภาวนา	สถานที่ปฏิบัติ ธรรม
วัดกระดิ่งทอง	ต. กระดิ่งทอง อ.บ้านด่าน	เป็นวัดที่มีความ สวยงาม และ	ห่างจากตัว เมืองบุรีรัมย์	เป็นวัดที่เจ้าคณะ จังหวัด	สถานที่ปฏิบัติ ธรรม

	จ.บุรีรัมย์	เป็นศูนย์ปฏิบัติธรรมของจังหวัด มีเอกลักษณ์คือ โบสถ์ที่เป็นเอกลักษณ์ เฉพาะมีฐานคล้ายเรือสำเภา	ประมาณ 11 กม. ตามเส้นทางบุรีรัมย์ - สตึก	(ธรรมยุต) ฟานัก อยู่ เป็นที่เลื่อมใสและศรัทธาของชาวบุรีรัมย์	
--	-------------	--	--	--	--

จากตารางที่ 5 พบว่าแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธในจังหวัดบุรีรัมย์ มีจำนวนทั้งหมด 9 แห่ง แยกเป็นแหล่งท่องเที่ยวประเภทเกจิอาจารย์ จำนวน 1 วัด คือ วัดพระพุทธรูปบาทเขากระโดง ประเภทรูปเคารพและวัดถุมงคล จำนวน 1 วัด คือ วัดศิระระแตร ประเภทสถาปัตยกรรมและจิตกรรม จำนวน 4 วัด คือ วัดเขาพระอังคาร วัดขุนก้อง วัดป่าพระสบาย และวัดโพธิ์น้อย ประเภทสถานที่ปฏิบัติธรรม จำนวน 3 วัด คือ วัดบ้านละหาน วัดป่าคูเมือง และวัดกระดิงทอง

4.2.1.4 แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธจังหวัดสุรินทร์มีที่อยู่ สภาพการเข้าถึง จุดเด่นแต่ละประเภท ซึ่งมีรายละเอียดตามตาราง 6

ตารางที่ 6 แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธจังหวัดสุรินทร์

ชื่อวัด	ที่อยู่	รายละเอียดโดยสังเขป	การเข้าถึงวัด	จุดเด่น	ประเภทของวัด
วัดบูรพาราม	ต.ในเมือง อ.เมือง จ.สุรินทร์	เป็นวัดเก่าแก่อันตั้งมาในคราวเดียวกันกับเมืองสุรินทร์ ราวปี พ.ศ. 2300-2330	เดินทางสะดวก เนื่องจากที่ตั้งอยู่ใจกลางเมืองสุรินทร์ สามารถเข้าถึงได้ทุกฤดูกาล	เป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปเก่าแก่ คู่บ้านคูเมืองคือหลวงพ่อพระชีวะซึ่งเป็นที่เคารพนับถือของชาวสุรินทร์	รูปเคารพและวัดถุมงคล

				นอกจากนี้ยังมีพิพิธภัณฑที่ซึ่งมีรูปแบบสถาปัตยกรรมที่มีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะ	
--	--	--	--	--	--

ตารางที่ 6 แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธจังหวัดสุรินทร์ (ต่อ)

ชื่อวัด	ที่อยู่	รายละเอียดโดยสังเขป	การเข้าถึงวัด	จุดเด่น	ประเภทของวัด
วัดเพชรบุรี	ต.ทุ่งมน อ.ปราสาท จ.สุรินทร์	เป็นวัดที่พระภิกษุซึ่งเป็นเจ้าอาวาสวัดได้ทำการรักษาผู้ป่วยที่เกิดจากเวทย์มนต์ คุณไสย เสริมศิริ มงคลเนื่องในโอกาสต่างๆ	เดินทางจากเมืองสุรินทร์ถึงอำเภอปราสาทประมาณ 28 กิโลเมตร เดินทางจากปราสาทถึงวัดประมาณ 16 กิโลเมตร ด้วยถนนลาดยางตลอด	เป็นสถานที่จำพรรษา พระเกจิอาจารย์ชื่อดังและเป็นศิโรตถของชาวสุรินทร์คือ หลวงปู่หงส์	เกจิอาจารย์
วัดป่าไทรวิเวก	ต.นามสาม อ.เมือง จ.สุรินทร์	เป็นวัดที่ร่มรื่นเงียบสงบ ตั้งอยู่ข้างถนนสุรินทร์-ปราสาท ห่างจาก	เดินทางสะดวกด้วยรถยนต์ สามารถเข้าถึงได้ทุกฤดูกาล	เป็นที่ประดิษฐานรูปเคารพของหลวงปู่สาม พระเกจิอาจารย์ซึ่ง	สถานที่ปฏิบัติธรรม

		ตัวเมืองสุรินทร์ ประมาณ 18 กิโลเมตร		เป็นที่เคารพ ศรัทธาของ ชาวสุรินทร์	
--	--	---	--	--	--

ตารางที่ 6 แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธจังหวัดสุรินทร์ (ต่อ)

ชื่อวัด	ที่อยู่	รายละเอียด โดยสังเขป	การเข้าถึงวัด	จุดเด่น	ประเภท ของวัด
วัดมงคลรัตน์	ต.คอโค อ.เมือง จ.สุรินทร์	เป็นวัดที่ พระภิกษุซึ่งเป็น เจ้าอาวาสวัดได้ ทำการรักษา ผู้ป่วยที่เกิดจาก เวทย์มนต์ คุณ ไสย เสริมศิริ มงคลเนื่องใน โอกาสต่างๆ	เดินทางจาก เมืองสุรินทร์ ไปตาม เส้นทางสุริ นทรี-บุรีรัมย์ ประมาณ 8 กิโลเมตรแล้ว เลี้ยวซ้ายเข้า ไปอีก ประมาณ 6 กิโลเมตร	เป็นสถานที่จำ พรรษา พระ เกจิอาจารย์ ชื่อดังและเป็น ที่เคารพของ ชาวสุรินทร์คือ หลวงพ่อพน	เกจิอาจารย์
วัดพระพุทธบาท เขาพนมดิน	ต.ท่าตูม อ.ท่าตูม จ.สุรินทร์	เป็นวัดที่ตั้งอยู่ ริมถนนสุรินทร์- ท่าตูม เป็นที่	เดินทาง สะดวกห่าง จากเมือง	เป็นสถานที่ ประดิษฐาน รูปเคารพของ	รูปเคารพและ วัดถุ่มงคล

		สถานที่สงบ เงียบ มีศาล สถานที่มีความ สวยงามและ เป็นเอกลักษณ์	สุรินทร์ ประมาณ 45 กิโลเมตร ด้วย เส้นทางลาด ยางตลอด	หลวงปู่ธรรม รังสี พระ เกจิอาจารย์ ชื่อดัง และ เป็นสถานที่ ปฏิบัติธรรม สำหรับผู้สนใจ โดยทั่วไป	
--	--	--	---	--	--

ตารางที่ 6 แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธจังหวัดสุรินทร์ (ต่อ)

ชื่อวัด	ที่อยู่	รายละเอียด โดยสังเขป	การเข้าถึงวัด	จุดเด่น	ประเภท ของวัด
วัดอัมพาวนา ราม	ต.บ้านไทร อ.ปราสาท จ.สุรินทร์	เป็นวัดที่เจ้า อาวาสวัดได้ทำ การรักษาผู้ป่วย ที่เกิดจากเวทย์ มนต์ คุณไสย เสริมศิริมงคล เนื่องในโอกาส ต่างๆ	เดินทางตาม เส้นทางจาก อำเภอปราสาท ตามเส้นทางโชค ชัย-เดชอุดม ประมาณ 22 กิโลเมตร เลี้ยว ขวาเข้าไปอีก ประมาณ 5 กิโลเมตร	เป็นสถานที่จำ พรรษา พระ เกจิอาจารย์ ชื่อดังและเป็น ที่เคารพของ ชาวสุรินทร์คือ หลวงพ่อบวน	เกจิอาจารย์
วัดพนมสวาย	ตำบลนาบัว อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์	เป็นภูเขาเตี้ย ๆ มียอดเขาอยู่ 3 ยอด เป็นที่ตั้ง ของวัดพนม สวาย มีบันได ก่ออิฐถือปูนขึ้น ถึงวัด ร่มรื่นเต็ม	ห่างจากตัวศาลา กลางจังหวัด ประมาณ 22 กม. ถนนลาดยาง สายสุรินทร์ – ปราสาท ทาง หลวงหมายเลข	- เป็นที่ ประดิษฐาน พระพุทธรูป สุรินทร์มงคล ปางประธาน พร - เป็นสถานที่	สถาปัตยกรรม

		ไปด้วยต้นไม้	214 ระยะทาง 14 กม. มีทาง แยกขวาเข้าไป อีกประมาณ 6 กม.	แสงบุญ	
--	--	--------------	---	--------	--

ตารางที่ 6 แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธจังหวัดสุรินทร์ (ต่อ)

ชื่อวัด	ที่อยู่	รายละเอียด โดยสังเขป	การเข้าถึงวัด	จุดเด่น	ประเภท ของวัด
วัดศรีลำยอง	ต.ทุ่งมน อ.ปราสาท จ.สุรินทร์	เป็นวัดเก่าแก่ ตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2303 ซึ่งพระ เกจิอาจารย์ชื่อ ดังรูปอีกรูป ของจ.สุรินทร์	เดินทางจากตัว เมืองสุรินทร์ถึง อำเภอปราสาท ประมาณ 28 กม. เลี้ยวขวาไป ทางทิศตะวันตก ไปทางปราสาท ทุ่งมน ประมาณ 18 กม. ถึงวัด	มีพระ เกจิอาจารย์ ซึ่ง เป็นที่เคารพ ศรัทธาของชาว สุรินทร์ คือ หลวงปู่ศุข	เกจิอาจารย์
วัดป่าดงคู	ต.โชคเหนือ อ.ลำดวน จ.สุรินทร์	เป็นวัดที่ตั้งอยู่ ในภูมิทัศน์ที่ สวยงาม มี ความสะอาดร่ม รื่น เยียบสงบ แวดล้อมไปด้วย	เดินทางจากตัว เมืองสุรินทร์ ตามเส้นทาง สุรินทร์ - สังขะ ประมาณ 30 กม. ถึงวัด	เป็นสถานที่ ปฏิบัติธรรม ของนักเรียน นักศึกษา ข้าราชการและ ประชาชน	สถานที่ปฏิบัติ ธรรม

		ป่าธรรมชาติที่ อุดมสมบูรณ์		จังหวัดสุรินทร์ ทั้งกลุ่มย่อย และหมู่คณะ มี ที่พักและบริบท ที่เหมาะสม สำหรับการ ปฏิบัติธรรม	
--	--	-------------------------------	--	---	--

ตารางที่ 6 แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธจังหวัดสุรินทร์ (ต่อ)

ชื่อวัด	ที่อยู่	รายละเอียด โดยสังเขป	การเข้าถึงวัด	จุดเด่น	ประเภท ของวัด
วัดปทุมเมฆ	ต.ในเมือง อ.เมือง จ.สุรินทร์	เป็นวัดที่เก่าแก่ ตั้งอยู่ในตัว เทศบาลเมือง สุรินทร์	ห่างจากศาลา กลางจังหวัด ประมาณ 500 เมตร เดินทาง สะดวกทุก ฤดูกาล	เป็นที่พำนัก ของพระ เกจิอาจารย์ชื่อ ดังที่เคารพและ ศรัทธาของชาว สุรินทร์ คือ หลวงพ่อก สุพรรณ โดยเฉพาะพิธี เสริมศิริมงคล ด้วยคาบทสวด ภาษาเขมร	เกจิอาจารย์
วัดเขาศาลา	ต.จรัส อ.บัวเชด จ.สุรินทร์	เป็นแหล่งเรียนรู้ ทาง พระพุทธศาสนา และศึกษา	เดินทางจากตัว เมืองสุรินทร์ถึง อำเภอบัวเชด ระยะทาง 66	เงียบสงบ ห่างไกลจาก ชุมชนเหมาะ สำหรับการทำ	สถานที่ปฏิบัติ ธรรม

		ธรรมชาติ มี ทิวทัศน์ที่ สวยงาม สภาพ ภูมิประเทศป่า เขาที่สมบูรณ์ มี หน้าผาสูงชัน เรียกว่า “ผานาง คอย”	กิโลเมตร และ เดินทางจาก บัวเขต ถึงวัดเขา ศิลาประมาณ 17 กิโลเมตร ติดกับอ่างเก็บ น้ำจรัส	สมาธิเจริญ ภาวนา	
--	--	---	--	---------------------	--

จากตารางที่ 6 พบว่าแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธในจังหวัดสุรินทร์ มีจำนวน 11 แห่ง แยกเป็นแหล่งท่องเที่ยวประเภทเกจิอาจารย์ 5 วัด คือ วัดเพชรบุรี วัดมงคลรัตน์ วัดศรีลำยอง วัดอัมพวนาราม และวัดปทุมเมฆ ประเภทรูปเคารพและวัตถุมงคล 2 วัด คือ วัดบูรพาราม และวัดพระพุทธรบาทเขาพนมดิน ประเภทสถาปัตยกรรมและจิตรกรรม 1 วัด คือ วัดพนมสวาย ประเภทสถานที่ปฏิบัติธรรม 3 วัด คือ วัดป่าไทรวิเวก วัดเขาศาลา และวัดป่าดงคู

4.2.1.5 แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธจังหวัดศรีสะเกษมีที่อยู่ สภาพการเข้าถึง จุดเด่นแต่ละประเภท ซึ่งมีรายละเอียดตามตาราง 7

ตารางที่ 7 แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธจังหวัดศรีสะเกษ

ชื่อวัด	ที่อยู่	รายละเอียด โดยสังเขป	การเข้าถึงวัด	จุดเด่น	ประเภท ของวัด
วัดล้านขวดหรือ วัดปามหาเจดีย์ แก้ว	ต. โนนคูณ อ. ขุนหาญ จ. ศรีสะเกษ	เป็นวัดที่นำขวด แก้วหลากสี ประดับตกแต่ง อาคารสถานที่ ภายในวัด จนมี ความสวยงาม แปลกตา ไม่ว่าจะ จะเป็นลิมน้ำ หรือโบสถ์กลาง น้ำทรงจัตุรมุข	- รถยนต์ ส่วนตัว จาก หน้าที่ว่าการ อ. ขุนหาญไป ทาง อ. ภูสิงห์ แล้วจะมีแยก ขวาไปวัด มี ป้ายบอก -รถประจำ ทาง ขึ้นรถบัส	เป็นวัดที่สร้าง ขึ้นจากขวด แก้วทั้งหลังนับ ล้านๆ ขวดใน แต่ละวันจะมี นักท่องเที่ยว มาเยี่ยมชม ร่วมทำบุญ เป็นจำนวน มาก	สถาปัตยกรรม

		ยอดปราสาท ทั้งหลังคา ผนัง	สีฟ้า (ศรีสะเกษ-ขุนหาญ)		
วัดโนนกุศหลุ่ม	อ.เมือง จ.ศรีสะเกษ	วัดที่สงบร่มรื่น ไปด้วยป่าไม้ นานาชนิด เหมาะสำหรับ การปฏิบัติธรรม	ห่างจากตัว เมือง 16 กม. เป็นทางลาด ยางตลอด สาย	สถานที่ สะอาด สงบ ห่างจากตัว ชุมชนเหมาะ แก่การปฏิบัติ ธรรม การ เจริญภาวนา	สถานที่ปฏิบัติ ธรรม

ตารางที่ 7 แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธจังหวัดศรีสะเกษ (ต่อ)

ชื่อวัด	ที่อยู่	รายละเอียด โดยสังเขป	การเข้าถึงวัด	จุดเด่น	ประเภท ของวัด
วัดสร้างเรือง (พระธาตุ เรืองรอง)	ต.หญ้า ปล้อง อ.เมือง จ.ศรีสะเกษ	- เป็นอาคารสูง หกชั้น ชั้นสูงสุด เป็นที่ ประดิษฐานพระ บรมสารีริกธาตุ และจุดชม ทิวทัศน์ท้องทุ่ง นากว้างไกล ภายในอาคารมี พิพิธภัณฑ์ ท้องถิ่นที่ น่าสนใจชมด้วย	-รถยนต์ส่วนตัว จากตัวเมืองศรีสะเกษ ใช้ทางหลวง หมายเลข 226 ไป ทาง อ. อุทุมพร พิสัยข้ามสะพาน ห้วยสำราญไป 600 ม. จะเห็นป้อม ศาลเท็กซท์ทาง ขวามือ ให้เลี้ยว ขวาไปอีกราว 3 กม. จะถึงทางแยก ขวาเข้าไปอีก 3 กม. จะถึงวัดบ้าน สร้างเรือง -รถประจำทาง ขึ้น	พระธาตุ เรืองรอง สร้าง เป็นอาคารสูง หกชั้น ชั้น สูงสุดเป็นที่ ประดิษฐาน พระบรม สารีริกธาตุ และจุดชมวิว ทิวทัศน์ ภายในอาคาร มีพิพิธภัณฑ์ ท้องถิ่นที่ น่าสนใจ เช่น มีภาพจิต กรรมฝาผนัง	รูปเคารพและ วัดอุ้มงคล

			สองแถวสีเขียว (ศรีสะเกษ-พระ ธาตุเรืองรอง) ห่าง จากตัวเมืองศรีสะเก ษะ ตามทาง หลวงหมายเลข 2313 สายศรีสะเก ษะ - ยางชุมน้อย ประมาณ 7.5 กม. เป็นพระธาตุ ที่สร้างขึ้นใหม่	ของครูฉัตรชัย สุวรรณพรหม นิทรรศการ หุ่นจำลอง กลุ่มชาติพันธุ์ และการจัด แสดงข้าวของ เครื่องใช้ใน ท้องถิ่น	
--	--	--	---	--	--

ตารางที่ 7 แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธจังหวัดศรีสะเกษ (ต่อ)

ชื่อวัด	ที่อยู่	รายละเอียด โดยสังเขป	การเข้าถึงวัด	จุดเด่น	ประเภท ของวัด
วัดเทพปราสาท (วัดสระกำแพง น้อย)	บ้านกลาง ต. ห้วยขยุง อ. อุทุมพรพิสัย จ. ศรีสะเกษ	- เป็นปราสาท ขอมก่อสร้าง ด้วยศิลาแลง ขึ้นส่วนประดับ โบราณสถาน เช่นลวดลาย จำหลักทับหลัง สุญหายและหัก พัง	- รถยนต์ ส่วนตัว จาก ตัวเมืองใช้ ทางหลวง หมายเลข 226 ไปทาง อุทุมพรพิสัย ประมาณ 8.5 กม. จะเห็น ประตูเข้าวัด เทพปราสาท ทางด้านขวา ภายในวัดมี ลานโล่งจอด รถได้	- มือโรคยา ศาล หรือ สถานพยาบาล โบราณ	สถาปัตยกรรม

			-รถประจำ ทาง ขึ้นรถบัส สีส้ม (ศรีสะเกษ-สุรินทร์) ลงที่หน้าวัด เทพปราสาท		
--	--	--	---	--	--

ตารางที่ 7 แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธจังหวัดศรีสะเกษ (ต่อ)

ชื่อวัด	ที่อยู่	รายละเอียด โดยสังเขป	การเข้าถึงวัด	จุดเด่น	ประเภท ของวัด
วัดเมืองจันทร์	ต.เมืองจันทร์ อ.เมืองจันทร์ จ.ศรีสะเกษ	ธาตุบ้านเมือง จันทร์ตั้งอยู่ หน้าโบสถ์หลัง ใหม่ องค์พระ ธาตุทำด้วยอิฐ สูงลดหลั่นขึ้น ไปสี่ชั้น ส่วน ยอดสุดทำเป็น ยอดแหลม แต่ ละชั้นย่อมุมไม้ สิบสอง	หน้าสถานี รถไฟ เลี้ยว ขวาข้ามทาง รถไฟผ่านสาม แยกบริเวณ บ้านกะทิงไป ประมาณ 7 กม. จะถึงวัด บ้านเมือง จันทร์ ตั้งอยู่ ทางซ้ายมือ	- พระเจ้า ใหญ่ - พระธาตุ เมืองจันทร์ - สิมและ เสมาหิน	สถาปัตยกรรม
วัดเขียนบูรพา ราม	ต. ห้วยเหนือ อ. ชุขันธ์	- เป็นที่ ประดิษฐาน	- รถประจำ ทาง รถบัสสี	- หลวงพ่อโต ในสิมอีสาน	รูปเคารพและ วัตถุมงคล

	จ. ศรีสะเกษ	หลวงพ่โต พระพุทธรูป เก่าแก่สมัย อยุธยา สิ่ง ศักดิ์สิทธิ์คู่ เมืองซุขันธ์มา นานกว่า 200 ปี	ส้ม (ศรีสะเกษ-ซุ ขันธ์) ลงที่ หน้าวัดกลาง (บริเวณสี่ แยก) แล้วเดิน ต่อไปอีกราว 600 ม.	- เป็นที่เคารพ เลื่อมใสของ บุคคลทั่วไป	
--	-------------	--	--	--	--

ตารางที่ 7 แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธจังหวัดศรีสะเกษ (ต่อ)

ชื่อวัด	ที่อยู่	รายละเอียด โดยสังเขป	การเข้าถึงวัด	จุดเด่น	ประเภท ของวัด
วัดปราสาทเทพ วนาราม	บ้านปราสาท ต.ห้วยทับทัน อ.ห้วยทับทัน จ.ศรีสะเกษ	- ปราสาททับ ทันมีแผนเป็น ปราสาทสามองค์ ตั้งอยู่ฐานศิลา แลง ปราสาทแต่ ละองค์ก่อด้วย อิฐแล้วฉาบปูน ปราสาทองค์ กลางสมบูรณ์ กว่าองค์อื่นและ มีขนาดสูงที่สุด ประมาณ 13 ม.	- จากสาม แยกหน้า สถานีรถไฟ อ. ห้วยทับทันให้ เลี้ยวขวาข้าม ทางรถไฟไป ประมาณ 8 กม. จนถึง สามแยกบ้าน กะทิงให้เลี้ยว ขวา ผ่าน รร. บ้านปราสาท ไปประมาณ 1 กม. ก็จะถึงวัด	- ทับหลังหิน ทราย	สถาปัตยกรรม

			ปราสาท พนาราม -รถประจำ ทาง ขึ้นรถบัส สี่ล้อ (ศรีสะเกษ-สุรินทร์) ลงที่ อ.ห้วย ทับ จากนั้น เหมารถ รับจ้างหรือ มอเตอร์ไซด์ที่ บริเวณสถานี รถไฟ		
--	--	--	--	--	--

ตารางที่ 7 แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธจังหวัดศรีสะเกษ (ต่อ)

ชื่อวัด	ที่อยู่	รายละเอียด โดยสังเขป	การเข้าถึงวัด	จุดเด่น	ประเภท ของวัด
วัดสระกำแพงใหญ่	บ้านกำแพง ต.กำแพง อ.อุทุมพร พิสัย จ.ศรีสะเกษ	- เป็นปราสาท ขนาดใหญ่ มี ศิลปกรรมที่ควร ชมหลายอย่าง เช่น ทับหลังที่ยัง มีสภาพสมบูรณ์ ทั้งหมดขึ้น พระพุทธรูปขนาด ปรกที่ขุดพบใน บริเวณปราสาท ซึ่งมีพุทธลักษณะ งดงาม ปัจจุบัน ประดิษฐานอยู่	รถยนต์ส่วนตัว จาก อ. เมือง ทางหลวง หมายเลข 226 ไปทาง อ.อุทุมพร พิสัย ผ่านแยกเข้า ตัว อ. อุทุมพร พิสัยไปราว 1.5 กม. เลี้ยวซ้ายเข้า ถ. ประดิษฐ์ ประชากราษฎร์ไป อีก 300 ม. ถึงวัด สระกำแพงใหญ่	-ลวดลายทับ หลังใน ปราสาทใหญ่ -แผนผัง ปราสาท -ระเบียงคด -ปราสาท ประธาน	สถาปัตยกรรม

		ในมณฑป สร้างใหม่	ด้านขวามือ		
วัดโนนแกด	ต.ท่อม อ.เมือง จ.ศรีสะเกษ	เป็นวัดเก่าแก่ อายุกว่า 100 ปี มีพระธาตุ มี หลวงปู่เกลี้ยง เทศน์มโหรี หรือ พระครูโกวิทย์ วัดมโนดม เป็น เกจิอาจารย์ที่มี ผู้คนศรัทธา เลื่อมใส	เดินทางสะดวก โดยรถยนต์ทุก ชนิด เข้าถึงได้ ตลอดทุกฤดูกาล ห่างจากตัวเมือง ศรีสะเกษ 13 กม. เป็นทางลาดยาง ตลอดเส้นทาง	เป็นสถานที่ เคารพ เลื่อมใสของ บุคคลทั่วไป มี เมตตามหา นิยมสะเดาะ เคราะห์	เกจิอาจารย์

ตารางที่ 7 แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธจังหวัดศรีสะเกษ (ต่อ)

ชื่อวัด	ที่อยู่	รายละเอียด โดยสังเขป	การเข้าถึงวัด	จุดเด่น	ประเภท ของวัด
วัดปราสาทเยอ เหนือ	ต.ปราสาทเยอ อ.ไพรบึง จ.ศรีสะเกษ	ปราสาทเยอ เป็นซาก ปราสาทที่อยู่ใ สภาพทรุดโทรม แต่มีทับหลัง สองชิ้นซึ่งมี ลวดลาย จำหลักที่ สวยงามควรชม	รถยนต์ ส่วนตัว จาก อ. ขุนหาญใช้ ทางหลวง หมายเลข 2111 ไปทาง อ. ไพรบึง จนถึง ร.ร.	มีแผนผังเป็น รูปสี่เหลี่ยม มี ปรางค์เดี่ยว ขนาดใหญ่อยู่ กึ่งกลาง ปรางค์สร้าง ด้วยหินทราย	สถาปัตยกรรม
วัดมหา พุทธาราม	- ถ.ชุนันท์ ต.เมืองเหนือ อ. เมือง จ.ศรีสะเกษ	- พระโต หรือ หลวงพ่โต ประดิษฐานใน วิหาร เป็นพระ	- รถสองแถว สาย 5	- เป็นการ นำเอาศิลปะ และ สถาปัตยกรรม	รูปเคารพและ วัตถุมงคล

		พุทธหินทราย ขนาดใหญ่ หน้าตักกว้าง 3.50 ม. สูง 6.80 ม. ปาง มารวิชัย		ลาวหรือล้าน ช้าง	
--	--	---	--	---------------------	--

จากตารางที่ 7 พบว่า แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธจังหวัดศรีสะเกษ มีจำนวน 11 วัด แยกเป็น แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธประเภทเกจิอาจารย์ 1 วัด คือ วัดโนนแกด ประเภทรูปเคารพและวัดอุ้มงคล 3 วัด คือ วัดสร้างเรือง วัดเขียนบูรพาราม และวัดมหาพุทธาราม ประเภทสถาปัตยกรรม 6 วัด คือ วัดล้านขวดหรือวัดป่ามหาเจดีย์แก้ว วัดเทพปราสาท (สระกำแพงน้อย) วัดบ้านเมืองจันทร์ วัดปราสาทเทพวนาราม วัดสระกำแพงใหญ่ และวัดปราสาทเยอเหนือ ประเภทสถานที่ปฏิบัติธรรมคือ วัดโนนกุศหลุ่ม

4.2.1.6 แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธจังหวัดอุบลราชธานีมีที่อยู่ สภาพการเข้าถึง จุดเด่นแต่ละประเภท ซึ่งมีรายละเอียดตามตาราง 8

ตารางที่ 8 แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธจังหวัดอุบลราชธานี

ชื่อวัด	ที่อยู่	รายละเอียด โดยสังเขป	การเข้าถึงวัด	จุดเด่น	ประเภท ของวัด
วัดหนองป่าพง	ต.โนนผึ้ง อ.วารินชำราบ จ.อุบลราชธานี	ในอดีต เป็นวัด ร้าง จนเมื่อ หลวงปู่ชาหรือ พระโศภณเถร (ชา สุภัทโท) เกจิอาจารย์ใน ฐานะที่เป็นพระ นักปฏิบัติ เผยแผ่ ธรรมะ ได้เข้า	- จากตัวเมือง ใช้ ถนนอุปราชา ไป อ.วารินชำราบ ข้ามแม่น้ำมูล ผ่านตัวอำเภอวา รินชำราบ แล้ว ให้ใช้ทางหลวง หมายเลข 2178 ไปทางอำเภอ	- เหมาะ สำหรับเป็น สถานที่ปฏิบัติ ธรรม -มีหลวงปู่ชา พระ เกจิอาจารย์ ที่ เป็นที่เคารพ นับถือของ	รูปเคารพและ วัดอุ้มงคล

		มาปรับปรุงจนเป็นสถานที่เหมาะสมแก่การปฏิบัติธรรม และได้จัดตั้งเปลี่ยนชื่อเป็น “วัดหนองป่าพง” เพราะบริเวณนี้มีหนองน้ำและมีต้นพงขึ้นอยู่มากมาย	สำโรงอีก 6 กม. เลี้ยวเข้าไป 2.5 กม.	บุคคลในท้องถิ่น และบุคคลทั่วไป - มีพิพิธภัณฑ์พระโพธิญาณ	
--	--	---	-------------------------------------	---	--

ตารางที่ 8 แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธจังหวัดอุบลราชธานี(ต่อ)

ชื่อวัด	ที่อยู่	รายละเอียดโดยสังเขป	การเข้าถึงวัด	จุดเด่น	ประเภทของวัด
วัดบ้านนาเมือง (วัดสระประสานสุข)	บ้านนาเมือง อ.เมือง จ.อุบลราชธานี	- วัดบ้านนาเมืองมีประวัติการสร้างที่ธรรมดาไม่น่าสนใจเท่าอุโบสถของวัดที่สร้างอยู่บนเรือสุพรรณหงส์จำลอง ที่สร้างได้อย่างสวยงามใน	จากเมืองอุบลใช้ถนนอุปราชาต่อเนื่องถนนชยางกุล ออกนอกเมือง 3 กม. ถึงแยกเลี้ยวเมืองแล้วเลี้ยวขวา ผ่านแหล่งโบราณคดี	อุโบสถของวัดที่สร้างอยู่บนเรือสุพรรณหงส์จำลอง	สถาปัตยกรรม

		รูปทรงและลาย ละเอียด ถือเป็น เป็น “ของ แปลก” ที่น่าชม อย่างยิ่ง	บ้าน ก้านเหลือง สามแยก เลี้ยวขวาเข้า ซอยไปราว 3 กม. จะถึงวัด (มีป้ายบอก ทางชัดเจน) รวมระยะทาง จากตัวเมือง ราว 5 กม. นั่งรถเมล์ สาย 8		
--	--	---	--	--	--

ตารางที่ 8 แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธจังหวัดอุบลราชธานี(ต่อ)

ชื่อวัด	ที่อยู่	รายละเอียด โดยสังเขป	การเข้าถึงวัด	จุดเด่น	ประเภท ของวัด
วัดศรีนวลแสง สว่างอารมณ์	บ้านชีทวน ต.ชีทวน อ.เขื่องใน จ.อุบลฯ	วัดศรีนวลแสง สว่างอารมณ์มี งานศิลปกรรม ที่โดดเด่น คือ ธรรมาสันสิงห์ เทินบุษบก ตั้ง ตระหง่าน อยู่ ในศาลาการ เปรียญที่งดงาม ด้วยพระองค์ ประกอบของ	จากตัวเมือง ตั้งหลักที่หอ นาฬิกา โดย ใช้ถนนแจ้ง สนิท (ทาง หลวง หมายเลข 23) ตรงออกนอก เมืองไปทาง อ. เขื่องใน ประมาณ 24	มีงาน ศิลปกรรมที่ โดดเด่น คือ ธรรมาสันสิงห์ เทินบุษบก	สถาปัตยกรรม จิตกรรม

		ภาพเขียนจิตรกรรมฝาผนัง ซึ่งมีสมบัติทั้งสองอย่างนี้ถือเป็นมรดกทางวัฒนธรรมชิ้นสำคัญของอุบลราชธานี	กม. จนถึงหลัก กม. ที่ 268 ให้เลี้ยวเข้าซอยไปราว 5 กม. ผ่านบ้านหัวดอน บ้านหัวดอน และบ้านชีทวนนั่งรถสายอุบลฯ-ยโสธร หรือ อุบลฯ - กรุงเทพฯ มาลงบริเวณปากซอยแล้วนั่งรถมอเตอร์ไซด์รับจ้างเข้ามา		
--	--	---	---	--	--

ตารางที่ 8 แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธจังหวัดอุบลราชธานี(ต่อ)

ชื่อวัด	ที่อยู่	รายละเอียดโดยสังเขป	การเข้าถึงวัด	จุดเด่น	ประเภทของวัด
วัดพระธาตุสวนตาล	บ้านชีทวน ต.ชีทวน อ.เขื่องใน จ.อุบลฯ	- วัดพระธาตุสวนตาลนั้น สร้างตั้งแต่สมัยขอม แต่ถูกทิ้งร้างไประยะหนึ่ง จนกระทั่งในปี 2342 พระปฐมวรราชฯ (เจ้าเมืองอุบลฯ) ได้ทำ	- จากตัวเมืองอุบลฯ โดยใช้ถนนแจ้งสนิท (ทางหลวงหมายเลข 23) ตรงออกนอกเมืองไปทาง อ. เขื่องใน จนถึงหลัก กม. ที่ 268	- พระธาตุสวนตาล - มีเรือเจ้าแม่หงส์ทอง	สถาปัตยกรรม

		การบูรณะวัด แห่งนี้ ทุกวันนี้ วัดสวนตาลจึง มีสภาพดูใหม่ แต่ก็มีโบราณ สถานที่ที่มี ความสำคัญ หลายแห่ง	ให้เลียวซ้าย ไปราว 5 กม. ผ่านหมู่บ้าน หัวดอน ก่อนหมู่บ้านซี ทวน สังเกตมี ป้ายบอก ทางเข้าวัดอยู่ ซ้าย - นั่งรถสาย อุบลฯ-ยโสธร หรือ อุบลฯ- กรุงเทพฯ และนั่งรถ มอเตอร์ไซด์ รับจ้างเข้ามา		
--	--	---	--	--	--

ตารางที่ 8 แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธจังหวัดอุบลราชธานี(ต่อ)

ชื่อวัด	ที่อยู่	รายละเอียด โดยสังเขป	การเข้าถึงวัด	จุดเด่น	ประเภท ของวัด
วัดทุ่งศรีเมือง	ต.ในเมือง อ.เมือง จ.อุบล ฯ	วัดทุ่งศรีเมืองนั้น มีความเก่าแก่ สร้างตั้งแต่สมัย กรุงรัตนโกสินทร์ ตอนต้น สิ่งก่อสร้างหลาย อย่างที่สะท้อนให้ เห็นฝีมือ ศิลปกรรมช่าง เมืองอุบลฯ หอ	อยู่ห่างจาก ทุ่งศรีเมือง ประมาณ 300 เมตร โดยใช้ ถนนศรีณรงค์ ตรงผ่าน เทศบาลนคร อุบล ถึงแยกที่ สองแล้วเลี้ยว ซ้ายเข้าถนน	หอไตรกลาง น้ำ ซึ่งมีอายุ เก่าแก่กว่า 150 ปี เป็น หนึ่งใน สถาปัตยกรรม ชิ้นเอกของ ภาคอีสาน หอพระบาท เป็นศิลปะ	สถาปัตยกรรม จิตรกรรม

		ไทรกลางน้ำ หอพระบาท และภาพจิตรกรรมฝาผนังในหอพระบาท	หลวง วัดตั้งอยู่ซ้ายมือ (ตรงข้ามกับที่ทำการไปรษณีย์) - นั่งรถสาย 2,3,8 และ 12	ผสมผสานระหว่างรัตนโกสินทร์ตอนต้นและศิลปะแบบล้านช้าง	
วัดศรีอุบลรัตนาราม	ต.ในเมือง อ.เมือง จ.อุบลฯ	วัดเก่าแก่คู่บ้านคูเมืองสร้างขึ้นกว่า 150 ปี ในสมัยรัชกาลที่ 4 ชาวบ้านเรียกว่า "วัดศรีทอง" เป็นชื่อเดิมตั้งแต่แรกสร้าง	อยู่บนถนนอุปราช ช่วงที่ตัดกับถนนเขื่อนธานี ตรงข้ามกับพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ห่างจากทุ่งศรีเมืองประมาณ 300 เมตร	พระอุโบสถจะมีคล้ายคลึงกับวัดเบญจมบพิตร พระแก้วบุษราคัม หรือพระขอฝนที่ทำมาจากการแกะสลักแก้วบุษราคัม	สถาปัตยกรรม

ตารางที่ 8 แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธจังหวัดอุบลราชธานี(ต่อ)

ชื่อวัด	ที่อยู่	รายละเอียดโดยสังเขป	การเข้าถึงวัด	จุดเด่น	ประเภทของวัด
วัดมหาวนาราม (วัดป่าใหญ่)	- อยู่บนถนนสรรพสิทธิ์ ตรงข้ามสถานีตำรวจ สภอ.เมือง อุบลราชธานี อยู่ใกล้กับวัดแจ้ง	- วัดมหาวนารามเป็นอีกหนึ่งในวัดเก่าแก่ซึ่งสร้างในคราวเดียวกันกับการสร้างเมืองอุบลเมื่อสองร้อยกว่าปีที่แล้ว วัดแห่งนี้จึงเป็นทั้งวัด	- หากมาจากทุ่งศรีเมือง ใช้ถนนอุปราชตรงไปทางทิศเหนือ ผ่านโรงแรมโตเกียวจนถึงสี่แยกตรงธนาคารไทยพาณิชย์	- เป็นที่เคารพเลื่อมใสของประชาชนในจังหวัด และบุคคลทั่วไป	รูปเคารพและวัตถุมงคล

		<p>คูบ้านคูเมือง และยังเป็นที่ ประดิษฐาน พระเจ้าใหญ่ อินทร์แปง ซึ่ง เป็นพระ คูบ้านคูเมือง อุบลราชธานี</p>	<p>แล้วเลี้ยวขวา เข้า ถนน สรรพสิทธิ์ ตรงไปอีก 3 สี่แยก เลี้ยว แฉ่งไปอีก เล็กน้อย วัด มหานาราม จะอยู่ทางฝั่ง ขวามือเยื้อง ๆ กับ สภ.เมือง (ห่างจากทุ่ง ศรีเมือง ประมาณ 600 เมตร - นั่งรถสาย 2 และ 3</p>		
--	--	---	---	--	--

ตารางที่ 8 แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธจังหวัดอุบลราชธานี(ต่อ)

ชื่อวัด	ที่อยู่	รายละเอียด โดยสังเขป	การเข้าถึงวัด	จุดเด่น	ประเภท ของวัด
วัดแจ้ง	- อยู่บนถนน สรรพสิทธิ์ ใกล้สถานี ตำรวจ อำเภอเมือง อุบลราชธานี	- ภายในวัดแห่งนี้ มี "สิม" หรือ "โบสถ์" ของ อีสาน ที่งดงาม หาดูได้ยากมาก จนได้รับเกียรติ บัตรในงาน นิทรรศการ สถาปนิก 30	- หากมาจาก ทุ่งศรีเมือง ใช้ ถนนอุปราชา ตรงไปทางทิศ เหนือ ถึงแยก ที่สองตรง ธนาคารไทย พาณิชย์ แล้ว เลี้ยวขวา	- สิม ที่เป็น สถาปัตยกรรม หรือศิลปกรรม ของอีสาน	สถาปัตยกรรม

		จากสมเด็จพระ เพทรัตนสุดาฯ สยามบรมราช กุมารี	วัดจะอยู่ฝั่ง ซ้ายมือ		
วัดสุปัฏนาราม วรวิหาร	อยู่บนถนน สุปัฏน์ ริมแม่น้ำมูล ต.ในเมือง อ.เมือง จ.อุบลราชธานี	เป็นวัด ธรรมยุติกนิกาย วัดแรกในภาค อีสาน เป็นพระ อารามหลวง	- หากมาจาก ทุ่งศรีเมือง ใช้ ถนนอุปราชา (ถนนสาย หลักของ เมือง) ตรงไป ทางสะพาน ข้ามแม่น้ำมูล เมื่อถึงเชิง สะพานให้ เลี้ยวขวาเข้า ถนนสุปัฏน์ - นั่งรถสาย 8	เป็นวัดพระ อารามหลวง ชั้นตรี	สถาปัตยกรรม

ตารางที่ 8 แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธจังหวัดอุบลราชธานี(ต่อ)

ชื่อวัด	ที่อยู่	รายละเอียด โดยสังเขป	การเข้าถึงวัด	จุดเด่น	ประเภท ของวัด
วัดภูเขาแก้ว	อ.พิบูล มังสาหาร จ. อุบล ราชธานี	- ภายในวัด ภูเขาแก้ว มี อุโบสถซึ่งเป็น สถาปัตยกรรมที่ สวยงามด้วย ศิลปะผสมของ ไทย ล้านช้าง (ลาว) และขอม (กัมพูชา) ถือ	- อยู่บนทาง หลวง หมายเลข 217 หลักกิโลเมตร ที่ 44 ถ้ามาร จากอำเภอ วัดจะอยู่ด้าน ซ้ายมือ ก่อน เข้าตัวอำเภอ	-มีสถาปัตยกรรม อุโบสถฝีมือของ ช่างไทยพื้นบ้านที่ น่าชม	สถาปัตยกรรม

		เป็นวัดที่สื่อให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของ 3 ประเทศใน จ. อุบลราชธานี	พิบูลมังสาหาร ประมาณ 1 กม.		
วัดถ้ำคูหาสวรรค์	อ.โขงเจียม จ.อุบลราชธานี	-วัดถ้ำคูหาสวรรค์ ถือเป็นวัดคู่บ้านคู่เมืองของชาวอำเภอโขงเจียม เพราะเป็นวัดที่สร้างขึ้นโดยหลวงปู่คำคณี จุลมณี พระนักวิปัสสนาชื่อดัง	-อยู่ริมทางหลวงหมายเลข 2222 (พิบูลมังสาหาร-โขงเจียม) ระยะทางประมาณ 24 กม. ช่วงก่อนถึงอำเภอโขงเจียม	-มีพระเกจิอาจารย์ - เป็นที่เคารพเลื่อมของบุคคลทั่วไป คือหลวงปู่คำคณี จุลมณี บริเวณวัดมีจุดชมวิวมองให้ทัศนียภาพแม่น้ำโขงฝั่งลาวและไทยสวยงามมาก	รูปเคารพและวัตถุมงคล

ตารางที่ 8 แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธจังหวัดอุบลราชธานี(ต่อ)

ชื่อวัด	ที่อยู่	รายละเอียดโดยสังเขป	การเข้าถึงวัด	จุดเด่น	ประเภทของวัด
วัดปานานาชาติ	บ้านบุ่งหวาย อ.วารินชำราบ จ.อุบลราชธานี	เป็นสำนักที่มีชื่อเสียงในการปฏิบัติธรรม เจริญสมาธิและเป็นต้นแบบของวัดอื่นๆ	-ระยะทางประมาณ 10 กม. ห่างจากอุบลราชธานี -จากสถานีรถไฟอำเภอวารินชำราบให้ขึ้นรถสองแถว	- ศูนย์ปฏิบัติวิปัสสนา กัมมัฏฐาน - มีพระต่างชาติ	สถานที่ปฏิบัติธรรม

			มุ่งหน้าไปทางทิศใต้		
วัดบูรพาราม	ต.ในเมือง อ.เมือง จ.อุบล ราชธานี	เป็นวัดที่ตั้งอยู่ในเมืองอุบลราชธานี เป็นสถานที่จำพรรษาของพระเกจิอาจารย์ชื่อดังของภาคอีสาน อาจารย์สิงห์ ชันตยคโม	เข้าถึงวัดได้สะดวกตลอดปี เพราะว่าเป็นวัดที่ตั้งอยู่ในตัวเมืองอุบลราชธานี มีพุทธศาสนิกชนเดินทางมากราบไหว้ตลอดปี	มีรูปเคารพของพระอาจารย์ทางวิปัสสนากรรมฐาน คือ อาจารย์สีทา ชยเสโน อาจารย์มั่น ภูริทัตโต อาจารย์สี รัมมชโร อาจารย์เสาร์ กันตสีโล	รูปเคารพและวัตถุมงคล

ตารางที่ 8 แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธจังหวัดอุบลราชธานี(ต่อ)

ชื่อวัด	ที่อยู่	รายละเอียดโดยสังเขป	การเข้าถึงวัด	จุดเด่น	ประเภทของวัด
วัดทุ่งศรีวิไล	บ้านชีทวน ต.ชีทวน อ.เขื่องใน จ.อุบลราชธานี	เป็นที่ประดิษฐานของ “พระพุทธรูปวิเศษ” เป็นพระพุทธรูปปางนาคปรก บริเวณวัดนี้มีโบสถ์	การเดินทางใช้เส้นทางเดียวกับวัดศรีนวลแสงสว่างอารมณ์	-พระพุทธรูปวิเศษปางนาคปรก สลักจากศิลาแลง เป็นศิลปะแบบเขมร ยุคสมัยทวารวดี มีอายุพัน ๆ	รูปเคารพโบราณสถาน

		ล้อมรอบ อุโบสถและ วิหารหลังเก่า เป็นชั้น ๆ สันนิษฐานว่า ที่ตั้งของวัดจะ เป็นโนนบก เขียน		กว่าปีล่วง มาแล้ว มีพุทธ ชัยสิทธิ์ อยู่ เบื้องซ้าย พระ ร่วง ไรจ นทร์อยู่เบื้อง ขวา	
วัดป่าโพธิญาณ	ต.ช่องเม็ก อ.สิรินธร จ.อุบลราชธานี	เป็นวัดสาย ธรรมยุติกนิกาย สถานที่อยู่บน เชิงเขาทิวทัศน์ สวยงามสงบ เหมาะแก่การ ปฏิบัติ กรรมฐาน	อยู่บนเส้นทาง สายพิบูลมังสา หาร-ช่องเม็ก ระยะทางจาก ตัวจังหวัดถึง วัดประมาณ 90 กม.	ตั้งอยู่บนเชิง เขา บรรยากาศ เหมาะแก่การ ปฏิบัติธรรม เป็นอย่างยิ่ง	สถานที่ปฏิบัติ ธรรม

ตารางที่ 8 แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธจังหวัดอุบลราชธานี(ต่อ)

ชื่อวัด	ที่อยู่	รายละเอียด โดยสังเขป	การเข้าถึงวัด	จุดเด่น	ประเภท ของวัด
วัดพระธาตุ หนองบัว	ต.ในเมือง อ.เมือง จ.อุบลราชธานี	พระครูกิตติ วัฒน์โณบลเป็น เจ้าอาวาส สังกัดคณะ ธรรมยุต	วัดพระธาตุ หนองบัวเป็น วัดราษฎร์ นิกายธรรมยุต ตั้งอยู่ที่ กิโลเมตรที่ 3 ถนนธรรมวิถี (แยกจาก	สิ่งสำคัญ คือ พระบรมธาตุ เจดีย์ศรีพระ มหาโพธิ์	โบราณสถาน

			ถนนชยางกูร ไปทางทิศ ตะวันตก ประมาณ ประมาณ 500 เมตร) ห่างจาก ศาลากลาง จังหวัดอุบลไป ตามเส้นทาง ถนนอุปราชา- ชยางกูร ไป ทางทิศเหนือ ประมาณ 2 ก.ม.		
--	--	--	---	--	--

ตารางที่ 8 แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธจังหวัดอุบลราชธานี(ต่อ)

ชื่อวัด	ที่อยู่	รายละเอียด โดยสังเขป	การเข้าถึงวัด	จุดเด่น	ประเภท ของวัด
วัดบุ่งขี้เหล็ก	ต.นาแวง อ.เขมราฐ จ.อุบลราชธานี	พระครู สุนทรพัฒน์นอม เป็นพระอริการ อายุ 76 ปี สังกัดคณะ มหานิกาย มีศิษยานุศิษย์	จากศาลา กลางจังหวัด ไปทางทิศ เหนือ ตาม เส้นทางอำเภอ ตระการพืชผล อำเภอเขมราฐ	เชี่ยวชาญ ด้านวัตร มงคล	เกจิอาจารย์

		มากมาย	ระยะทาง ประมาณ 70 กม.		
วัดทุ่งเกษม	ต.โนนผึ้ง อ.วารินชำราบ จ.อุบลราชธานี	พระครูสิริปริยัติ ธรรม(ประดิษฐ์) อายุ 71 ปีเป็น พระอธิการ สังกัดคณะ มหานิกาย	จากศาลา กลางจังหวัด ไปทางทิศใต้ ตามเส้นทาง อำเภอวารินชำ ราบ อำเภอ สำโรง ระยะทาง ประมาณ 30 กม.		เกจิอาจารย์
วัดพิศโสภาราม	ต.แก้งเหนือ อ.เขมราฐ จ.อุบลราชธานี	เป็นวัดที่เน้นทั้ง ๒ ด้าน คือ การศึกษาพระ ปริยัติธรรมและ ปฏิบัติ กรรมฐาน	ใช้เส้นทางสาย อุบล-เขมราฐ ประมาณ 70 กม. (ก่อนถึง ตัวเมืองอ. เขมราฐ)	เป็นสถานที่ เงียบสงบ เหมาะแก่การ ปฏิบัติธรรม	สถานที่ปฏิบัติ ธรรม

ตารางที่ 8 แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธจังหวัดอุบลราชธานี(ต่อ)

ชื่อวัด	ที่อยู่	รายละเอียด โดยสังเขป	การเข้าถึงวัด	จุดเด่น	ประเภท ของวัด
วัดป่าบึงเขา หลวง	ต.กลางใหญ่ อ.เขื่องใน จ.อุบลราชธานี	เป็นวัดป่าสาย นักปฏิบัติ กรรมฐานสาขา วัดหนองป่าพง สถานที่เงียบ สงบเหมาะแก่ การปฏิบัติ	เดินทางจากตัว เมืองอุบลไป ตามเส้นทาง อุบล-เขื่องใน ประมาณ 67 กม.	เป็นสถานที่ สงบร่มรื่น เหมาะแก่การ ปฏิบัติธรรม	สถานที่ปฏิบัติ ธรรม

		ธรรม			
วัดนาอุดม	ต.คำหว่า อ.तालสูง จ.อุบลราชธานี	เป็นวัดราษฎร์ สังกัด มหานิกาย ที่มี พระ เกจิอาจารย์ ทางด้านวัตถุมงคล	อยู่ในชุมชน ห่างไกลจาก ความเจริญ ไป ตามเส้นทาง อุบล-तालสูง- พิบูล แล้วถ้าม คนในพื้นที่ต่อ การคมนาคม ลำบาก เนื่องจากรถ ประจำทางมี น้อย	พระครูอาทร พัฒนคุณ (หลวงปู่สวน ฉันทโว) ปัจจุบัน มรณภาพไป แล้ว อายุ 96 ปีพรรษา 75 มีวัตถุมงคล บูชา	เกจิอาจารย์

จากตารางที่ 8 พบว่าแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธในจังหวัดอุบลราชธานี มีจำนวนทั้งหมด 21 แห่ง แยกเป็นแหล่งท่องเที่ยวประเภทเกจิอาจารย์ จำนวน 4 วัด คือ วัดหนองป่าพง วัดบึงขี้เหล็ก วัดทุ่งเกษม วัดนาอุดม ประเภทรูปเคารพและวัตถุมงคล จำนวน 4 วัด คือ วัดมหาวนาราม วัดถ้ำคูหาสวรรค์ วัดบูรพาราม วัดทุ่งศรีวิไล ประเภทสถาปัตยกรรมและจิตกรรม จำนวน 9 วัด คือ วัดนาเมือง วัดศรีนวลรัตนาราม วัดทุ่งศรีเมือง วัดศรีอุบลรัตนาราม วัดแจ้ง วัดสุปฏิญนารามวรวิหาร วัดภูเขาแก้ว วัดพระธาตุหนองบัว ประเภทสถานที่ปฏิบัติธรรม จำนวน 4 วัด คือ วัดปานานาชาติ วัดป่าโพธิญาณ วัดพิศไสถาราม วัดป่าบึงเขาลวง

สรุปภาพรวมแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธกลุ่มจังหวัดอีสานใต้ ทั้ง 4 ด้าน มีรายละเอียดตามตารางที่ 9

ตารางที่ 9 แสดงค่าร้อยละจำนวนแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธกลุ่มจังหวัดอีสานใต้ จำแนกตามประเภท 4 ด้าน

ประเภทของแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ	จังหวัดชัยภูมิ	จังหวัดนครราชสีมา	จังหวัดบุรีรัมย์	จังหวัดสุรินทร์	จังหวัดศรีสะเกษ	จังหวัดอุบลราชธานี	รวม	คิดเป็นร้อยละ
เกจิอาจารย์	2	2	1	5	1	4	15	18.75

รูปเคารพและ วัตถุมงคล	3	4	1	2	3	4	17	21.25
สถาปัตยกรรม และจิตรกรรม	4	9	4	1	6	9	33	41.25
สถานที่ปฏิบัติ ธรรม	1	3	3	3	1	4	15	18.75
รวม	10	18	9	11	11	21	80	100

จากตารางที่ 9 พบว่า แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ ด้านสถาปัตยกรรมและจิตรกรรมมีจำนวนมากที่สุด จำนวน 33 แห่ง คิดเป็นร้อยละ 41.25 ของแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธทั้งหมดในกลุ่มจังหวัดอีสานใต้ รองลงมาคือ ด้านรูปเคารพและวัตถุมงคล มีจำนวน 17 แห่ง คิดเป็นร้อยละ 21.25 ด้านสถานที่ปฏิบัติธรรมและด้านเกจิอาจารย์ มีจำนวนอย่างละ 15 แห่ง คิดเป็นร้อยละ 18.75

4.2.2 การท่องเที่ยวเชิงพุทธในกลุ่มจังหวัดอีสานใต้มีศักยภาพหรือไม่

ผู้วิจัยได้ใช้เครื่องมือ คือ แบบประเมินรายการเพื่อประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธตามองค์ประกอบที่ผู้วิจัยได้สร้างขึ้น ซึ่งให้ค่าคะแนนน้ำหนักในแต่ละด้านตามมาตรฐานชี้วัดและเกณฑ์ที่กำหนดเป็น 2 ด้าน คือ ศักยภาพในการดึงดูดใจในการท่องเที่ยววัด และ ศักยภาพในการรองรับการท่องเที่ยว แล้วนำเสนอผลการเป็นรายจังหวัด และวิเคราะห์ระดับศักยภาพ 3 ระดับ คือ มาก ปานกลาง และ น้อย แล้วนำเสนอเรียงลำดับแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธที่มีศักยภาพมากไปหาน้อย

ตารางที่ 10 แสดงการประเมินแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธในจังหวัดชัยภูมิ

ชื่อวัด	ศักยภาพในการดึงดูดใจนักท่องเที่ยว			ศักยภาพในการรองรับการท่องเที่ยว			วิเคราะห์ระดับศักยภาพ		
	คุณค่าและ ศรัทธา	คุณค่า ทาง กายภาพ	คุณค่า ทาง สังคม	สิ่งอำนวยความสะดวก	การส่งเสริม หน่วยงาน ภายนอก	รวม	มาก	ปาน กลาง	น้อย
วัดชัยภูมิพิทักษ์	17	9	5	9	5	45	/		
วัดกลางเมืองเก่า	16	7	5	8	4	40	/		
วัดชัยสามหม้อ	14	7	5	8	4	38	/		
วัดพระธาตุสามหมื่น	17	7	4	3	3	34	/		
วัดเทพบุตรบรรพต	12	7	4	8	3	34	/		
วัดศิลาอาสน์	9	6	5	9	4	33		/	
วัดปางคู้	13	7	2	7	3	32		/	
วัดทรงศิลา	5	7	3	8	4	27		/	
วัดคอนสวรรค์	7	6	3	4	3	23		/	
วัดเขาตาเงาะ	9	7	2	4	1	23		/	

จากตารางที่ 10 พบว่าแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธในจังหวัดชัยภูมิ มีศักยภาพการท่องเที่ยวในระดับมาก จำนวน 5 วัด แหล่งท่องเที่ยววิถีชีวิตที่มีศักยภาพมากที่สุดคือ วัดชัยภูมิพิทักษ์ชนร์ รองลงมาคือวัดกลางเมืองเก่า วัดชัยสามหมอบ วัดพระธาตุดุสิตและวัดเทพบุตรบรรพต ตามลำดับ แหล่งท่องเที่ยววิถีชีวิตในจังหวัดชัยภูมิ มีศักยภาพการท่องเที่ยวในระดับปานกลาง จำนวน 5 วัด คือ วัดศิลาอาสน์ วัดถ้ำวัดแดง วัดปราสาทแก้ว วัดคอนสวรรค์และวัดเขาตาเงาะ ส่วนแหล่งท่องเที่ยววิถีชีวิตที่มีศักยภาพในระดับน้อยคือวัดศรีคงคาวนาราม

ตารางที่ 11 แสดงการประเมินแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธในจังหวัดนครราชสีมา

ชื่อวัด	ศักยภาพในการดึงดูดใจนักท่องเที่ยว			ศักยภาพในการรองรับการท่องเที่ยว			วิเคราะห์ระดับศักยภาพ		
	คุณค่าและ ความ ศรัทธา	คุณค่า ทาง กายภาพ	คุณค่า ทาง สังคม	สิ่งอำนวยความสะดวก	การส่งเสริม หน่วยงาน ภายนอก	รวม	มาก	ปาน กลาง	น้อย
วัดเขาจันทรงาม	15	8	3	8	4	38	/		
วัดศาลาลอย	15	7	4	8	4	38	/		
วัดบ้านไร่	13	7	4	9	3	36	/		
วัดป่าสาละวัน	13	7	4	9	3	36	/		
วัดเทพพิทักษ์ประชานุเคราะห์	11	8	5	9	3	36	/		
วัดสุทธจินดา	15	6	4	8	3	36	/		
วัดป่า	13	7	3	8	3	34	/		
วัดระแคว	9	10	3	10	2	34	/		

ตารางที่ 11 แสดงการประเมินแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธในจังหวัดนครราชสีมา (ต่อ)

ชื่อวัด	ศักยภาพในการดึงดูดนักท่องเที่ยว			ศักยภาพในการรองรับการท่องเที่ยว			วิเคราะห์ระดับศักยภาพ		
	คุณค่าและความศรัทธา	คุณค่าทางกายภาพ	คุณค่าทางสังคม	สิ่งอำนวยความสะดวก	การส่งเสริมหน่วยงานภายนอก	รวม	มาก	ปานกลาง	น้อย
วัดธรรมจักรเสมาราม	14	6	2	6	4	32	/	/	
วัดเทพาลัย	9	6	3	9	3	30	/	/	
วัดพระนารายณ์	11	6	3	8	2	30	/	/	
วัดโนนไทย	10	6	4	8	2	30	/	/	
วัดหลักั้ว้อย	9	6	3	9	3	30	/	/	
วัดคลองตาลอง	9	6	2	9	3	29	/	/	
วัดพนมวัน	9	6	3	6	3	27	/	/	
วัดวะภูแก้ว	8	5	2	8	2	25	/	/	
วัดหน้าพระธาตุ	8	7	3	4	3	25	/	/	
วัดสะแก	8	7	3	4	3	25	/	/	

จากตารางที่ 11 พบว่าแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธในจังหวัดนครราชสีมา มีศักยภาพการท่องเที่ยวในระดับมาก จำนวน 8 วัด แหล่งท่องเที่ยววัดที่มีศักยภาพมากที่สุดคือ วัดเขาจันทร์งาม รองลงมาคือ วัดศาลาลอย วัดบ้านไร่ วัดเทพพิทักษ์ประชานุเคราะห์ วัดสุทธจินดา วัดป่าเลไลยก์ และวัด

ตระคร้อ ตามลำดับ แหล่งท่องเที่ยววัดในจังหวัดชัยภูมิ มีศักยภาพในการท่องเที่ยวในระดับปานกลาง จำนวน 10 วัด คือ วัดธรรมจักรเสมาราม วัดเทพาลัย วัดพระนารายณ์มหาราช วัดในไทย วัดหลักร้อย วัดคลองตาลอง วัดพนมวัน วัดระฆังแก้ว วัดหน้าพระธาตุ และวัดสะแก

ตารางที่ 12 แสดงการประเมินแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธในจังหวัดบุรีรัมย์

ชื่อวัด	ศักยภาพในการดึงดูดใจนักท่องเที่ยว			ศักยภาพในการรองรับการท่องเที่ยว			วิเคราะห์ระดับศักยภาพ		
	คุณค่าและ ความ ศรัทธา	คุณค่า ทาง กายภาพ	คุณค่า ทาง สังคม	สิ่งอำนวยความสะดวก	การส่งเสริม หน่วยงาน ภายนอก	รวม	มาก	ปาน กลาง	น้อย
วัดเขากะโดง	16	7	3	8	4	38	/		
วัดโพธิ์น้อย	15	6	4	9	4	38	/		
วัดเกาะแก้ว	13	7	2	9	4	35	/		
วัดขุนก้อง	12	7	2	9	4	34	/		
วัดศิระระแสด	11	6	5	8	4	34	/		
วัดป่าพระสบาย	11	7	3	9	4	34	/		
วัดกระดังทอง	11	7	3	9	4	34	/		
วัดป่าคูเมือง	7	7	3	9	4	30		/	
วัดเขาพระอังคาร	10	8	2	4	4	28		/	

จากตารางที่ 12 พบว่าแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธในจังหวัดบุรีรัมย์ มีศักยภาพการท่องเที่ยวในระดับมาก จำนวน 7 วัด แหล่งท่องเที่ยววิถีชีวิตที่มีศักยภาพมากที่สุดคือ วัดเขากระโดง รองลงมาคือ วัดโพธิ์น้อย วัดเกาะแก้ว วัดขุนแก้ว วัดศิระเสมต วัดป่าพระสพายและวัดกระดังทอง ตามลำดับ แหล่งท่องเที่ยววิถีชีวิตในจังหวัดชัยภูมิ มีศักยภาพในการท่องเที่ยวในระดับปานกลาง จำนวน 2 วัด คือ วัดป่าคูเมืองและวัดเขาพระอังคาร

ตารางที่ 13 แสดงการประเมินแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธในจังหวัดสุรินทร์

ชื่อวัด	ศักยภาพในการดึงดูดใจนักท่องเที่ยว			ศักยภาพในการรองรับการท่องเที่ยว			วิเคราะห์ระดับศักยภาพ		
	คุณค่าและศรัทธา	คุณค่าทางกายภาพ	คุณค่าทางสังคม	สิ่งอำนวยความสะดวก	การส่งเสริมหน่วยงานภายนอก	รวม	มาก	ปานกลาง	น้อย
วัดบูรพาราม	14	7	5	6	4	36	/		
วัดเทพบุรี	12	6	5	7	4	34	/		
วัดพระพุทธบาทเขาพนมดิน	9	7	5	9	4	34	/		
วัดเขาศาลา	8	7	4	7	3	29		/	
วัดป่าไทรวิหก	10	5	4	7	3	29		/	
วัดมงคลรัตน	10	6	4	4	3	27		/	
วัดศรีลำยอง	9	5	4	5	3	26		/	
วัดป่าหนองคู	7	5	3	7	3	25		/	

ตารางที่ 13 แสดงการประเมินแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธในจังหวัดสุรินทร์ (ต่อ)

ชื่อวัด	ศักยภาพในการดึงดูดใจนักท่องเที่ยว			ศักยภาพในการรองรับการท่องเที่ยว			วิเคราะห์ระดับศักยภาพ		
	คุณค่าและความศรัทธา	คุณค่าทางกายภาพ	คุณค่าทางสังคม	สิ่งอำนวยความสะดวก	การส่งเสริมหน่วยงานภายนอก	รวม	มาก	ปานกลาง	น้อย
วัดพนมสวาย	7	7	4	4	3	25	/	/	
วัดปทุมเมฆ	7	5	4	4	3	23	/	/	
วัดอัมพวานาราม	7	6	3	3	2	21	/	/	

จากตารางที่ 13 พบว่าแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธในจังหวัดสุรินทร์ มีศักยภาพการท่องเที่ยวในระดับมาก จำนวน 3 วัด แหล่งท่องเที่ยววัดที่มีศักยภาพมากที่สุดคือ วัดบูรพาราม รองลงมาคือ วัดเพชรบุรีและวัดพระพุทธบาทเขาพนมดิน แหล่งท่องเที่ยววัดในจังหวัดชัยภูมิ มีศักยภาพในการท่องเที่ยวในระดับปานกลาง จำนวน 10 วัด คือ วัดเขาศาลา วัดป่าไทรวิเภา วัดมงคลรัตน วัดศรีลำยอง วัดไพรีศรีธาตุ วัดป่าหนองคู วัดพนมสวาย วัดสามัคคี วัดปทุมเมฆและวัดอัมพวานาราม

ตารางที่ 14 แสดงการประเมินแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธในจังหวัดศรีสะเกษ

ชื่อวัด	ศักยภาพในการดึงดูดใจนักท่องเที่ยว			ศักยภาพในการรองรับการท่องเที่ยว			วิเคราะห์ระดับศักยภาพ		
	คุณค่าและ ความ ศรัทธา	คุณค่า ทาง กายภาพ	คุณค่า ทาง สังคม	สิ่งอำนวยความสะดวก	การส่งเสริม หน่วยงาน ภายนอก	รวม	มาก	ปาน กลาง	น้อย
วัดสระกำแพงใหญ่	16	7	5	8	4	40	/		
วัดมหาพุทธาราม	15	7	5	8	4	39	/		
วัดสร้างเรือง	12	7	4	9	3	35	/		
วัดเขียนบูรพาราม	12	7	3	8	3	33		/	
วัดปราสาท	13	7	3	7	3	33		/	
วัดปราสาทเยอ	11	7	5	6	3	32		/	
วัดลำนวด	10	7	3	8	3	31		/	
วัดบ้านเมืองจันทร์	11	7	3	5	3	29		/	
วัดโนนแกด	9	7	3	7	3	29		/	
วัดสระกำแพงน้อย	10	7	3	5	3	28		/	
วัดป่าโนนกุศหล่ม	8	7	3	6	3	27		/	
วัดเทพปราสาท	8	6	2	6	3	25		/	

จากตารางที่ 14 พบว่าแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธวัดในจังหวัดศรีสะเกษ มีศักยภาพการท่องเที่ยวในระดับมาก จำนวน 3 วัด แหล่งท่องเที่ยววัดที่มีศักยภาพมากที่สุดคือ วัดสระกำแพงใหญ่ รองลงมาคือ วัดมหาพุทธารามและวัดสร้างเรือง แหล่งท่องเที่ยววัดในจังหวัดชัยภูมิ มีศักยภาพในการท่องเที่ยวในระดับปานกลาง จำนวน 10 วัด คือ วัดวัดเทียมบูรพาราม วัดปราสาท วัดด้านขวา วัดบ้านเมืองจันทร์ วัดโนนแก่วัดสระกำแพงน้อย วัดป่าโนนภูหล่มและวัดเทพปราสาท

ตารางที่ 15 แสดงการประเมินแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธในจังหวัดอุบลราชธานี

ชื่อวัด	ศักยภาพในการดึงดูดใจนักท่องเที่ยว			ศักยภาพในการรองรับการท่องเที่ยว			วิเคราะห์ระดับศักยภาพ		
	คุณค่าและความ ศรัทธา	คุณค่าทาง กายภาพ	คุณค่าทาง สังคม	สิ่งอำนวยความสะดวก	การส่งเสริม หน่วยงาน ภายนอก	รวม	มาก	ปาน กลาง	น้อย
วัดศรีอุบลรัตนาราม	15	7	4	8	4	38	/		
วัดมหาพนาราม	13	7	5	7	4	36	/		
วัดทุ่งศรีเมือง	15	6	3	8	4	36	/		
วัดหนองป่าพง	12	7	4	7	5	35	/		
วัดสุปฏิตนาราม	14	7	5	6	3	35	/		
วัดศรีนวดแสงสว่างอารมณ์	12	6	4	8	2	32		/	
วัดภูเขาแก้ว	11	7	3	7	4	32		/	
วัดถ้ำคูหาสวรรค์	8	8	4	8	3	31		/	

ตารางที่ 15 แสดงการประเมินแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธในจังหวัดอุบลราชธานี

ชื่อวัด	ศักยภาพในการดึงดูดใจนักท่องเที่ยว			ศักยภาพในการรองรับการท่องเที่ยว			วิเคราะห์ระดับศักยภาพ		
	คุณค่าและ ความ ศรัทธา	คุณค่า ทาง กายภาพ	คุณค่า ทาง สังคม	สิ่งอำนวยความสะดวก	การส่งเสริม หน่วยงาน ภายนอก	รวม	มาก	ปาน กลาง	น้อย
วัดบูรพาราม	11	6	3	9	2	31		/	
วัดทุ่งศรีวิไล	13	5	3	8	2	31		/	
วัดสระประสานสุข	10	7	3	7	3	30		/	
วัดพระธาตุหนองบัว	11	6	3	7	2	29		/	
วัดป่าขนานชาติ	9	6	3	6	5	29		/	
วัดพระธาตุสุวนตาล	10	5	3	7	2	27		/	
วัดแจ้ง	10	5	3	6	1	25		/	
วัดพิศไสการาม	8	5	3	7	2	25		/	
วัดป่าโพธิญาณ	8	6	3	6	2	25		/	
วัดบุ่งขี้เหล็ก	7	5	3	7	2	24		/	
วัดทุ่งเกษม	6	5	3	6	2	22		/	
วัดป่าบึงเขาดวง	7	5	3	5	2	22		/	
วัดนาอุดม	6	5	3	4	2	20		/	

ระดับมาก จำนวน 5 วัด แหล่งท่องเที่ยววัดที่มีศักยภาพมากที่สุดคือ วัดศรีอุบลรัตนาราม วัดมหาวนาราม วัดทุ่งศรีเมือง วัดป่าหนองพง และวัดจากตารางที่ 15 พบว่าแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธในจังหวัดอุบลราชธานี มีศักยภาพการท่องเที่ยวในสุปฏิตนาราม แหล่งท่องเที่ยววัดในจังหวัดอุบลราชธานี มีศักยภาพในการท่องเที่ยวในระดับปานกลาง จำนวน 16 วัด คือ วัดศรีนวล วัดภูเขาแก้ว วัดถ้ำคูหาสวรรค์ วัดบูรพาราม วัดทุ่งศรีวิไล วัดสระประสานสุข วัดพระธาตุหนองบัวและวัดปานานาชาติ

สรุปภาพรวมศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธในกลุ่มจังหวัดอีสานใต้ เพื่อให้เห็นภาพรวมแหล่งข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธในกลุ่มจังหวัดอีสานใต้ จึงได้นำเสนอรายละเอียดตามตาราง 16

ตารางที่ 16 แสดงศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธในกลุ่มจังหวัดอีสานใต้

จังหวัด	จำนวนแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ	ศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ		
		มาก	ปานกลาง	น้อย
ชัยภูมิ	10	5	5	-
นครราชสีมา	18	8	10	-
บุรีรัมย์	9	5	4	-
สุรินทร์	11	3	8	-
ศรีสะเกษ	11	3	8	-
อุบลราชธานี	21	5	16	-
รวมทั้งสิ้น	80	29	51	-
คิดเป็นร้อยละ	100	36.25	63.75	-

จากตารางที่ 16 ผลการพิจารณาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธที่ปรากฏในกลุ่มจังหวัดอีสานใต้ จากจำนวน 80 แห่ง มีศักยภาพในระดับมาก 29 วัด คิดเป็นร้อยละ 36.25 ของแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธในกลุ่มจังหวัดอีสานใต้ ส่วนที่เหลือระดับศักยภาพอยู่ในระดับปานกลาง จำนวน 51 วัด คิดเป็นร้อยละ 63.75

4.2.3 ยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวเชิงพุทธเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งการพัฒนาและจัดการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่กลุ่มอีสานใต้สู่ความยั่งยืน โดยเชื่อมโยงกับกลุ่มประเทศเพื่อนบ้านควรเป็นอย่างไร

ใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพโดยกระบวนการประชุมสัมมนาผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเพื่อ วิเคราะห์ และ สังเคราะห์ให้ได้มาซึ่งข้อสรุป ยุทธศาสตร์เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็ง การพัฒนาและการจัดการ ท่องเที่ยวเชิงพื้นที่กลุ่มอีสานใต้สู่ความยั่งยืนโดยเชื่อมโยงประเทศเพื่อนบ้าน

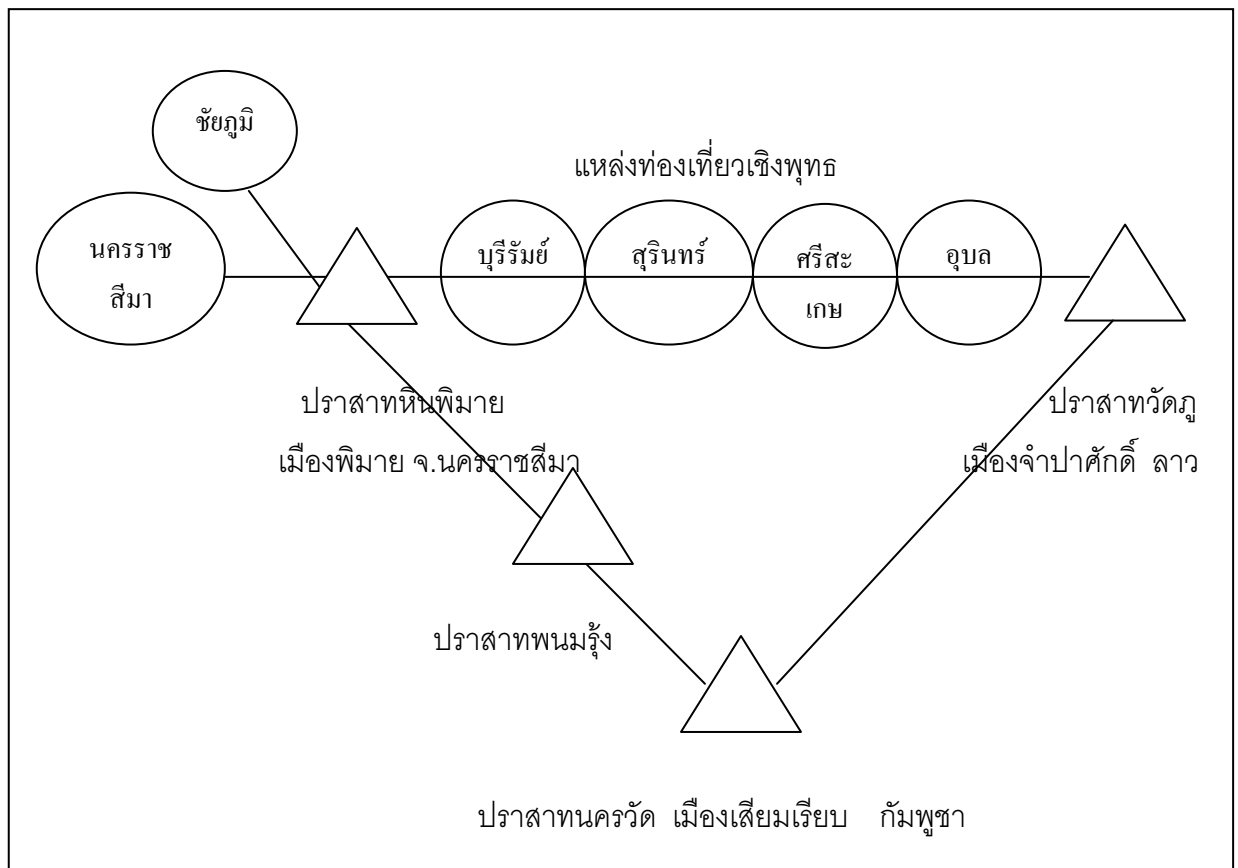
สรุปได้ดังนี้

4.2.3.1. ยุทธศาสตร์การเสริมสร้างความเข้มแข็งและการพัฒนาและจัดการแหล่งท่องเที่ยว ภายในจังหวัดแต่ละจังหวัดในกลุ่มจังหวัดอีสานใต้ 6 จังหวัด ซึ่งแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธที่มีอยู่ แล้วแต่ละด้านคือแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธด้านเกจิอาจารย์ ด้านรูปเคารพและวัตถุมงคล ด้าน สถาปัตยกรรมและจิตรกรรม และด้านสถานที่ปฏิบัติธรรม

4.2.3.2. ยุทธศาสตร์การเสริมสร้างความเข้มแข็ง การพัฒนา และจัดการแหล่งท่องเที่ยว ภายในกลุ่มจังหวัดอีสานใต้ สามารถเดินทางข้ามจังหวัดและพักผ่อนโดยใช้เวลา 2-3 วัน โดยอาจ ใช้ความเป็นมงคลเดินทางท่องเที่ยวเชิงพุทธกราบนมัสการพระ 9 วัด

4.2.3.3. ยุทธศาสตร์การเสริมสร้างความเข้มแข็ง การพัฒนาและจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิง พุทธกับประเทศเพื่อนบ้าน คือ กัมพูชา และสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ดังรายละเอียด แผนภาพ 2

แผนภูมิ 2 แสดงการเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธกลุ่มจังหวัดอีสานใต้กับประเทศเพื่อนบ้าน

4.3 การอภิปรายผล

จากผลการศึกษาวิจัย สายธารธรรมลุ่มแม่น้ำมูล : ศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงพุทธในกลุ่มจังหวัดอีสานใต้ มีข้อที่น่าสังเกตสำหรับการอภิปรายผล ซึ่งแยกตามวัตถุประสงค์ได้ดังนี้

ผลจากการสำรวจแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธในกลุ่มจังหวัดอีสานใต้ ตามองค์ประกอบ 4 ด้าน คือ ด้านเกจิอาจารย์ ด้านรูปเคารพและวัตถุมงคล ด้านสถาปัตยกรรมและจิตรกรรม และด้านสถานที่ปฏิบัติธรรม พบว่า แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ ด้านสถาปัตยกรรมและจิตรกรรมมีจำนวนมากที่สุด ซึ่งส่วนใหญ่ลักษณะที่ปรากฏภายในแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธจะเป็นแหล่งโบราณคดี โบราณสถานและโบราณวัตถุ ที่มีรูปแบบเฉพาะและเป็นเอกลักษณ์ของคนพื้นเมืองที่อาศัยอยู่ในบริเวณกลุ่มจังหวัดอีสานใต้ 6 จังหวัด คือ ขอม เป็นอารยธรรมก่อนที่พระพุทธศาสนาจะเผยแผ่เข้ามา สิ่งปรากฏ เช่น ปราสาท พระธาตุ ในบริเวณแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ ทำให้ความเชื่อมโยงของการนับถือพุทธสืบทอดต่อกันมา ความศรัทธาและคุณค่าจากรุ่นสู่รุ่น ที่ได้ปรับปรุงแก้ไขให้เหมาะสมกับยุคสมัยมากขึ้น จากทวารวดี ขอม ล้านช้าง สุโขทัย อยุธยาจนถึงรัตนโกสินทร์ การสร้างสถาปัตยกรรมและจิตรกรรมในสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ของชุมชนเกิดจากความเคารพและศรัทธา ซึ่งในบริเวณพื้นที่กลุ่มจังหวัดอีสานใต้มีพัฒนาการมาโดยตลอด จึงส่งผลให้เกิดรูปแบบการก่อสร้างศาสนวัตถุ ภายในแหล่งท่องเที่ยววัดแตกต่างกันไป ผสมผสานกับคนในพื้นที่ที่มีหลายกลุ่มชาติพันธุ์ ที่มีความคิดความเชื่อเป็นเอกลักษณ์ของตนเอง มีการอพยพโยกย้ายถิ่นฐาน เช่น จากลาวตอนใต้ แถบจำปาศักดิ์ อพยพเข้ามาในพื้นที่อุบลราชธานี ศรีสะเกษ และสุรินทร์ จากกัมพูชาตอนบนอพยพเข้ามาในพื้นที่สุรินทร์และบุรีรัมย์ จากลาวตอนเหนือแถบเวียงจันทน์ อพยพเข้ามาแถบจังหวัดชัยภูมิและนครราชสีมา เป็นต้น จึงทำให้พื้นที่กลุ่มจังหวัดอีสานใต้ 6 จังหวัดมีแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธด้านสถาปัตยกรรมและจิตรกรรม ที่เป็นเอกลักษณ์ของตนมากมายกระจายอยู่เป็นพื้นที่โดยทั่วไป

ด้านรูปเคารพและวัตถุมงคล ได้จัดแบ่งออกเป็น 2 ประเภทคือ ประเภทพระพุทธรูป ศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคู่เมืองและรูปเคารพของพระเกจิอาจารย์ที่ประดิษฐานให้พุทธศาสนิกชนได้กราบไหว้เคารพบูชา ในกลุ่มจังหวัดอีสานใต้ 6 จังหวัด มีแม่น้ำมูลเป็นสายธารธรรมชาติไหลจากจังหวัดชัยภูมิจึงอุบลราชธานี เป็นที่ตั้งของชุมชน วัดมาตั้งแต่อดีต มีการค้นพบพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคู่เมืองของแต่ละจังหวัดทั้ง 6 จังหวัด นอกจากนั้น ยังพบว่า พระเกจิอาจารย์ นักปฏิบัติธรรมกรรมฐาน เช่น หลวงปู่เสาร์ หลวงปู่มั่น หลวงพ่อพุทธ หลวงปู่ดูล หลวงปู่ชา ฯลฯ ได้เดินทางจาริกแสวงบุญตามสถานที่แห่งธรรมชาติ 6 จังหวัด เมื่อพระเกจิอาจารย์ได้มรณภาพไปแล้ว แหล่งปฏิบัติธรรมกรรมฐานที่ท่านได้เดินทางมาพำนักจึงกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธทางด้านรูปเคารพและวัตถุมงคล เสมือนหนึ่งท่านยังมีชีวิตอยู่กับแหล่งท่องเที่ยวแต่ละแห่ง จะเห็นได้จากรูปหล่อ รุ่นขึ้นผึ้ง การเก็บรักษาร่างพระเกจิอาจารย์ที่มรณภาพแล้วไว้ในโลงแก้ว

ด้านสถานที่ปฏิบัติธรรม กลุ่มจังหวัดอีสานใต้ 6 จังหวัด มีความพร้อมของบริเวณที่ตั้ง ซึ่งเอื้อต่อการเป็นสถานที่ปฏิบัติธรรม สงบเงียบ ห่างไกลจากชุมชน เช่น ริมแม่น้ำ, ภูเขา, และถ้ำ ซึ่งธรรมชาติที่ปรากฏให้เห็นชัดในกลุ่มจังหวัดอีสานใต้ สามารถรองรับการท่องเที่ยวเชิงพุทธที่ประสงค์จะปฏิบัติธรรมะทั้งในรูปแบบครอบครัวและหมู่คณะ รองรับองค์การเอกชนและส่วนราชการ ในแต่ละจังหวัดทั้ง 6 จังหวัดอีสานใต้

ผลการประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธในกลุ่มจังหวัดอีสานใต้ เพื่อให้เห็นภาพรวมแหล่งข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธในกลุ่มจังหวัดอีสานใต้ พบว่าแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธในกลุ่มจังหวัดอีสานใต้มีคุณค่าตามลักษณะความโดดเด่นของวัดแต่ละแห่งทุกแห่งมีศักยภาพเพียงพอสำหรับการท่องเที่ยวตามเกณฑ์ประเมิน 2 ด้าน คือ ด้านศักยภาพในการดึงดูดใจนักท่องเที่ยว และศักยภาพในการรองรับนักท่องเที่ยว สาเหตุมาจากปัจจัย 3 ประการ คือ ความได้เปรียบในเรื่องบริบทที่ตั้งของวัด ระบบการบริหารจัดการของวัด และ ความศรัทธา ซึ่งเป็นที่มาของการสนับสนุนจากองค์กรทั้งในและนอกชุมชน จะเห็นได้ว่าแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธที่ได้รับการประเมินอยู่ในระดับศักยภาพมากมีบริเวณที่ตั้งวัดอยู่ในป่า, ภูเขา, มีระบบการบริหารจัดการที่ดี ได้รับการสนับสนุนจากองค์กรในระดับท้องถิ่น, ระดับชาติ และต่างชาติ

ผลการกำหนดประเด็นของยุทธศาสตร์เสริมสร้างความเข้มแข็งการพัฒนาและจัดการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่ในกลุ่มจังหวัดอีสานใต้สู่ความยั่งยืนโดยเชื่อมโยงกับประเทศเพื่อนบ้าน พบว่า จากรากเหง้าของคนและพื้นที่ในกลุ่มจังหวัดอีสานใต้ 6 จังหวัด ซึ่งมีรากเหง้าอันเดียวกันเสมือนเป็นภูมิภาคเดียวกัน พิจารณาจากภาษา ขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรมการดำเนินชีวิตมีความคล้ายคลึงกัน ไปมาหาสู่กันเสมือนเครือญาติ จึงไม่มีพรมแดนสำหรับคนในพื้นที่กลุ่มจังหวัดอีสานใต้ 6 จังหวัดและพื้นที่ประเทศเพื่อนบ้านชายแดนติดกัน คือ กัมพูชา และสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ศาสนาพุทธเป็นเครื่องหล่อหลอมให้มีความรักความเมตตาต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน การนับถือศาสนาพุทธเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวทางจิตใจ จึงเป็นที่มาของยุทธศาสตร์การเสริมสร้างความเข้มแข็งการพัฒนาและจัดการการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่อีสานใต้กับประเทศเพื่อนบ้าน 3 ยุทธศาสตร์ คือ

ยุทธศาสตร์ที่ 1 การเสริมสร้างความเข้มแข็งและการพัฒนาและจัดการแหล่งท่องเที่ยวภายในจังหวัดแต่ละจังหวัดในกลุ่มจังหวัดอีสานใต้ 6 จังหวัด เพราะคุณค่าและความศรัทธาต่อแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธของคนในพื้นที่และต่างพื้นที่ ที่มีต่อแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธถือว่าเป็นทุนของชุมชนที่มีอยู่แล้วไม่ว่าจะเป็นความเคารพศรัทธาด้านเกจิอาจารย์ ด้านรูปเคารพและวัตถุมงคล ด้านสถาปัตยกรรมและจิตรกรรม และด้านสถานที่ปฏิบัติธรรม ซึ่งมีคุณค่าอยู่ในตัวแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธเมื่อชุมชนได้รู้และเข้าใจในธรรมะก็จะเข้าใจธรรมชาติ ส่งผลให้คนกับธรรมชาติอยู่ร่วมกันได้อย่างสมดุลย์

ยุทธศาสตร์ที่ 2 การเสริมสร้างความเข้มแข็ง การพัฒนา และจัดการแหล่งท่องเที่ยวภายในกลุ่มจังหวัดอีสานใต้ ความเข้มแข็งที่กลุ่มจังหวัดอีสานใต้ได้ให้ความเคารพนับถือพระคุณของพระสงฆ์ ผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ สืบเนื่องต่อกันมาจนปัจจุบัน จังหวัดในกลุ่มอีสานใต้ มีแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธที่มีศักยภาพรองรับการท่องเที่ยวได้ สามารถเดินทางข้ามจังหวัดและพักผ่อนโดยใช้เวลา 2 – 3 วัน ซึ่งอาจใช้ความเป็นมงคลของเลข 9 ตามความเชื่อ คือ นมัสการพระ 9 วัดในรอบปี, รอบเดือน แล้วแต่วัตถุประสงค์ อย่างน้อยก็ตอบสนองต่อความตั้งใจในการทำบุญ ทำให้เกิดจิตอันบริสุทธิ์ นำมาซึ่งความสุขที่ได้จากการปฏิบัติที่ดีงามของชาวพุทธ

ยุทธศาสตร์ที่ 3 การเสริมสร้างความเข้มแข็ง การพัฒนาและจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธกับประเทศเพื่อนบ้าน คือ กัมพูชา และสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว จากการพิจารณาใน 2 ประเด็นคือ คนและพื้นที่ จะเห็นได้ว่า คนในกลุ่มจังหวัดอีสานใต้ทั้ง 6 จังหวัด มีพื้นที่ทางวัฒนธรรมเดียวกัน มีการอพยพย้ายถิ่นฐานเกิดการผสมผสานทางวัฒนธรรม เช่น การอพยพของคนในพื้นที่จำปาศักดิ์ ลาวตอนใต้เข้ามาตั้งหลักแหล่งในจังหวัดอุบลราชธานี ศรีสะเกษ สุรินทร์ และบุรีรัมย์ การอพยพของชาวกัมพูชาตอนเหนือเข้ามาตั้งหลักแหล่งในพื้นที่จังหวัดสุรินทร์ บุรีรัมย์ และนครราชสีมา การอพยพเข้าจากของคนจากเวียงจันทน์ เข้ามาสู่จังหวัดชัยภูมิ ทำให้พื้นที่กลุ่มจังหวัดอีสานใต้และประเทศเพื่อนบ้านมีวัฒนธรรมอันหนึ่งอันเดียวกัน โดยมีศาสนาพุทธเป็นแหล่งยึดเหนี่ยวจิตใจให้เกิดชุมชนมาจากอดีตขยายเป็นเมืองจนถึงปัจจุบัน คุณค่าและแรงศรัทธาของชาวพุทธในแต่ละจังหวัดซึ่งได้เดินทางกลับไปทำบุญกับแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธในกัมพูชาและสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวจึงมีมาโดยตลอด เว้นแต่เกิดเหตุการณ์ไม่สงบเรียบร้อยในประเทศนั้น ๆ จะหยุดชั่วคราว และเดินทางไปใหม่อีกครั้งเมื่อมีความสงบ หากพิจารณาประวัติศาสตร์ในพื้นที่จำปาศักดิ์ลาวตอนใต้ จากอดีตเคยเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรไทย มีการส่งพระภิกษุจากอุบลราชธานีไปเป็นเจ้าอาวาสวัด ขณะเดียวกันพระสงฆ์จากกัมพูชาซึ่งได้อพยพจากสงครามเข้ามาพำนักในพื้นที่กลุ่มจังหวัดอีสานใต้ก็มี และเป็นพระเกจิอาจารย์ชื่อดัง เป็นที่เคารพศรัทธาของคนในพื้นที่ เช่น หลวงปู่ธรรมรังสี วัดพุทธบาทเขาพนมดิน อ.ท่าตูม จ.สุรินทร์ หลวงปู่เจียม วัดอินทราสุการาม อ.สังขะ จ.สุรินทร์ ซึ่งปัจจุบันได้มรณภาพไปแล้ว แต่ศิษยานุศิษย์ได้นำร่างประดิษฐานไว้ในโลงแก้ว เพื่อสักการะบูชาต่อไป การเสริมสร้างความเข้มแข็งและการพัฒนาพื้นที่อีสานใต้กับประเทศเพื่อนบ้านจึงควรส่งเสริมด้านการท่องเที่ยวเชิงพุทธให้มากขึ้นเพราะง่ายต่อการสร้างความสัมพันธ์ของคนในชุมชน,ระบบราชการ และระดับชาติ

4.4 ข้อเสนอแนะ

จากผลการศึกษาวิจัยสายธารธรรมลุ่มแม่น้ำมูล : ศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงพุทธกลุ่มจังหวัดอีสานใต้ พบว่า มีข้อเสนอแนะสำหรับการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธและยุทธศาสตร์การเสริมสร้างและการพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวเชิงพุทธกลุ่มจังหวัดอีสานใต้เชื่อมโยงกับประเทศเพื่อนบ้าน ดังนี้

4.4.1 การพัฒนาพุทธสถานให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธที่มีศักยภาพสูงสุดสำหรับรองรับนักท่องเที่ยว พุทธศาสนิกชนทั้งคนในประเทศและต่างประเทศ ควรใช้หลักการพัฒนาแบบมีส่วนร่วม ทั้งคณะกรรมการบริหารจัดการวัด ชุมชน ท้องถิ่น ภาครัฐสำคัญหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรร่วมกันดูแลและสนับสนุนอย่างจริงจัง เพื่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน

4.4.2 การเชื่อมโยงเส้นทางและวงจรการท่องเที่ยวทั้งภายในจังหวัด ระหว่างจังหวัดและประเทศเพื่อนบ้าน โดยเน้นให้จังหวัดในกลุ่มอีสานใต้ เป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ต้องประชาสัมพันธ์ความเป็นเอกลักษณ์อย่างต่อเนื่อง และส่งเสริมการตลาดเชิงรุก รวมทั้งเสริมกิจกรรมด้านการท่องเที่ยวอื่น ๆ เพื่อให้นักท่องเที่ยวพักค้างคืนมากขึ้น และสร้างความร่วมมือระหว่างประเทศไทย กัมพูชาและลาว ในการพัฒนาเส้นทางโดยเฉพาะเส้นทางระหว่างช่องจอม – เสียมราฐ ให้มีการคมนาคมสะดวกมากขึ้น การสร้างเครือข่ายองค์กรการท่องเที่ยวในเชิงบูรณาการระหว่างบริษัทนำเที่ยวทั้งในระดับจังหวัด ระดับประเทศ และระดับนานาชาติ รวมทั้งการมีส่วนร่วมของชุมชน จะทำให้การพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยวกลุ่มจังหวัดอีสานใต้ประสบความสำเร็จมากขึ้น

4.4.3 การจัดเส้นทางเชื่อมโยงการท่องเที่ยวทางรถยนต์ รถไฟและเครื่องบิน โดยการประสานงานกับทางรถไฟ ให้ปรับปรุงขบวนรถไฟดีเซลรางหรือเพิ่มขบวนรถไฟเพื่อการท่องเที่ยวจะช่วยอำนวยความสะดวกสำหรับนักท่องเที่ยวมากขึ้น และการปรับปรุงภูมิทัศน์และสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อดึงดูดใจนักท่องเที่ยวต่างชาติมาเที่ยว แล้วจึงเดินทางไปเที่ยวนครวัด-นครธม หรือเดินทางจากนครวัด-นครธมโดยทางรถยนต์ แวะท่องเที่ยววัดในกลุ่มจังหวัดอีสานใต้แล้วจึงเดินทางกลับกรุงเทพฯ

4.5 บทสรุป

ผลการศึกษาวิจัยสายธารธรรมลุ่มแม่น้ำมูล : ศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงพุทธในกลุ่มจังหวัดอีสานใต้ สรุปผลได้ดังนี้ คือ การสำรวจแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธจังหวัดชัยภูมิ มีจำนวน 10 วัด มีศักยภาพในระดับมาก จำนวน 5 วัด ระดับปานกลาง จำนวน 5 วัด จังหวัดนครราชสีมา มีจำนวน 18 วัด มีศักยภาพในระดับมาก จำนวน 8 วัด ระดับปานกลาง จำนวน 10 วัด จังหวัดบุรีรัมย์มี

จำนวน 9 วัด มีศักยภาพในระดับมาก จำนวน 5 วัด ระดับปานกลาง จำนวน 4 วัด จังหวัด สุรินทร์ มีจำนวน 11 วัด มีศักยภาพในระดับมาก จำนวน 3 วัด ระดับปานกลาง จำนวน 8 วัด จังหวัดศรีสะเกษ มีจำนวน 11 วัด มีศักยภาพในระดับมาก จำนวน 3 วัด ระดับปานกลาง จำนวน 8 วัด จังหวัดอุบลราชธานี มีจำนวน 21 วัด มีศักยภาพในระดับมาก จำนวน 5 วัด ระดับปานกลางจำนวน 16 วัด การพิจารณาแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธในกลุ่มจังหวัดอีสานใต้ทั้ง 6 จังหวัด ตามองค์ประกอบ 4 ด้าน ภาพสรุปด้านที่ปรากฏมากที่สุด คือ แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธด้าน สถาปัตยกรรมและจิตรกรรมปรากฏถึง 33 วัด ทั้งนี้เพราะสภาพพื้นที่ในกลุ่มจังหวัดอีสานใต้ เป็นเส้นทางที่ได้รับอิทธิพลจากอารยธรรมขอมเป็นส่วนใหญ่ รองลงมาคือด้านรูปเคารพและวัตถุมงคล ปรากฏจำนวน 17 วัด ด้านสถานที่ปฏิบัติธรรมและด้านเกจิอาจารย์ปรากฏเท่ากันคือจำนวน 15 วัด ส่วนผลการกำหนดยุทธศาสตร์การพึ่งพาเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งการพัฒนาและการจัดการแหล่ง ท่องเที่ยวเชิงพื้นที่กลุ่มอีสานใต้สู่ความยั่งยืนโดยเชื่อมโยงประเทศเพื่อนบ้าน ผลการวิจัยสามารถ กำหนดยุทธศาสตร์ได้ 3 ข้อคือ ยุทธศาสตร์ที่ 1 การส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพุทธภายใน กลุ่มจังหวัดอีสานใต้ ยุทธศาสตร์ที่ 2 การส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพุทธระหว่างจังหวัดในกลุ่มจังหวัด อีสานใต้ ยุทธศาสตร์ที่ 3 ส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพุทธเชื่อมโยงระหว่างกลุ่มจังหวัดอีสานใต้ไปยังลาว ใต้และกัมพูชา ข้อเสนอแนะจากการวิจัยพบว่า การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธให้มีศักยภาพ สูงสุดสำหรับรองรับนักท่องเที่ยวควรใช้หลักการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมเริ่มตั้งแต่คณะกรรมการบริหาร จัดการวัด ชุมชน ท้องถิ่น และที่สำคัญ คือ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรให้การดูแลสนับสนุนอย่าง จริงจัง เพื่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน สำหรับยุทธศาสตร์การเชื่อมโยงเส้นทางท่องเที่ยวที่ควร เน้นกลุ่มจังหวัดอีสานใต้เป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวเชิงพุทธในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ดำเนินการ ประชาสัมพันธ์ความเป็นเอกลักษณ์อย่างต่อเนื่อง และส่งเสริมการตลาดเชิงรุกด้านการท่องเที่ยว โดย สร้างเครือข่ายความร่วมมือขององค์กรท่องเที่ยวแบบบูรณาการทั้งไทย ลาวและกัมพูชา

บทที่ 5

บทสรุป และข้อเสนอแนะ

จากการวิจัยเรื่องสายธารธรรมลุ่มแม่น้ำมูล : ศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงพุทธกลุ่มจังหวัดอีสานใต้ เพื่อให้เห็นภาพรวมโดยสังเขป คณะผู้วิจัยขอเสนอสาระสำคัญโดยสรุปและข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

5.1 บทสรุป

การวิจัย สายธารธรรมลุ่มแม่น้ำมูล : ศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงพุทธกลุ่มจังหวัดอีสานใต้ มีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ เพื่อศึกษาศักยภาพการท่องเที่ยวและกำหนดยุทธศาสตร์ การพึ่งพาเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งในการพัฒนาและการจัดการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่กลุ่มอีสานใต้สู่ความยั่งยืน โดยเชื่อมโยงกับกลุ่มประเทศเพื่อนบ้าน ขอบเขตพื้นที่การวิจัย ประกอบด้วย จังหวัดในกลุ่มอีสานใต้ 6 จังหวัด คือ จังหวัดชัยภูมิ นครราชสีมา บุรีรัมย์ สุรินทร์ ศรีสะเกษและอุบลราชธานี องค์ประกอบของวัดที่ทำการศึกษาค้นคว้าออกเป็น 4 ด้าน คือ ด้านเกจิอาจารย์ ด้านรูปเคารพและวัตถุมงคล ด้านสถาปัตยกรรมและจิตรกรรม และด้านสถานที่ปฏิบัติธรรม วิธิดำเนินการวิจัย วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 การสำรวจแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธในกลุ่มจังหวัดอีสานใต้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้วิธีการสำรวจข้อมูลจากเอกสารและการศึกษาภาคสนาม วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 การศึกษาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงพุทธในกลุ่มจังหวัดอีสานใต้ เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ ใช้แบบสอบถามประเมินศักยภาพ 2 ด้าน คือ ศักยภาพการดึงดูดในนักท่องเที่ยวและศักยภาพในการรองรับนักท่องเที่ยวและวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 การกำหนดยุทธศาสตร์การพึ่งพาเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งในการพัฒนาและการจัดการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่กลุ่มอีสานใต้สู่ความยั่งยืนโดยเชื่อมโยงกับกลุ่มประเทศเพื่อนบ้าน เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้วิธีการประชุมผู้ที่เกี่ยวข้องร่วมกันกำหนดยุทธศาสตร์การท่องเที่ยว ซึ่งผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

5.1.1 ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 การสำรวจแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธในกลุ่มจังหวัดอีสานใต้ ปรากฏดังนี้

5.1.1.1 แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธจังหวัดชัยภูมิ มีจำนวน 10 วัด จำแนกตามองค์ประกอบของวัดออกเป็น 4 ด้าน ดังนี้

1) แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธด้านเกจิอาจารย์ มีจำนวน 2 วัด คือ วัดชัยภูมิพิทักษ์ และวัดเขาตาเงาะ

2) แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธด้านรูปเคารพและวัตถุมงคล มีจำนวน 3 วัด คือ วัดคอนสวรรค์ วัดศิลาอาสน์และวัดทรงศิลา

3) แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธด้านสถาปัตยกรรมและจิตรกรรม มีจำนวน 4 วัด คือ วัดพระธาตุสามหมื่น วัดชัยสามหมอ วัดกลางเมืองเก่าและวัดปรางค์กู่

4) แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธด้านสถานที่ปฏิบัติธรรม มีจำนวน 1 วัด คือ วัดเทพบุตรบรรพต

5.1.1.2 แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธจังหวัดนครราชสีมา มีจำนวน 18 วัด จำแนกตามองค์ประกอบของวัดออกเป็น 4 ด้าน ดังนี้

1) แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธด้านเกจิอาจารย์ มีจำนวน 2 วัด คือ วัดบ้านไร่ และวัดโนนไทย

2) แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธด้านรูปเคารพและวัตถุมงคล มีจำนวน 4 วัด คือ วัดป่าสระวัน วัดเทพพิทักษ์ปุณณาราม วัดศาลาลอยและตะคร้อ

3) แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธด้านสถาปัตยกรรมและจิตรกรรม มีจำนวน 9 วัด คือ วัด เขาช้างงาม วัดสุทธจินดา วัดหน้าพระธาตุ วัดพนมวัน วัดธรรมจักรเสมาราม วัดพระนารายณ์มหาราช วัดบึง วัดหลักร้อยและวัดสะแก

4) แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธด้านสถานที่ปฏิบัติธรรม มีจำนวน 3 วัด คือ วัดวะภูแก้ว วัดคลองตะลุงและวัดเทพาลัย

5.1.1.3 แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธจังหวัดบุรีรัมย์ มีจำนวน 9 วัด จำแนกตามองค์ประกอบของวัดออกเป็น 4 ด้าน ดังนี้

1) แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธด้านเกจิอาจารย์ มีจำนวน 1 วัด คือ วัดเขากระโดง

2) แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธด้านรูปเคารพและวัตถุมงคล มีจำนวน 1 วัด คือ วัดศรีระแวด

3) แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธด้านสถาปัตยกรรมและจิตรกรรม มีจำนวน 4 วัด คือ วัดเขาพระอังคาร วัดขุนก่อ่ง วัดป่าพระสบายและวัดโพธิ์น้อย

4) แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธด้านสถานที่ปฏิบัติธรรม มีจำนวน 3 วัด คือ วัดบ้านละหาน(เกาะแก้วธุดงค์สถาน) วัดป่าคูเมืองและวัดกระดังทอง

5.1.1.4 แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธจังหวัดสุรินทร์ มีจำนวน 11 วัด จำแนกตามองค์ประกอบของวัดออกเป็น 4 ด้าน ดังนี้

1) แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธด้านเกจิอาจารย์ มีจำนวน 5 วัด คือ วัดเพชรบุรี วัดมงคลรัตน วัดศรีลำยอง วัดอำพวนารามและวัดปทุมเมฆ

2) แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธด้านรูปเคารพและวัตถุมงคล มีจำนวน 2 วัด คือ วัดบูรพารามและวัดพุทธบาทเขาพนมดิน

3) แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธด้านสถาปัตยกรรมและจิตรกรรม มีจำนวน 1 วัด คือ วัดพนมสวาย

4) แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธด้านสถานที่ปฏิบัติธรรม มีจำนวน 3 วัด คือ วัดป่าไทรวิเวก วัดเขาศาลาและวัดป่าดงคู

5.1.1.5 แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธจังหวัดศรีสะเกษ มีจำนวน 11 วัด จำแนกตามองค์ประกอบของวัดออกเป็น 4 ด้าน ดังนี้

1) แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธด้านเกจิอาจารย์ มีจำนวน 1 วัด คือ วัดโนนแกด

2) แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธด้านรูปเคารพและวัตถุมงคล มีจำนวน 3 วัด คือ วัดสร้างเรือง วัดเขียนบูรพารามและวัดมหาพุทธาราม

3) แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธด้านสถาปัตยกรรมและจิตรกรรม มีจำนวน 6 วัด คือ วัดล้านขวดหรือวัดปามหาเจดีย์แก้ว วัดเทพปราสาท วัดบ้านเมืองจันทร์ วัดปราสาทเทพวนาราม วัดสระกำแพงใหญ่และวัดปราสาทเยอเหนือ

4) แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธด้านสถานที่ปฏิบัติธรรม มีจำนวน 1 วัด คือ วัดโนนกุศลหล่ม

5.1.1.6 แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธจังหวัดอุบลราชธานี มีจำนวน 21 วัด จำแนกตามองค์ประกอบของวัดออกเป็น 4 ด้าน ดังนี้

1) แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธด้านเกจิอาจารย์ มีจำนวน 4 วัด คือ วัดหนองป่าพง วัดบึงขี้เหล็ก วัดทุ่งเกษมและวัดนาอุดม

2) แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธด้านรูปเคารพและวัตถุมงคล มีจำนวน 4 วัด คือ วัดมหาวนาราม วัดถ้ำคูหาสวรรค์ วัดบูรพารามและวัดทุ่งศรีวิไล

3) แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธด้านสถาปัตยกรรมและจิตรกรรม มีจำนวน 9 วัด คือ วัดนาเมือง วัดศรีนวลรัตนาราม วัดทุ่งศรีเมือง วัดศรีอุบลรัตนาราม วัดแจ้ง วัดสุปฏิญนารามวรวิหาร วัดภูเขากแก้ว วัดพระธาตุหนองบัวและวัดพระธาตุสวนตาล

4) แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธด้านสถานที่ปฏิบัติธรรม มีจำนวน 4 วัด คือ วัดป่านานาชาติ วัดป่าโพธิญาณ วัดพิศไสการามและวัดป่าบึงเขาหลวง

5.1.2 ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 การประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธในกลุ่มจังหวัดอีสานใต้ ผลปรากฏดังนี้

5.1.2.1 แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธจังหวัดชัยภูมิ มีทั้งสิ้นจำนวน 9 วัด ผลการประเมินศักยภาพอยู่ในระดับมาก จำนวน 5 วัด ประกอบด้วย วัดชัยภูมิพิทักษ์ รองลงมาคือวัดกลางเมือง

เก่า วัดชัยสามหมอ วัดพระธาตุสามหมื่นและวัดเทพบุตรบรรพต ตามลำดับ และผลการประเมินระดับปานกลาง จำนวน 4 วัด ประกอบด้วย วัดศิลาอาสน์ วัดปรางกู วัดคอนสวรรค์และวัดเขาตาเงาะ ตามลำดับ

5.1.2.2 แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธจังหวัดนครราชสีมา มีทั้งสิ้นจำนวน 18 วัด ผลการประเมินศักยภาพอยู่ในระดับมาก จำนวน 8 วัด ประกอบด้วย วัดเขาจันทร์งาม รองลงมาคือ วัดเขาศาลาลอย วัดบ้านไร่ วัดป่าสาละวัน วัดเทพพิทักษ์ปุณณาราม วัดสุทธจินดา วัดบึงและวัดตระก้อ ตามลำดับ และผลการประเมินในระดับปานกลาง จำนวน 10 วัด ประกอบด้วย วัดธรรมจักรเสมาราม วัดเทพาลัย วัดพระนารายณ์ วัดโนนไทย วัดหลักร้อย วัดคลองตาลอง วัดพนมวัน วัดภูแก้ว วัดพระธาตุ และวัดแจ้ง

5.1.2.3 แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธจังหวัดบุรีรัมย์ มีทั้งสิ้นจำนวน 9 วัด ผลการประเมินศักยภาพอยู่ในระดับมาก จำนวน 5 วัด ประกอบด้วย วัดเขากระโดง รองลงมาคือ วัดโพธิ์ย้อย วัดเกาะแก้ว วัดขุนก้องและวัดศีรชะแวด ตามลำดับ และผลการประเมินศักยภาพระดับปานกลาง จำนวน 4 วัด ประกอบด้วย วัดป่าพระสบาย วัดกระดิ่งทอง วัดป่าคูเมืองและวัดเขาพระอังคาร

5.1.2.4 แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธจังหวัดสุรินทร์ มีทั้งสิ้นจำนวน 11 วัด ผลการประเมินศักยภาพอยู่ในระดับมาก จำนวน 3 วัด ประกอบด้วย วัดบูรพาราม รองลงมาคือวัดเพชรบุรี วัดพระพุทธรูปเขาพนมดง และผลการประเมินศักยภาพในระดับปานกลาง จำนวน 8 วัด ประกอบด้วย วัดเขาศาลา วัดป่าไทรวิเวก วัดมงคลรัตน์ วัดศรีลำยอง วัดโพธิ์ศรีธาตุ วัดป่าหนองคู วัดพนมสวายและวัดอัมพวานาราม

5.1.2.5 แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธจังหวัดศรีสะเกษ มีทั้งสิ้นจำนวน 11 วัด ผลการประเมินศักยภาพอยู่ในระดับมาก จำนวน 3 วัด ประกอบด้วย วัดสระกำแพงใหญ่ รองลงมาคือ วัดมหาพุทธารามและวัดสร้างเรือง และผลการประเมินศักยภาพในระดับปานกลาง จำนวน 8 วัด ประกอบด้วย วัดเขียนบูรพาราม วัดปราสาทเทพวนาราม วัดปราสาทเยอเหนือ วัดล้านขวด วัดบ้านเมืองจันทร์ วัดโนนแกด วัดเทพปราสาท และวัดป่าโนนกุศลหล่ม

5.1.2.6 แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธจังหวัดอุบลราชธานี มีทั้งสิ้นจำนวน 21 วัด ผลการประเมินศักยภาพอยู่ในระดับมาก จำนวน 5 วัด ประกอบด้วย วัดศรีอุบลรัตนาราม วัดมหาวนาราม วัดทุ่งศรีเมือง วัดป่าหนองพง และวัดสุปฏิญนาราม ผลการประเมินศักยภาพในระดับปานกลาง จำนวน 16 วัด ประกอบด้วย วัดศรีนวล วัดภูเขาแก้ว วัดถ้ำคูหาสวรรค์ วัดบูรพาราม วัดทุ่งศรีวิไล วัดสระประสานสุข วัดพระธาตุหนองบัว วัดปานานาชาติ วัดพระธาตุสวนตาล วัดแจ้ง วัดพิสโสการาม วัดโพธิญาณ วัดบึงขี้เหล็ก วัดทุ่งเกษม วัดป่าบึงเขาแหลมและวัดนาอุดม

5.1.3 ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 ยุทธศาสตร์การพึ่งพาเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็ง การพัฒนาและการจัดการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่กลุ่มอีสานใต้ สู่ความยั่งยืนโดยเชื่อมโยงกับกลุ่มประเทศเพื่อนบ้าน เพื่อเป็นแนวทางในการกำหนดรูปแบบการทำงานด้านการท่องเที่ยวเชิงพุทธ ผลปรากฏว่า ได้ยุทธศาสตร์ 3 ยุทธศาสตร์ดังนี้

5.1.3.1 ยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวเชิงพุทธภายในจังหวัด จากการศึกษาพบว่าในกลุ่ม จังหวัดอีสานใต้มีแหล่งท่องเที่ยวที่หลากหลายทั้งทางด้านวัฒนธรรม ประเพณี ประวัติศาสตร์ โบราณสถาน และแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ รวมทั้งวิถีชีวิตคนท้องถิ่น โดยมีเส้นทางคมนาคมและ ลักษณะของภูมิประเทศ เอื้ออำนวยต่อการเชื่อมโยงเส้นทางท่องเที่ยวได้ ซึ่งสามารถพักค้างคืนได้ ในระยะสั้น 1-2 วันของแต่ละจังหวัด จังหวัดอีสานใต้เป็นกลุ่มเมืองที่มีประวัติศาสตร์ยาวนาน มีแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ กระจายอยู่ทั่วไปในพื้นที่ของแต่ละจังหวัด โดยมีศักยภาพการท่องเที่ยวอยู่ในระดับ ปานกลางถึงมาก การเดินทางตามเส้นทางท่องเที่ยว จะใช้ระยะเวลาประมาณ 1-2 วัน โดย สามารถพักค้างคืน และเดินทางเพื่อเยี่ยมชมแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธต่อไปได้ เส้นทางท่องเที่ยว ภายในจังหวัดสามารถเชื่อมโยงต่อกันได้โดยใช้เขตอำเภอเมืองของแต่ละจังหวัด เป็นจุดแวะพักค้างคืน การสร้างกิจกรรมเสริมการท่องเที่ยว ด้วยการกราบไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์และเพลิดเพลินไปกับความงาม ของแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ สามารถสร้างแรงจูงใจและดึงดูดนักท่องเที่ยวให้มาเยี่ยมชมจังหวัดใน อีสานใต้ได้

5.1.3.2 ยุทธศาสตร์การเชื่อมโยงเส้นทางท่องเที่ยวเชิงพุทธกับจังหวัดในกลุ่ม อีสานใต้ 6 จังหวัด การเดินทางท่องเที่ยวใช้เวลาประมาณ 3 – 5 วัน โดยเริ่มจากจังหวัดชัยภูมิเข้าสู่ จังหวัดนครราชสีมา แล้วเดินทางสู่จังหวัดบุรีรัมย์ จังหวัดสุรินทร์ จังหวัดศรีสะเกษและสิ้นสุดที่ จังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งปรากฏแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธกระจายเชื่อมโยงกันโดยตลอดทุกจังหวัดในกลุ่ม จังหวัดอีสานใต้

5.1.3.3 ยุทธศาสตร์การเชื่อมโยงเส้นทางท่องเที่ยวกับประเทศเพื่อนบ้าน กลุ่ม จังหวัดอีสานใต้ส่วนใหญ่เป็นจังหวัดที่มีชายแดนติดต่อกับประเทศกัมพูชาและประเทศสาธารณรัฐ ประชาธิปไตยประชาชนลาว มีการเดินทางไปมาระหว่างประเทศของประชาชนในพื้นที่อย่างต่อเนื่องมี ด้านค้าชายถาวร คือ ด้านช่องเม็ก เชื้อนสิรินธร จังหวัดอุบลราชธานี และสามารถเชื่อมโยงการ ท่องเที่ยวเชิงพุทธไปยังจำปาศักดิ์ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวได้ ด้านช่องจอม อำเภอ กาบเชิง จังหวัดสุรินทร์ และด้านช่องสง่า อำเภอภูสิงห์ จังหวัดศรีสะเกษ สามารถเดินทางไปยัง กัมพูชาได้

5.2 ข้อเสนอแนะ

5.2.1 ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

จากการศึกษาวิจัยเพื่อสำรวจและประเมินศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธในกลุ่มจังหวัดอีสานใต้ โดยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

5.2.1.1 การพัฒนาพุทธสถานให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธที่มีศักยภาพสูงสุดสำหรับรองรับนักท่องเที่ยว พุทธศาสนิกชนทั้งคนในประเทศและต่างประเทศ ควรใช้หลักการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมทั้งคณะกรรมการบริหารจัดการวัด ชุมชน ท้องถิ่น ภาครัฐสำคัญหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรให้การดูแลและสนับสนุนอย่างจริงจัง เพื่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน

5.2.1.2 การเชื่อมโยงเส้นทางและวงจรการท่องเที่ยวทั้งภายในจังหวัด ระหว่างจังหวัด และประเทศเพื่อนบ้าน โดยเน้นให้จังหวัดในกลุ่มอีสานใต้ เป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ต้องประชาสัมพันธ์และส่งเสริมการตลาดเชิงรุก ให้ความสำคัญเป็นเอกลักษณ์อย่างต่อเนื่อง รวมทั้งเสริมกิจกรรมด้านการท่องเที่ยวอื่นๆ เพื่อให้นักท่องเที่ยวพักค้างคืนมากขึ้น และสร้างความร่วมมือระหว่างประเทศไทย-กัมพูชาและลาว ในการพัฒนาเส้นทางโดยเฉพาะเส้นทางระหว่างช่องจอม-เสียมราฐ ให้มีการคมนาคมสะดวกมากขึ้น การสร้างเครือข่ายองค์กรการท่องเที่ยวในเชิงบูรณาการ ระหว่างบริษัทนำเที่ยวทั้งในระดับจังหวัด ระดับประเทศ และระดับนานาชาติ กับองค์กรท้องถิ่นและจังหวัด รวมทั้งการมีส่วนร่วมของชุมชน จะทำให้การพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยวกลุ่มจังหวัดอีสานใต้ประสบความสำเร็จมากขึ้น

5.2.1.3 การจัดเส้นทาง การเชื่อมโยงการท่องเที่ยวทางรถยนต์ รถไฟ และเครื่องบิน โดยการประสานงานกับทางรถไฟ ให้ปรับปรุงขบวนรถไฟดีเซลรางหรือเพิ่มขบวนรถไฟเพื่อการท่องเที่ยวจะช่วยอำนวยความสะดวกสำหรับนักท่องเที่ยวมากขึ้น และการปรับปรุงภูมิทัศน์และสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อดึงดูดให้นักท่องเที่ยวต่างชาติมาเที่ยว แล้วจึงเดินทางไปเที่ยวนครวัด-นครธมหรือเดินทางจากนครวัด-นครธม โดยทางรถยนต์ แวะท่องเที่ยววัดในกลุ่มจังหวัดอีสานใต้แล้วจึงเดินทางกลับกรุงเทพฯ

5.2.2 ข้อเสนอแนะทั่วไป

5.2.2.1 เพื่อให้การพัฒนาการท่องเที่ยวเป็นไปอย่างมีศักยภาพ เห็นควรดำเนินการ ดังนี้

การสร้างควมมีส่วนร่วมของภาครัฐ องค์กรท้องถิ่น เอกชน และประชาชนภายในกลุ่มจังหวัด เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพุทธและให้การต้อนรับ ความมีอัธยาศัยดีและรอยยิ้มจากประชาชนในท้องถิ่น จะทำให้นักท่องเที่ยวเกิดความอบอุ่น ปลอดภัย และประทับใจเมื่อเดินทางกลับ

5.2.2.2 การอนุรักษ์ศิลปะประเพณีและวัฒนธรรมของประชาชนในกลุ่มจังหวัดอีสานใต้ เป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพุทธ การถ่ายทอดศิลปวัฒนธรรมและประเพณีสำหรับเยาวชนเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่ง และควรดำเนินการควบคู่ไปกับการสืบสาน อนุรักษ์ ศิลธรรมอันดีงามให้รู้คุณค่าและความศรัทธาต่อแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ โบราณสถานและสถาปัตยกรรมขอมรวมทั้งทรัพยากรท่องเที่ยวทางธรรมชาติ ขณะเดียวกันจัดให้มีการแต่งการ วัฒนธรรมท้องถิ่น จะช่วยส่งเสริมการอนุรักษ์ประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่น

บรรณานุกรม

- กรมการศาสนา, (2526). **ประวัติวัดสำคัญทางพุทธศาสนา ตอน 3**. กรุงเทพฯ :
โรงพิมพ์การศาสนา.
- กองพุทธศาสนิกเทศ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. (2549). **ท่องเที่ยวพระอารามหลวง
ฉบับภาคตะวันออกเฉียงเหนือ**. กรุงเทพฯ : สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.
- จังหวัดอุบลราชธานี. (2535). **อุบลราชธานี 200 ปี**. กรุงเทพฯ : ชวนพิมพ์.
- ชัย ปายางหลวง. (2548). **สักการะพระ 9 วัด**. กรุงเทพฯ : เล่มเล็ก.
- ชมรมนักศึกษามหาวิทาลัยมคธ อินเดีย. (2559). **คู่มือเที่ยวถิ่นพุทธ**. ราชบุรี : ธรรมรักษ์
การพิมพ์.
- ธิดา สาระยา. (2536). **ธานีแห่งราชะศรีสง่าแห่งไพรพฤกษ์**. กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ.
- นที ลานโพธิ์. (2546). **ปาฏิหาริย์ หลวงพ่อคุณ**. กรุงเทพฯ : อนิเมท กรู๊ป.
- เนตรนภา นาควัชระ และคณะ. (2525). **วัดในกรุงเทพฯ**. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ประชิด สกุนะพัฒน์ และอุดม เขยกีวงศ์. (2548). **ของดี 4 ภาค ชุดภาคอีสาน**.
กรุงเทพฯ : ภูมิปัญญา
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), (2539) **จาริกบุญจาริกธรรม**. กรุงเทพฯ : บริษัทสหธรรมมิก จำกัด,,
ยอด เนตรสุวรรณ. (2549). **นายรอบรู้ นักเดินทาง : สุรินทร์ ศรีสะเกษ**. กรุงเทพฯ : สารคดี
- ยอด เนตรสุวรรณ. (2549). **นายรอบรู้ นักเดินทาง : นครราชสีมา**. กรุงเทพฯ : สารคดี
- ยอด เนตรสุวรรณ. (2549). **นายรอบรู้ นักเดินทาง : บุรีรัมย์**. กรุงเทพฯ : สารคดี
- รัตนา รุจิรา. (2523). **ภูมิศาสตร์อีสาน**. มปท.
- ราชบัณฑิตยสถาน, (2525). **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน**. กรุงเทพฯ : อักษรเจริญทัศน์.
- วรรณุช สุทธิจันทร์นภา. (2548). **Compact Guide : นครราชสีมา**. กรุงเทพฯ : แพนสยาม จำกัด.
- วัดศรีอุบลรัตนาราม. (2549). **ฉลอง 150 ปี วัดศรีอุบลรัตนาราม (วัดศรีทอง)**. อุบลราชธานี :
วิทย์ออฟเซท.
- วัดศรีธาตุ (โนนแกด). (2546). **ปูชนียบุคคลของอีสาน หลวงปู่เกลี้ยง เดชธัมโม**. มปท.มปป.
- ศรีศักดิ์ วัลลิโกดม และสุจิตต์ วงษ์เทศ. (2543). **ไทยน้อย ไทยใหญ่ ไทยสยาม**. กรุงเทพฯ : มติชน.
- ศรัณย์ บุญประเสริฐ. (2547). **ขับรถเที่ยวเลาะเลียบริมน้ำโขง**. กรุงเทพฯ : สร้างสรรค์บุ๊คส์.
- ศูนย์การท่องเที่ยว กีฬาและนันทนาการจังหวัดสุรินทร์. (2549). **คู่มือท่องเที่ยวจังหวัดสุรินทร์**.
มปป.มปป.
- สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ. (2541). **ตำนานพระพุทธเจดีย์ ๓๓บุรี** :
โรงพิมพ์รุ่งวัฒนา.

- ส. ศิวรักษ์. (2532) **แนวคิดทางปรัชญาไทย**. กรุงเทพฯ : มปท.
- สุทธิ เหล่าฤทธิ์ และคณะ. (2545). **ประวัติเมืองชัยภูมิ**. กรุงเทพฯ : ด้านสุทธาการพิมพ์.
- สุวัจน์ พวงแรงคลีโอ. (2549). **ท่องเที่ยววัดดังทั่วไทย**. กรุงเทพฯ : เจ. บี. พลัทธิขซึ่ง
- สำนักงานจังหวัดชัยภูมิ. (2549). **ชัยภูมิ**. กรุงเทพฯ. ลีโอบแลนาเซ็ท จำกัด.
- อนุพันธ์ นิตินัย. (2549). **ตำนาน 76 จังหวัด**. กรุงเทพฯ : กู๊ดมอร์นิ่ง.
- อภิวัฒน์ อุดลยพิเชษฐ์. (2546). **นำเที่ยว 7 ปราสาทหินแห่งอีสานใต้**. กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ.
- อำเภออุทุมพรพิสัย จังหวัดศรีสะเกษ. (2548). **ปราสาทสระกำแพงใหญ่**. มปป.มปท.

ภาคผนวก ก บทความการวิจัย

สายธารธรรมลุ่มน้ำมูล : ศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงพุทธในกลุ่มจังหวัดอีสานใต้

อิทธิวัตร ศรีสมบัติ*

คณิงนิธย์ ไสยโสภณ*

พีระศักดิ์ วรรณิตร*

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยเรื่องสายธารธรรมลุ่มน้ำมูล : ศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงพุทธในกลุ่มจังหวัดอีสานใต้ มีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจและศึกษาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ และกำหนดยุทธศาสตร์การพึ่งพาเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็ง การพัฒนาและการจัดการการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่กลุ่มอีสานใต้สู่ความยั่งยืน โดยเชื่อมโยงกับกลุ่มประเทศเพื่อนบ้าน ผลการสำรวจแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธในกลุ่มอีสานใต้ มีทั้งสิ้น 80 แห่ง ประกอบด้วยจังหวัดอุบลราชธานี 21 แห่ง จังหวัดนครราชสีมา 18 แห่ง จังหวัดศรีสะเกษ 11 แห่ง จังหวัดสุรินทร์ 11 แห่ง จังหวัดชัยภูมิ 10 แห่ง และจังหวัดบุรีรัมย์ 9 แห่ง ผลการประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธตามองค์ประกอบ 2 ด้าน คือ ศักยภาพการดึงดูดใจนักท่องเที่ยวและศักยภาพการรองรับนักท่องเที่ยว พบว่า แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธที่มีศักยภาพมาก จำนวนทั้งสิ้น 29 แห่ง และมีศักยภาพในระดับปานกลาง 51 แห่ง ผลการกำหนดยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวเชิงพุทธเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งการพัฒนาและการจัดการท่องเที่ยวเชิงพุทธพื้นที่กลุ่มจังหวัดอีสานใต้สู่ความยั่งยืน โดยเชื่อมโยงกับกลุ่มประเทศเพื่อนบ้าน พบว่า สามารถกำหนดยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวเชิงพุทธได้ 3 ยุทธศาสตร์ คือ ยุทธศาสตร์ที่ 1 การเสริมสร้างความเข้มแข็งเพื่อการพัฒนาและการจัดการแหล่งท่องเที่ยวภายในจังหวัดแต่ละจังหวัดในกลุ่มจังหวัดอีสานใต้ ยุทธศาสตร์ที่ 2 การเสริมสร้างความเข้มแข็งเพื่อการพัฒนาและการจัดการภายในกลุ่มจังหวัดอีสานใต้ โดยใช้ระยะเวลาการท่องเที่ยว 2 – 3 วัน ยุทธศาสตร์ที่ 3 การเสริมสร้างความเข้มแข็งเพื่อการพัฒนาและการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธกับประเทศเพื่อนบ้าน คือ กัมพูชา และสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ซึ่งการสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวจะต้องเป็นไปแบบบูรณาการ ระหว่างบริษัทนำเที่ยวทั้งในระดับท้องถิ่น ระดับจังหวัด ระดับประเทศ และระดับนานาชาติ จะทำให้การพัฒนาการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพุทธประสบความสำเร็จและมีประสิทธิภาพ ผลการศึกษาวิจัยสามารถนำไปใช้ในการวางแผนการพัฒนาและการจัดการท่องเที่ยวทุกระดับให้เหมาะสมและมีศักยภาพสำหรับรองรับการท่องเที่ยวได้อย่างยั่งยืน

คำหลัก : ศักยภาพการท่องเที่ยว, การท่องเที่ยวเชิงพุทธ

* อาจารย์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์

The Buddhism Current of Moon River Basin: A Case Study of Buddhism Tourism Sources' Efficiencies in the South of Northeastern Region of Thailand

Abstract

The objectives of this research, named the Buddhism current of Moon river basin: a case study of Buddhism tourism source efficiencies in the south of northeastern region of Thailand were; 1) to study Buddhism tourism sources' efficiencies, and 2) to define mutual strategies for strengthening the sustainable development and management of tourism sources in the south of northeastern region of Thailand, linking with neighboring countries.

The survey results found that there are totally 80 Buddhism tourism sources in 6 provinces of the south of northeastern region, composing of 18 sources in Nakhon Ratchasima, 21 sources in Ubon Ratchathani, 11 sources, in Sisaket, 11 sources in Surin, 10 sources in Chaiyaphum, and 7 sources in Buriram. The researchers had surveyed the Buddhism tourism sources and assessed the efficiencies. Defined factors and indicated standards for efficiencies' assessment were; 1) the tourist attractive efficiency and 2) tourist receiving capable efficiency. The assessment of Buddhism tourism sources found high efficient 29 Buddhism tourism and middle efficient 51 Buddhism tourism sources

For the definition of mutual strategies for strengthening the sustainable development and management of tourism sources in the south of northeastern region of Thailand, linking with neighboring countries, it found 3 strategies as the followings. 1. The linkage of tourism routes inside provinces. 2. The linkage of tourism route in neighboring provinces inside Thailand 3. The linkage of tourism route in neighboring countries is Cambodia and Laos PDR

The tourism network creation must be integrated between tourism companies in the provincial, country levels, and international levels, as well as local organizations in communities and provinces. Causing the development and promotion of tourism in the south of northeastern region of Thailand would be efficiently successful. The research results would extend to plan and recommend for creating tourism activities and programs in local, provincial, and international levels suitably with self efficiency. Moreover, the recommendations would help to improve and develop the Buddhism tourism sources, being capable and increasing the efficiency for tourism capacity receiving.

Keyword : Potential for Tourism, Buddhism Tourism Sources

คำนำ

กลุ่มจังหวัดอีสานใต้เป็นกลุ่มจังหวัดที่ตั้งอยู่ในอาณาบริเวณลุ่มน้ำมูล ซึ่งเป็นลุ่มน้ำสาขาของลุ่มน้ำโขง ที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมและความอุดมสมบูรณ์ในการหล่อเลี้ยงชีพ สภาพพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบสูง บางพื้นที่เป็นป่า เขา มีพรมแดนติดต่อกับกลุ่มประเทศเพื่อนบ้าน ทิศใต้ติดกับประเทศกัมพูชา ทิศตะวันออกติดกับประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ซึ่งสามารถเชื่อมต่อไปยังประเทศเวียดนาม ความเป็นอยู่ของทั้ง 4 ประเทศมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกัน ก่อให้เกิดการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมระหว่างชนชาติ ทั้งในด้านขนบธรรมเนียมประเพณี วิถีชีวิต ความเชื่อและศาสนา อันเป็นที่มาแห่งความหลากหลายทางอารยธรรมและแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งมีทั้งแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม และแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ ที่มีทั้งความสวยงามและน่าศรัทธา อันเป็นลักษณะโดดเด่นดึงดูดใจนักท่องเที่ยวทั้งในประเทศและต่างประเทศ

แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ หมายถึง “วัด” ซึ่งเป็นศาสนสถานที่สำคัญทางพุทธศาสนา ที่พระสงฆ์และพุทธศาสนิกชนใช้ปฏิบัติศาสนกิจร่วมกัน วัดเป็นศูนย์กลางในการพัฒนาจิตใจของประชาชน เป็นศูนย์รวมของชุมชน วัดจะดำรงความเป็น “วัด” (วัด-วัตร-วัฒนธรรม) ได้ ต้องอาศัยหลักการทางพุทธศาสนา 3 องค์ ได้แก่ “สะอาด” คือ ศีล “สงบ” คือ สมภาณี และ “สว่าง” คือ ปัญญา ปัจจัยแรกที่จะทำให้วัดเกิดความพร้อมเพื่อดำรงสภาพความเป็น “วัด” ได้ คือ สถานที่ตั้งอันแวดล้อมด้วยระบบนิเวศที่ร่มรื่นเงียบสงบเอื้อต่อการสร้างสมาธิปฏิบัติศีลเพื่อให้เกิดปัญญา สถานที่ตั้งวัดส่วนใหญ่มักตั้งอยู่ในอาณาบริเวณป่าเขาและลุ่มน้ำลำธาร อันเป็นระบบนิเวศทางธรรมชาติที่สวยงามเหมาะแก่การท่องเที่ยวเพื่อพักผ่อนหย่อนใจ ปัจจัยสำคัญต่อมา คือ พระสงฆ์ ผู้ซึ่งมีหน้าในการเผยแผ่หลักธรรมคำสั่งสอนของ พุทธศาสนา คุณลักษณะของพระสงฆ์ที่ดี ต้องมีจริยวัตรที่งดงาม มีมานปัญญาที่แก่กล้า จึงจะทำให้เกิดพลังศรัทธาสูง พุทธศาสนิกชนมักเรียกพระสงฆ์ที่มีคุณลักษณะดังกล่าวว่า “พระเกจิอาจารย์” ซึ่งแรงพลังแห่งศรัทธา นี้ จะเป็นแรงดึงดูดผู้คนทุกสารทิศเข้าไปกราบไหว้บูชา แม้ว่าจะอยู่ในสภาพรูปเคารพหรือวัตถุมงคลไปแล้วก็ตาม นอกจากนี้ แรงพลังแห่งศรัทธายังก่อให้เกิดการก่อสร้างศาสนสถานที่ยิ่งใหญ่สวยงามอลังการ ซึ่งเพียบพร้อมไปด้วยคุณค่าทางประวัติศาสตร์และศิลปกรรม อันเกิดจากอัศจรรย์ผ่านภูมิปัญญาชั้นเลิศของบรรพชนที่สืบทอดจากรุ่นสู่รุ่นตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ด้วยแรงศรัทธาและเชื่อมั่นว่ากุศลบุญนั้น จะเป็นพลังหนุนนำความสงบสุขให้กับชีวิตทั้งภพนี้และภพหน้า จากแรงพลังแห่งศรัทธาดังกล่าว ทำให้วัดกลายเป็นพิพิธภัณฑ์แหล่งเรียนรู้ทางโบราณสถานและโบราณวัตถุ ที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์และมีคุณค่าแห่งความงามทางศิลปกรรม ซึ่งถือว่าเป็นแหล่งเรียนรู้ที่ควรค่าแก่การทัศนศึกษาเป็น อย่างยิ่ง การเดินทางไปยัง “วัด” ซึ่งเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ จึงเป็นการเดินทางที่ได้รับทั้งความรู้ ความเพลิดเพลิน ตลอดจน ความสะอาด ความสงบ และ ความสว่าง ตามหลักการพุทธศาสนา ซึ่งถือว่าเป็นการเดินทางที่มีความหมายล้ำค่าต่อจิตใจของพุทธศาสนิกชนอย่างเปี่ยมสุขตลอดมา

“วัด” ในกลุ่มจังหวัดอีสานใต้ เป็นวัดที่มีทุนทางสังคม ทั้งในด้านสถานที่ตั้งที่แวดล้อมด้วยระบบนิเวศที่สงบเงียบและสวยงามในอาณาบริเวณลุ่มน้ำมูล และป่าเขา ซึ่งเหมาะสำหรับการปฏิบัติธรรม มีพระเกจิอาจารย์ที่น่าเลื่อมใสและศรัทธาที่หลากหลาย มีศาสนสถานที่มีความสวยงามและทรงคุณค่าทางประวัติศาสตร์และศิลปกรรมจากอารยธรรมขอมและล้านช้าง ซึ่งหากมีการศึกษาและจัดระบบข้อมูลเพื่อพัฒนาศักยภาพให้มีความพร้อมสำหรับรองรับการท่องเที่ยวได้อย่างเป็นระบบ แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธในกลุ่มจังหวัดอีสานใต้จะพรั่งพร้อมไปด้วยนักท่องเที่ยวที่เป็นญาติธรรม เสมือนหนึ่งธรรมชาติโอบอุ้มความชุ่มชื้นล้อมรอบอาณาบริเวณวัดอันเหมาะแก่การปฏิบัติธรรมและสร้างความสะดวกและความเจริญด้วยปัญญาแก่จิตใจของมวลมนุษยชน คณะผู้วิจัยจึงกำหนดการศึกษาวิจัย “สายธารธรรมลุ่มน้ำมูล : ศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงพุทธในกลุ่มจังหวัดอีสานใต้” ขึ้น โดยจำแนกองค์ประกอบการศึกษาความโดดเด่นของแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธออกเป็น 4 ด้าน คือ ด้านเกจิอาจารย์ ด้านสถาปัตยกรรมและจิตรกรรม ด้านรูปเคารพและวัตถุมงคล และด้านสถานที่ปฏิบัติธรรม ซึ่ง องค์ประกอบทั้ง 4 ด้านนี้ คือ วัฒนธรรมและธรรมชาติที่ก่อตัวสั่งสมมานานหลายชั่วอายุคน ก่อนที่จะปรากฏอยู่ในสถานที่ท่องเที่ยวซึ่งมิได้ให้เพียงความเพลิดเพลินต่อผู้มาท่องเที่ยวเท่านั้น สิ่งต่างๆ ที่ได้กล่าวมาแล้ว ล้วนเป็นสายธารแห่งธรรมะซึ่งมีที่มาจากพุทธศาสนา ซึ่งเป็นรากเหง้าแห่งวิถีไทย การท่องเที่ยวเชิงพุทธ จึงเป็นการท่องเที่ยวที่มีความหมายทั้งแหล่งท่องเที่ยว คือวัดและนักท่องเที่ยวที่จะต้องศึกษาปฏิบัติและเผยแพร่หลักธรรมคำสอนให้รู้และเข้าใจยิ่งขึ้นเพื่อความเจริญมั่นคงของพระพุทธศาสนาอยู่กับสังคมไทยสืบไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ (1) เพื่อสำรวจแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธในกลุ่มจังหวัดอีสานใต้ (2) เพื่อศึกษาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงพุทธในกลุ่มจังหวัดอีสานใต้ และ (3) เพื่อกำหนดยุทธศาสตร์การพึ่งพา เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งการพัฒนาและการจัดการท่องเที่ยวเชิงพุทธในพื้นที่กลุ่มอีสานใต้สู่ความยั่งยืนโดยเชื่อมโยงกับกลุ่มประเทศเพื่อนบ้าน

ขอบเขตการวิจัย

ขอบเขตพื้นที่การวิจัย ประกอบด้วย จังหวัดในกลุ่มอีสานใต้ 6 จังหวัด คือ จังหวัดชัยภูมิ นครราชสีมา บุรีรัมย์ สุรินทร์ ศรีสะเกษและอุบลราชธานี องค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธที่ทำการศึกษามี 4 ด้าน คือ ด้านเกจิอาจารย์ ด้านสถาปัตยกรรมและจิตรกรรม และ ด้านรูปเคารพและวัตถุมงคล และ ด้านสถานที่ปฏิบัติธรรม

วิธีดำเนินการวิจัย

วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 การสำรวจแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธในกลุ่มจังหวัดอีสานใต้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้วิธีการสำรวจข้อมูลจากเอกสารและการศึกษาภาคสนาม วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 การศึกษาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงพุทธในกลุ่มจังหวัดอีสานใต้ เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ ใช้แบบประเมินศักยภาพ 2 ด้าน คือ ศักยภาพการดึงดูดในนักท่องเที่ยวและศักยภาพในการรองรับนักท่องเที่ยว และ วัตถุประสงค์ข้อที่ 3 การกำหนดยุทธศาสตร์การพึ่งพาเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งในการพัฒนาและการจัดการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่กลุ่มอีสานใต้สู่ความยั่งยืนโดยเชื่อมโยงกับกลุ่มประเทศเพื่อนบ้าน เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้วิธีการประชุมสัมมนาผู้ที่เกี่ยวข้องร่วมกันกำหนดยุทธศาสตร์การท่องเที่ยว

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 การสำรวจแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธในกลุ่มจังหวัดอีสานใต้ ปรากฏดังนี้

แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธจังหวัดชัยภูมิ มีจำนวน 10 วัด จำแนกตามองค์ประกอบของวัดออกเป็น 4 ด้าน ประกอบด้วย แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธด้านเกจิอาจารย์ มีจำนวน 2 วัด คือ วัดชัยภูมิพิทักษ์ และ วัดเขาตาเงาะ แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธด้านสถาปัตยกรรมและจิตรกรรม มีจำนวน 4 วัด คือ วัดพระธาตุสามหมื่น วัดชัยสามหม่อ วัดกลางเมืองเก่าและวัดปรางค์กู๋ แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธด้านรูปเคารพและวัตถุมงคล มีจำนวน 3 วัด คือ วัดคอนสวรรค์ วัดศิลาอาสน์และวัดทรงศิลา และ แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธด้านสถานที่ปฏิบัติธรรม มีจำนวน 1 วัด คือ วัดเทพบุตรบรรพต

แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธจังหวัดนครราชสีมา มีจำนวน 18 วัด จำแนกตามองค์ประกอบของวัดออกเป็น 4 ด้าน ประกอบด้วย แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธด้านเกจิอาจารย์ มีจำนวน 2 วัด คือ วัดบ้านไร่ และวัดโนนไทย แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธด้านสถาปัตยกรรมและจิตรกรรม มีจำนวน 9 วัด คือ วัดเขาจันทรงาม วัดสุทธจินดา วัดหน้าพระธาตุ วัดพนมวัน วัดธรรมจักรเสมาราม วัดพระนารายณ์มหาราช วัดบึง วัดหลักร้อยและวัดสะแก แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธด้านรูปเคารพและวัตถุมงคล มีจำนวน 4 วัด คือ วัดป่าสาละวัน วัดเทพพิทักษ์ปุณณาราม วัดศาลาลอยและตะคร้อ และแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธด้านสถานที่ปฏิบัติธรรม มีจำนวน 3 วัด คือ วัดวะภูแก้ว วัดคลองตะลอมและวัดเทพาลัย

แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธจังหวัดบุรีรัมย์ มีจำนวน 9 วัด จำแนกตามองค์ประกอบของวัดออกเป็น 4 ด้าน ประกอบด้วย แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธด้านเกจิอาจารย์ มีจำนวน 1 วัด คือ วัดเขากระโดง แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธด้านสถาปัตยกรรมและจิตรกรรม มีจำนวน 4 วัด คือ วัดเขาพระอังคาร วัดขุนก้อง วัดป่าพระสวายและวัดโพธิ์น้อย แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธด้านรูปเคารพและวัตถุมงคล มีจำนวน 1 วัด คือ วัดศีระขะเรด และแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธด้านสถานที่ปฏิบัติธรรม มีจำนวน 3 วัด คือ วัดบ้านละหาน (เกาะแก้วรัตนคสถาน) วัดป่าคูเมืองและวัดกระดังทอง

แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธจังหวัดสุรินทร์ มีจำนวน 11 วัด จำแนกตามองค์ประกอบของวัดออกเป็น 4 ด้าน ประกอบด้วย แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธด้านเกจิอาจารย์ มีจำนวน 5 วัด คือ วัดเพชรบุรี วัดมงคลรัตน์ วัดศรีลำยอง วัดอำพวนารามและวัดปทุมเมฆ แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธด้านสถาปัตยกรรมและจิตรกรรม มีจำนวน 1 วัด คือ วัดพนมสวาย แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธด้านรูปเคารพและวัตถุมงคล มีจำนวน 2 วัด คือ วัดบูรพารามและวัดพุทธบาทเขาพนมดิน แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธด้านสถานที่ปฏิบัติธรรม มีจำนวน 3 วัด คือ วัด ป่าไทรวิเวก วัดเขาศาลาและวัดป่าดงคู

แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธจังหวัดศรีสะเกษ มีจำนวน 11 วัด จำแนกตามองค์ประกอบของวัดออกเป็น 4 ด้าน ประกอบด้วย แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธด้านเกจิอาจารย์ มีจำนวน 1 วัด คือ วัดโนนแก แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธด้านสถาปัตยกรรมและจิตรกรรม มีจำนวน 6 วัด คือ วัดล้านขวดหรือวัดปามหาเจดีย์แก้ว วัดเทพปราสาท วัดบ้านเมืองจันทร์ วัดปราสาทเทพวนาราม วัดสระกำแพงใหญ่และวัดปราสาทเยอเหนือ แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธด้านรูปเคารพและวัตถุมงคล มีจำนวน 3 วัด คือ วัดสร้างเรือง วัดเขียนบูรพารามและวัดมหาพุทธาราม แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธด้านสถานที่ปฏิบัติธรรม มีจำนวน 1 วัด คือ วัด โนนกุดหล่ม

แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธจังหวัดอุบลราชธานี มีจำนวน 21 วัด จำแนกตามองค์ประกอบของวัดออกเป็น 4 ด้าน ประกอบด้วย แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธด้านเกจิอาจารย์ มีจำนวน 4 วัด คือ วัดหนองป่าพง วัดบึงขี้เหล็ก วัดทุ่งเกษมและวัดนาอุดม แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธด้านสถาปัตยกรรมและจิตรกรรม มีจำนวน 9 วัด คือ วัดนาเมือง วัดศรีนวลรัตนาราม วัดทุ่งศรีเมือง วัดศรีอุบลรัตนาราม วัดแจ้ง วัดสุปฏิภูมิ นารามวรวิหาร วัดภูเขาแก้ว วัดพระธาตุหนองบัวและวัดพระธาตุสวนตาล แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธด้านรูปเคารพและวัตถุมงคล มีจำนวน 4 วัด คือ วัดมหาวนาราม วัดถ้ำคูหาสวรรค์ วัดบูรพารามและวัดทุ่งศรีวิไล และแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธด้านสถานที่ปฏิบัติธรรม มีจำนวน 4 วัด คือ วัด ปานานาชาติ วัดป่าโพธิญาณ วัดพิสโสภารามและวัดป่าบึงเขาลวง

ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 การประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธในกลุ่มจังหวัดอีสานใต้ ผลปรากฏดังนี้

แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธจังหวัดชัยภูมิ มีทั้งสิ้นจำนวน 9 วัด ผลการประเมินศักยภาพอยู่ในระดับมาก จำนวน 5 วัด ประกอบด้วย วัดชัยภูมิพิทักษ์ รองลงมาคือวัดกลางเมืองเก่า วัดชัยสามหมอก วัดพระธาตุสามหมื่นและวัดเทพบุตรบรรพต ตามลำดับ และผลการประเมินระดับปานกลาง จำนวน 4 วัด ประกอบด้วย วัดศิลาอาสน์ วัดปรางกู วัดคอนสวรรค์และวัดเขาตาเงาะ ตามลำดับ

แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธจังหวัดนครราชสีมา มีทั้งสิ้นจำนวน 18 วัด ผลการประเมินศักยภาพอยู่ในระดับมาก จำนวน 8 วัด ประกอบด้วย วัดเขาจันทร์งาม รองลงมาคือ วัดเขาศาลาลอย วัดบ้านไร่ วัดป่าสาละวัน วัดเทพพิทักษ์ปุณณาราม วัดสุทธจินดา วัดบึงและวัดตระก้อ ตามลำดับ และ ผลการ

ประเมินในระดับปานกลาง จำนวน 10 วัด ประกอบด้วย วัดธรรมจักรเสมาราม วัดเทพาลัย วัดพระนารายณ์ วัดโนนไทย วัดหลักร้อย วัดคลองตาลอง วัดพนมวัน วัดภูแก้ว วัดพระธาตุ และวัดแจ้ง

แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธจังหวัดบุรีรัมย์ มีทั้งสิ้นจำนวน 9 วัด ผลการประเมินศักยภาพอยู่ในระดับมาก จำนวน 5 วัด ประกอบด้วย วัดเขากระโดง รองลงมาคือ วัดโพธิ์น้อย วัดเกาะแก้ว วัดขุนก้องและวัดศีระะแสด ตามลำดับ และผลการประเมินศักยภาพระดับปานกลาง จำนวน 4 วัด ประกอบด้วย วัดป่าพระสบาย วัดกระดิ่งทอง วัดป่าคูเมืองและวัดเขาพระอังคาร

แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธจังหวัดสุรินทร์ มีทั้งสิ้นจำนวน 11 วัด ผลการประเมินศักยภาพอยู่ในระดับมาก จำนวน 3 วัด ประกอบด้วย วัดบูรพาราม รองลงมาคือวัดเพชรบุรี วัดพระพุทธบาทเขาพนมดิน และการประเมินศักยภาพในระดับปานกลาง จำนวน 8 วัด ประกอบด้วย วัดเขาสาลา วัดป่าไทรวิเวก วัดมงคลรัตน์ วัดศรีลำยอง วัดโพธิ์ศรีธาตุ วัดป่าหนองคู วัดพนมสวายและวัดอัมพวนาราม

แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธจังหวัดศรีสะเกษ มีทั้งสิ้นจำนวน 11 วัด ผลการประเมินศักยภาพอยู่ในระดับมาก จำนวน 3 วัด ประกอบด้วย วัดสระกำแพงใหญ่ รองลงมาคือ วัดมหาพุทธารามและวัดสร้างเรือง และผลการประเมินศักยภาพในระดับปานกลาง จำนวน 8 วัด ประกอบด้วย วัดเขียนบูรพาราม วัดปราสาทเทพวนาราม วัดปราสาทเยอเหนือ วัดล้านขวด วัดบ้านเมืองจันทร์ วัดโนนแกด วัดเทพปราสาท และวัดป่าโนนกุศลหล่ม

แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธจังหวัดอุบลราชธานี มีทั้งสิ้นจำนวน 21 วัด ผลการประเมินศักยภาพอยู่ในระดับมาก จำนวน 5 วัด ประกอบด้วย วัดศรีอุบลรัตนาราม วัดมหาวนาราม วัดทุ่งศรีเมือง วัดป่าหนองพง และวัดสุปฏิญนาราม ผลการประเมินศักยภาพในระดับปานกลาง จำนวน 16 วัด ประกอบด้วย วัดศรีนวล วัดภูเขาแก้ว วัดถ้ำคูหาสวรรค์ วัดบูรพาราม วัดทุ่งศรีวิไล วัดสระประสานสุข วัดพระธาตุหนองบัว วัดป่านานาชาติ วัดพระธาตุสวนตาล วัดแจ้ง วัดพิสโสภาราม วัดโพธิญาณ วัดบึงขี้เหล็ก วัดทุ่งเกษม วัดป่าบึงเขาแหลมและวัดนาอุดม

ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 ยุทธศาสตร์การพึ่งพาเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งการพัฒนาและการจัดการท่องเที่ยวในพื้นที่กลุ่มอีสานใต้ สู่ความยั่งยืนโดยเชื่อมโยงกับกลุ่มประเทศเพื่อนบ้าน เพื่อเป็นแนวทางในการกำหนดรูปแบบการทำงานด้านการท่องเที่ยวเชิงพุทธ ผลปรากฏว่า ได้ยุทธศาสตร์ 3 ยุทธศาสตร์ดังนี้

ยุทธศาสตร์ที่ 1 การท่องเที่ยวเชิงพุทธภายในจังหวัด จากการศึกษาพบว่าในกลุ่มจังหวัดอีสานใต้ มีแหล่งท่องเที่ยวที่หลากหลายทั้งทางด้านวัฒนธรรม ประเพณี ประวัติศาสตร์ โบราณสถาน และแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ รวมทั้งวิถีชีวิตคนท้องถิ่น โดยมีเส้นทางคมนาคมและลักษณะของภูมิประเทศเอื้ออำนวยต่อการเชื่อมโยงเส้นทางทางการท่องเที่ยวได้ ซึ่งสามารถพักค้างคืนได้ในระยะสั้น 1-2 วันของแต่ละจังหวัด จังหวัดอีสานใต้เป็นกลุ่มเมืองที่มีประวัติศาสตร์ยาวนาน มีแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ กระจายอยู่ทั่วไปในพื้นที่ของแต่ละจังหวัด โดยมีศักยภาพการท่องเที่ยวอยู่ในระดับปานกลางถึงมาก การเดินทางตาม

เส้นทางการท่องเที่ยว จะใช้ระยะเวลาประมาณ 1-2 วัน โดยสามารถพักค้างคืน และเดินทางเพื่อเยี่ยมชม แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธต่อไปได้ เส้นทางการท่องเที่ยวภายในจังหวัดสามารถเชื่อมโยงต่อกันได้โดยใช้ เขตอำเภอเมืองของแต่ละจังหวัด เป็นจุดแวะพักค้างคืน การสร้างกิจกรรมเสริมการท่องเที่ยว ด้วยการกราบ ไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์และเพลิดเพลินไปกับความงามของแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ สามารถสร้างแรงจูงใจและ ดึงดูดนักท่องเที่ยวให้มาเยี่ยมชมจังหวัดในอีสานใต้ได้

ยุทธศาสตร์ที่ 2 การเชื่อมโยงเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงพุทธกับจังหวัดในกลุ่มอีสานใต้ 6 จังหวัด การเดินทางท่องเที่ยวใช้เวลาประมาณ 3 – 5 วัน โดยเริ่มจากจังหวัดชัยภูมิเข้าสู่จังหวัดนครราชสีมา แล้ว เดินทางสู่จังหวัดบุรีรัมย์ จังหวัดสุรินทร์ จังหวัดศรีสะเกษและสิ้นสุดที่จังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งปรากฏแหล่ง ท่องเที่ยวเชิงพุทธกระจายเชื่อมโยงกันโดยตลอดทุกจังหวัดในกลุ่มจังหวัดอีสานใต้

ยุทธศาสตร์ที่ 3 การเชื่อมโยงเส้นทางการท่องเที่ยวกับประเทศเพื่อนบ้าน กลุ่มจังหวัดอีสานใต้ ส่วนใหญ่เป็นจังหวัดที่มีชายแดนติดต่อกับประเทศกัมพูชาและประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชน ลาว มีการเดินทางไปมาระหว่างประเทศของประชาชนในพื้นที่อย่างต่อเนื่องมีด่านค้าขายถาวร คือ ด่าน ช่องเม็ก เขื่อนสิรินธร จังหวัดอุบลราชธานี และสามารถเชื่อมโยงการท่องเที่ยวเชิงพุทธไปยังจำปาศักดิ์ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวได้ ด่านช่องจอม อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์ และด่านช่องสะ ง่า อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดศรีสะเกษ สามารถเดินทางไปยังกัมพูชาได้

การอภิปรายผล

จากผลการศึกษาวิจัย สายธารธรรมลุ่มแม่น้ำมูล : ศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงพุทธในกลุ่มจังหวัด อีสานใต้ มีข้อที่น่าสังเกตสำหรับการอภิปรายผล ซึ่งแยกตามวัตถุประสงค์ได้ดังนี้

ผลจากการสำรวจแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธในกลุ่มจังหวัดอีสานใต้ ตามองค์ประกอบ 4 ด้านคือ ด้านเกจิอาจารย์ ด้านรูปเคารพและวัตถุมงคล ด้านสถาปัตยกรรมและจิตรกรรม และด้านสถานที่ปฏิบัติ ธรรม พบว่า แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ ด้านสถาปัตยกรรมและจิตรกรรมมีจำนวนมากที่สุด ซึ่งส่วนใหญ่ ลักษณะที่ปรากฏภายในแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธจะเป็นแหล่งโบราณคดี โบราณสถานและโบราณวัตถุ ที่มี รูปแบบเฉพาะและเป็นเอกลักษณ์ของคนพื้นเมืองที่อาศัยอยู่ในบริเวณกลุ่มจังหวัดอีสานใต้ 6 จังหวัด คือ ขอม เป็นอารยธรรมก่อนที่พระพุทธศาสนาจะเผยแผ่เข้ามา สิ่งที่ปรากฏ เช่น ปราสาท พระธาตุ ใน บริเวณแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ ทำให้ความเชื่อมโยงของการนับถือพุทธศาสนาสืบทอดต่อกันมา ความศรัทธาและคุณค่าจากรุ่นสู่รุ่น ซึ่งได้ปรับปรุงแก้ไขให้เหมาะสมกับยุคสมัย จากทวาราวดี ขอม ล้านช้าง สุโขทัย อยุธยาจนถึงรัตนโกสินทร์ การสร้างสถาปัตยกรรมและจิตรกรรมในสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ ของชุมชนเกิดจากความเคารพและศรัทธา ที่มีพัฒนาการมาโดยตลอด โดยเฉพาะในบริเวณพื้นที่กลุ่ม จังหวัดอีสานใต้ ซึ่งส่งผลให้เกิดรูปแบบการก่อสร้างศาสนวัตถุ ภายในแหล่งท่องเที่ยววัดแตกต่างกันไป ผสมผสานกับคนในพื้นที่ที่มีหลายกลุ่มชาติพันธุ์ ที่มีความคิดความเชื่อเป็นเอกลักษณ์ของตนเอง มีการ

อพยพโยกย้ายถิ่นฐาน เช่น จากลาวตอนใต้ แถบจำปาศักดิ์ อพยพเข้ามาในพื้นที่อุบลราชธานี ศรีสะเกษ และสุรินทร์ จากกัมพูชาตอนบนอพยพเข้ามาในพื้นที่สุรินทร์และบุรีรัมย์ จากลาวตอนเหนือแถบ เวียงจันทน์ อพยพเข้ามาแถบจังหวัดชัยภูมิและนครราชสีมา เป็นต้น จึงทำให้พื้นที่กลุ่มจังหวัดอีสานใต้ 6 จังหวัดมีแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนสถานและจิตรกรรม ที่เป็นเอกลักษณ์ของตนมากมาย กระจายอยู่เป็นพื้นที่โดยทั่วไป

ด้านรูปเคารพและวัตถุมงคล แบ่งออกเป็น 2 ประเภทคือ ประเภทพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ คู่บ้านคู่เมืองและรูปเคารพของพระเกจิอาจารย์ที่ประดิษฐานให้พุทธศาสนิกชนได้กราบไหว้เคารพบูชา ในกลุ่มจังหวัดอีสานใต้ 6 จังหวัด มีลุ่มน้ำมูลเป็นสายธารธรรมชาติ ที่ไหลจากจังหวัดชัยภูมิถึง อุบลราชธานี ซึ่งเป็นที่ตั้งของชุมชนและวัดมาตั้งแต่อดีต มีการค้นพบพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคู่เมือง ของแต่ละจังหวัดทั้ง 6 จังหวัด นอกจากนี้ ยังพบว่า พระเกจิอาจารย์ นักปฏิบัติธรรมกรรมฐาน เช่น หลวงปู่เสาร์ หลวงปู่มั่น หลวงพ่อพุทธ หลวงปู่ดุล หลวงปู่ชา ฯลฯ ได้เดินทางจาริกแสวงบุญตามสถานที่ แหล่งธรรมชาติ 6 จังหวัด เมื่อพระเกจิอาจารย์ได้มรณภาพไปแล้ว แหล่งปฏิบัติธรรมกรรมฐานที่ท่านได้ เดินทางมาพำนักจึงกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธทางด้านรูปเคารพและวัตถุมงคล เสมือนหนึ่งท่านยังมีชีวิตอยู่กับแหล่งท่องเที่ยวแต่ละแห่ง จะเห็นได้จากรูปหล่อ หุ่นขี้ผึ้ง การเก็บรักษาร่างพระเกจิอาจารย์ที่มรณภาพแล้วไว้ในโลงแก้ว

ด้านสถานที่ปฏิบัติธรรม กลุ่มจังหวัดอีสานใต้ 6 จังหวัด มีความพร้อมของบริเวณที่ตั้ง ซึ่งมีระบบนิเวศที่เอื้อต่อการเป็นสถานที่ปฏิบัติธรรม สงบเงียบ ห่างไกลจากชุมชน เช่น ริมแม่น้ำ, ภูเขา, และ ถ้ำ ธรรมชาติที่ปรากฏให้เห็นชัดในกลุ่มจังหวัดอีสานใต้ สามารถรองรับการท่องเที่ยวเชิงพุทธที่ประสงค์จะ ปฏิบัติธรรมทั้งในรูปแบบครอบครัวและหมู่คณะ รองรับองค์การเอกชนและส่วนราชการ ในแต่ละจังหวัดทั้ง 6 จังหวัดอีสานใต้

ผลการประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธในกลุ่มจังหวัดอีสานใต้ เพื่อให้เห็นภาพรวม แหล่งข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธในกลุ่มจังหวัดอีสานใต้ พบว่าแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธในกลุ่มจังหวัด อีสานใต้มีคุณค่าตามลักษณะความโดดเด่นของวัดแต่ละแห่งทุกแห่งมีศักยภาพเพียงพอสำหรับการท่องเที่ยวตามเกณฑ์ประเมิน 2 ด้าน คือ ด้านศักยภาพในการดึงดูดใจนักท่องเที่ยว และศักยภาพในการรองรับนักท่องเที่ยว สาเหตุมาจากปัจจัย 3 ประการ คือ ความได้เปรียบในเรื่องบริบทที่ตั้งของวัด ระบบ การบริหารจัดการของวัด และ ความศรัทธา ซึ่งเป็นที่มาของการสนับสนุนจากองค์กรทั้งในและนอกชุมชน จะเห็นได้ว่าแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธที่ได้รับการประเมินอยู่ในระดับศักยภาพมากมีบริเวณที่ตั้งวัดอยู่ในป่า, ภูเขา, มีระบบการบริหารจัดการที่ดี ได้รับการสนับสนุนจากองค์กรในระดับท้องถิ่น, ระดับชาติ และ ต่างชาติ

ผลการกำหนดประเด็นของยุทธศาสตร์เสริมสร้างความเข้มแข็งการพัฒนาและจัดการท่องเที่ยวเชิง พื้นที่ในกลุ่มจังหวัดอีสานใต้สู่ความยั่งยืนโดยเชื่อมโยงกับประเทศเพื่อนบ้าน พบว่า จากรากเหง้าของคน

และพื้นที่ในกลุ่มจังหวัดอีสานใต้ 6 จังหวัด ซึ่งมีรากเหง้าอันเดียวกันเสมือนเป็นภูมิภาคเดียวกัน พิจารณาจากภาษา ขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรมการดำเนินชีวิตมีความคล้ายคลึงกัน ไปมาหาสู่กันเสมือนเครือญาติ จึงไม่มีพรมแดนสำหรับคนในพื้นที่กลุ่มจังหวัดอีสานใต้ 6 จังหวัดและพื้นที่ประเทศเพื่อนบ้านชายแดนติดกัน คือ กัมพูชา และสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ศาสนาพุทธเป็นเครื่องหล่อหลอมให้มีความรักความเมตตาต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน การนับถือศาสนาพุทธเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวทางจิตใจ จึงเป็นที่มาของยุทธศาสตร์การเสริมสร้างความเข้มแข็งการพัฒนาและจัดการการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่อีสานใต้กับประเทศเพื่อนบ้าน 3 ยุทธศาสตร์ คือ

ยุทธศาสตร์ที่ 1 การเสริมสร้างความเข้มแข็งและการพัฒนาและจัดการแหล่งท่องเที่ยวภายในจังหวัดแต่ละจังหวัดในกลุ่มจังหวัดอีสานใต้ 6 จังหวัด เพราะคุณค่าและความศรัทธาต่อแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธของคนในพื้นที่และต่างพื้นที่ ที่มีต่อแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธถือว่าเป็นทุนของชุมชนที่มีอยู่แล้วไม่ว่าจะเป็นความเคารพศรัทธาด้านเกจิอาจารย์ ด้านรูปเคารพและวัตถุมงคล ด้านสถาปัตยกรรมและจิตรกรรม และด้านสถานที่ปฏิบัติธรรม ซึ่งมีคุณค่าอยู่ในตัวแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ เมื่อชุมชนได้รู้และเข้าใจในธรรมะก็จะเข้าใจธรรมชาติ ส่งผลให้คนกับธรรมชาติอยู่ร่วมกันได้อย่างสมดุล

ยุทธศาสตร์ที่ 2 การเสริมสร้างความเข้มแข็ง การพัฒนา และจัดการแหล่งท่องเที่ยวภายในกลุ่มจังหวัดอีสานใต้ ความเข้มแข็งที่กลุ่มจังหวัดอีสานใต้ได้ให้ความเคารพนับถือพระคุณของพระสงฆ์ ผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ สืบเนื่องต่อกันมาจนปัจจุบัน จังหวัดในกลุ่มอีสานใต้ มีแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธที่มีศักยภาพรองรับการท่องเที่ยวได้ สามารถเดินทางข้ามจังหวัดและพักผ่อนโดยใช้เวลา 2-3 วัน ซึ่งอาจใช้ความเป็นมงคลของเลข 9 ตามความเชื่อ คือ นมัสการพระ 9 วัดในรอบปี, รอบเดือน แล้วแต่วัตถุประสงค์ อย่างน้อยก็ตอบสนองต่อความตั้งใจในการทำบุญ ทำให้เกิดจิตอันบริสุทธิ์ นำมาซึ่งความสุขที่ได้จากการปฏิบัติที่ดีงามของชาวพุทธ

ยุทธศาสตร์ที่ 3 การเสริมสร้างความเข้มแข็ง การพัฒนาและจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธกับประเทศเพื่อนบ้าน คือ กัมพูชา และสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว จากการพิจารณาใน 2 ประเด็นคือ คนและพื้นที่ จะเห็นได้ว่า คนในกลุ่มจังหวัดอีสานใต้ทั้ง 6 จังหวัด มีพื้นที่ทางวัฒนธรรมเดียวกัน มีการอพยพย้ายถิ่นฐานเกิดการผสมผสานทางวัฒนธรรม เช่น การอพยพของคนในพื้นที่จำปาศักดิ์ ลาวตอนใต้เข้ามาตั้งหลักแหล่งในจังหวัดอุบลราชธานี ศรีสะเกษ สุรินทร์ และบุรีรัมย์ การอพยพของชาวกัมพูชาตอนเหนือเข้ามาตั้งหลักแหล่งในพื้นที่จังหวัดสุรินทร์ บุรีรัมย์ และนครราชสีมา การอพยพเข้าจากของคนจากเวียงจันทน์ เข้ามาสู่จังหวัดชัยภูมิ ทำให้พื้นที่กลุ่มจังหวัดอีสานใต้และประเทศเพื่อนบ้านมีวัฒนธรรมอันหนึ่งอันเดียวกัน โดยมีจึงศาสนาพุทธเป็นแหล่งยึดเหนี่ยวจิตใจให้เกิดชุมชนมาจากอดีตขยายเป็นเมืองจนถึงปัจจุบัน คุณค่าและแรงศรัทธาของชาวพุทธในแต่ละจังหวัดซึ่งได้เดินทางกลับไปทำบุญกับแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธในกัมพูชาและสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวจึงมีมาโดยตลอด เว้นแต่เกิดเหตุการณ์ไม่สงบเรียบร้อยในประเทศนั้น ๆ จะหยุดชั่วคราว และเดินทางไปใหม่อีกครั้งเมื่อมี

ความสงบ หากพิจารณาประวัติศาสตร์ในพื้นที่ จำปาศักดิ์ลาวตอนใต้ จากอดีตเคยเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรไทย มีการส่งพระภิกษุจากอุบลราชธานีไปเป็นเจ้าอาวาสวัด ขณะเดียวกันพระสงฆ์จากกัมพูชา ซึ่งได้อพยพจากสงครามเข้ามาพำนักในพื้นที่กลุ่มจังหวัดอีสานใต้ก็มี และเป็นพระเกจิอาจารย์ชื่อดัง เป็นที่เคารพศรัทธาของคนในพื้นที่ เช่น หลวงปู่ธรรมรังสี วัดพุทธบาทเขาพนมดิน อ.ท่าตูม จ.สุรินทร์ ซึ่งปัจจุบันได้มรณภาพไปแล้ว แต่ศิษยานุศิษย์ได้นำร่างประดิษฐานไว้ในโลงแก้ว เพื่อสักการะบูชาต่อไป การเสริมสร้างความเข้มแข็งและการพัฒนาพื้นที่อีสานใต้กับประเทศเพื่อนบ้านจึงควรส่งเสริมด้านการท่องเที่ยวเชิงพุทธให้มากขึ้นเพราะง่ายต่อการสร้างความพันธ์ของคนในชุมชน,ระบบราชการ และระดับชาติ

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาวิจัยเพื่อสำรวจและประเมินศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธในกลุ่มจังหวัดอีสานใต้ โดยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

การพัฒนาพุทธสถานให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธที่มีศักยภาพสูงสุดสำหรับรองรับนักท่องเที่ยวพุทธศาสนิกชนทั้งคนในประเทศและต่างประเทศ ควรใช้หลักการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมทั้ง คณะกรรมการบริหารจัดการวัด ชุมชน ท้องถิ่น ภาครัฐสำคัญหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรให้การดูแลและสนับสนุนอย่างจริงจัง เพื่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน

การเชื่อมโยงเส้นทางและวงจรการท่องเที่ยวทั้งภายในจังหวัด ระหว่างจังหวัด และประเทศเพื่อนบ้าน โดยเน้นให้จังหวัดในกลุ่มอีสานใต้ เป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ต้องประชาสัมพันธ์และส่งเสริมการตลาดเชิงรุก โดยเน้นความเป็นเอกลักษณ์อย่างต่อเนื่อง รวมทั้งเสริมกิจกรรมด้านการท่องเที่ยวอื่นๆ เพื่อให้นักท่องเที่ยวพักค้างคืนมากขึ้น และสร้างความร่วมมือระหว่างประเทศไทย-กัมพูชาและลาว ในการพัฒนาเส้นทาง โดยเฉพาะเส้นทางระหว่างช่องจอม-เสียมราฐ ให้มีการคมนาคมสะดวกมากขึ้น การสร้างเครือข่ายองค์กรการท่องเที่ยวในเชิงบูรณาการ ระหว่างบริษัทนำเที่ยวทั้งในระดับจังหวัด ระดับประเทศ และระดับนานาชาติ กับองค์กรท้องถิ่นและจังหวัด รวมทั้งการมีส่วนร่วมของชุมชน จะทำให้การพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยวกลุ่มจังหวัดอีสานใต้ประสบความสำเร็จมากขึ้น

การจัดเส้นทางเชื่อมโยงการท่องเที่ยวทางรถยนต์ รถไฟ และเครื่องบิน โดยการประสานงานกับทางรถไฟ ให้ปรับปรุงขบวนรถไฟดีเซลรางหรือเพิ่มขบวนรถไฟเพื่อการท่องเที่ยวจะช่วยอำนวยความสะดวกสำหรับนักท่องเที่ยวมากขึ้น และการปรับปรุงภูมิทัศน์และสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อดึงดูดให้นักท่องเที่ยวต่างชาติมาเที่ยว แล้วจึงเดินทางไปที่เขื่อนนครวัด-นครธม หรือเดินทางจากนครวัด-นครธม โดยทางรถยนต์ แวะท่องเที่ยววัดในกลุ่มจังหวัดอีสานใต้แล้วจึงเดินทางกลับกรุงเทพฯ

นอกจากนี้ เพื่อให้การพัฒนาการท่องเที่ยวเป็นไปอย่างมีศักยภาพ เห็นควรดำเนินการก่อสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของภาครัฐ องค์กรท้องถิ่น เอกชน และประชาชนภายในกลุ่มจังหวัด เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพุทธและให้การต้อนรับ ความมีอัธยาศัยดีและรอยยิ้มจากประชาชนในท้องถิ่น จะทำให้

นักท่องเที่ยวเกิดความอบอุ่น ปลอดภัย และประทับใจเมื่อเดินทางกลับ ในด้านการอนุรักษ์ศิลปะประเพณี และวัฒนธรรมของประชาชนในกลุ่มจังหวัดอีสานใต้ ถือเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งในการส่งเสริมการท่องเที่ยว เชิงพุทธ การถ่ายทอดศิลปวัฒนธรรมและประเพณีสำหรับเยาวชนเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่ง และควร ดำเนินการควบคู่ไปกับการสืบสาน อนุรักษ์ศิลปกรรมอันดีงามให้รู้คุณค่าและความศรัทธาต่อแหล่งท่องเที่ยว เชิงพุทธ โบราณสถานและสถาปัตยกรรมขอรวมทั้งทรัพยากรท่องเที่ยวทางธรรมชาติ ขณะเดียวกันจัดให้ มีการแต่งการวัฒนธรรมท้องถิ่น จะช่วยส่งเสริมการอนุรักษ์ประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่น และประการ สำคัญ ควรให้การส่งเสริม สนับสนุนและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธอย่างจริงจังและยั่งยืน เพื่อให้แหล่ง ท่องเที่ยวเชิงพุทธ เป็นทั้งแหล่งที่ให้ความรู้ ความเพลิดเพลิน และกลมกลืนจิตใจให้สาธุชนเป็นคนดี มี คุณธรรม จริยธรรม ซึ่งปัจจัยพื้นฐานสำคัญที่จะทำให้คนเราอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างสันติสุข

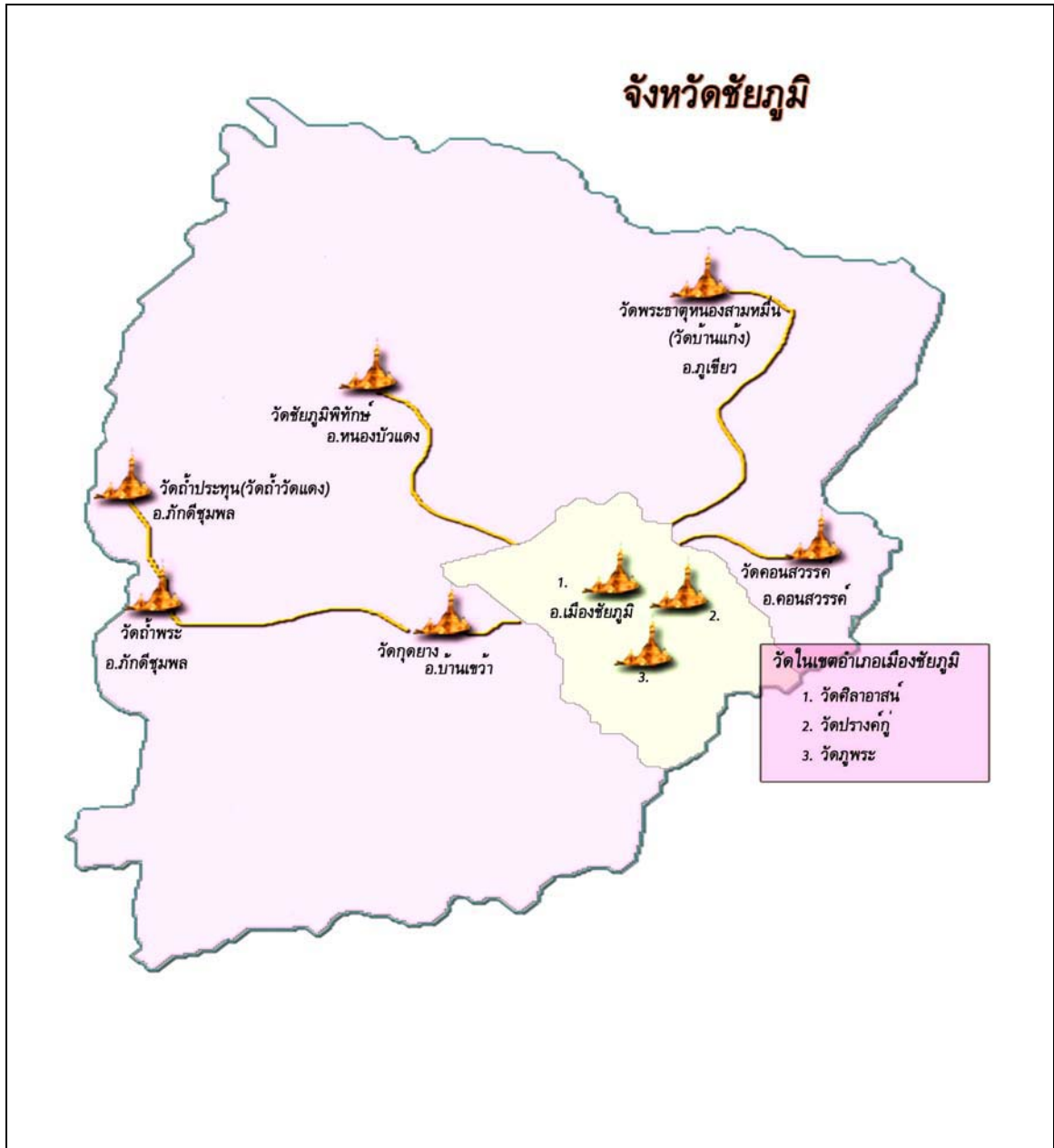
ผลการศึกษาวิจัยสามารถนำไปใช้กับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น สำนักงานพระพุทธศาสนา แห่งชาติ สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดในอีสานใต้ สำนักงานวัฒนธรรมแห่งชาติ สำนักงาน วัฒนธรรมจังหวัดในอีสานใต้ สำนักงานการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย เพื่อเป็นแนวทางในการกำหนดยุทธ ศาสตร์การพัฒนาศาสนสถานให้เอื้อต่อการเผยแผ่พุทธศาสนา และให้สามารถจัดกิจกรรมในการพัฒนา มวลมนุษยชาติให้อยู่ร่วมในสังคมอย่างสันติสุข ตลอดจนสามารถศาสนสถานให้เป็นท่องเที่ยวเชิงพุทธที่มี ศักยภาพสำหรับรองรับนักท่องเที่ยวทั้งในประเทศและต่างประเทศได้ด้วย

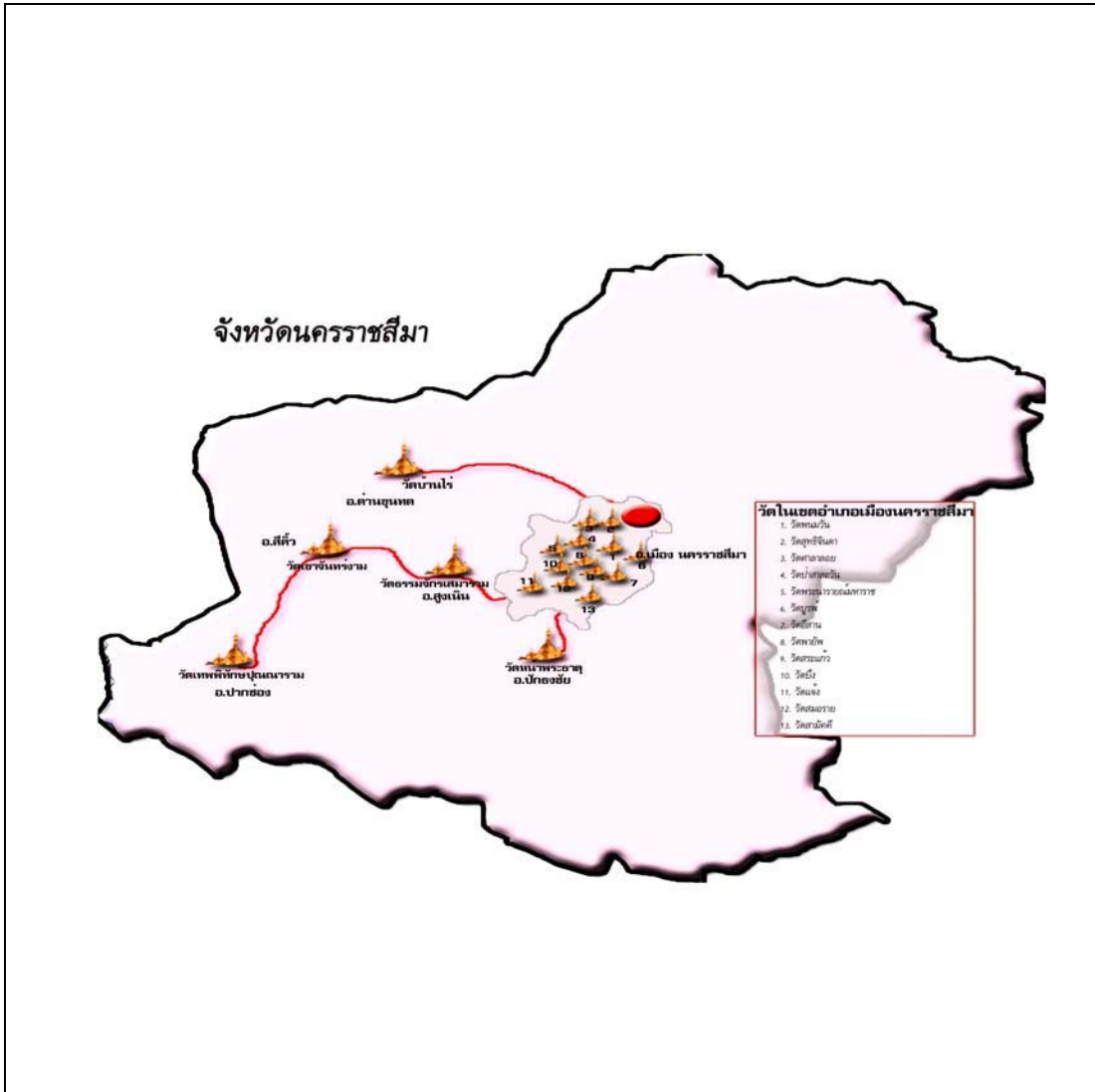
บรรณานุกรม

- กองพุทธศาสนสถาน สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. (2549). **คู่มือชาวพุทธ:เกี่ยวกับวันสำคัญ ทางพระพุทธศาสนา**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.
- กองพุทธศาสนนิตเทศ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. (2549). **ท่องเที่ยวพระอารามหลวงฉบับภาค อีสาน**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.
- กองพุทธศาสนสถาน สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. (2548). **วัดพัฒนาตัวอย่าง**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.
- จังหวัดอุบลราชธานี. (2535). **อุบลราชธานี 200 ปี**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ชวนพิมพ์.
- ชมรมนักศึกษา มหาวิทยาลัยมศธ. (2549). **คู่มือ:เที่ยวถิ่นพุทธราชบุรี** : โรงพิมพ์บริษัทธรรมรักษ์ การพิมพ์.
- ชมรมพุทธศาสนากาไฟฟ้า ฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย. (2546). **พระอาจารย์เสาร์ กนตสีโล**. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ : บริษัทพิมพ์สวย จำกัด.
- ธิดา สาระยา. (2536). **เมืองอุบล:ธานีแห่งราชา ศรีสง่า แห่งไพรพฤกษ์**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ เมืองโบราณ.

- นที ลานโพธิ์. (2546). **ปาฏิหาริย์หลวงพ่อกุณ.** กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์อนิเมทกรุ๊ป.
 บุญธรรม กิจปรีดาบริสุทธิ์. (2537). **เทคนิคการสร้างเครื่องมือรวบรวมข้อมูลสำหรับการวิจัย.**
 (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์เจริญผล.
- ประชิด สกุลณะพัฒน์. **ของดี 4 ภาค ชุดภาคอีสาน.** (2548). กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ภูมิปัญญา.
 ยอด เนตรสุวรรณ. (2548). **นายรอบรู้ นักเดินทาง:บุรีรัมย์.** (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์
 สวรรคดี.
- ยอด เนตรสุวรรณ. (2548). **นายรอบรู้ นักเดินทาง:สุรินทร์ ศรีสะเกษ.** กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์
 สวรรคดี.
- ยอด เนตรสุวรรณ. (2548). **นายรอบรู้ นักเดินทาง:นครราชสีมา.** กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สวรรคดี.
- วรานุช สุทธิจันทร์. (2549). **Compact Guide: อุบลราชธานี.** กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แพนสยาม.
- วรานุช สุทธิจันทร์. (2549). **Compact Guide: นครราชสีมา.** กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แพนสยาม.
- วัดศรีอุบลรัตนาราม (วัดศรีทอง). (2549). **ฉลอง 150 ปี วัดศรีรัตนาราม(วัดศรีทอง).** อุบลราชธานี :
 โรงพิมพ์วิทยาออฟเซตการพิมพ์.
- สุทธิ ธาตุเหล็ก (ญาณวโร). (2543). **ประวัติและปฏิปทาของหลวงปู่คำคณิง จุลมณี.** กรุงเทพฯ :
 โรงพิมพ์เฟื่องฟ้าพรินติ้ง จำกัด.
- สุทธิ เหล่าฤทธิ์และคณะ. (2543). **ประวัติเมืองชัยภูมิ.** กรุงเทพฯ :
- สุบรรณ จันทบุตร. (2548). **ภาวะวิกฤตสังคมไทยปัจจุบันกับคำสอนของพระพุทธเจ้า.** หนังสือ
 อนุสรณ์เปิดอาคารเรียนมหาวิทยาลัยราชภัฏวไลย
- สำนักงานจังหวัดชัยภูมิ. (2549). **จังหวัดชัยภูมิ.** กรุงเทพฯ : บริษัทลิโอ แลนเซ็ท จำกัด.
- อภิวัฒน์ อุดลยพิเชษฐ. (2546). **นำเที่ยว 7 ปราสาท แห่งอีสานใต้.** กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เมืองโบราณ.
- สุวัจน์ พาแรงคลีโอ. (2549). **ท่องเที่ยววัดดังทั่วประเทศ.** กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เจเน็ทพัลลิ่ง.
- อำเภออุทุมพรพิสัย จังหวัดศรีสะเกษ. (2548). **ปราสาทสระกำแพงใหญ่ ศรีสะเกษ :** มปป.

ภาคผนวก ข แผนที่ตั้งแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ

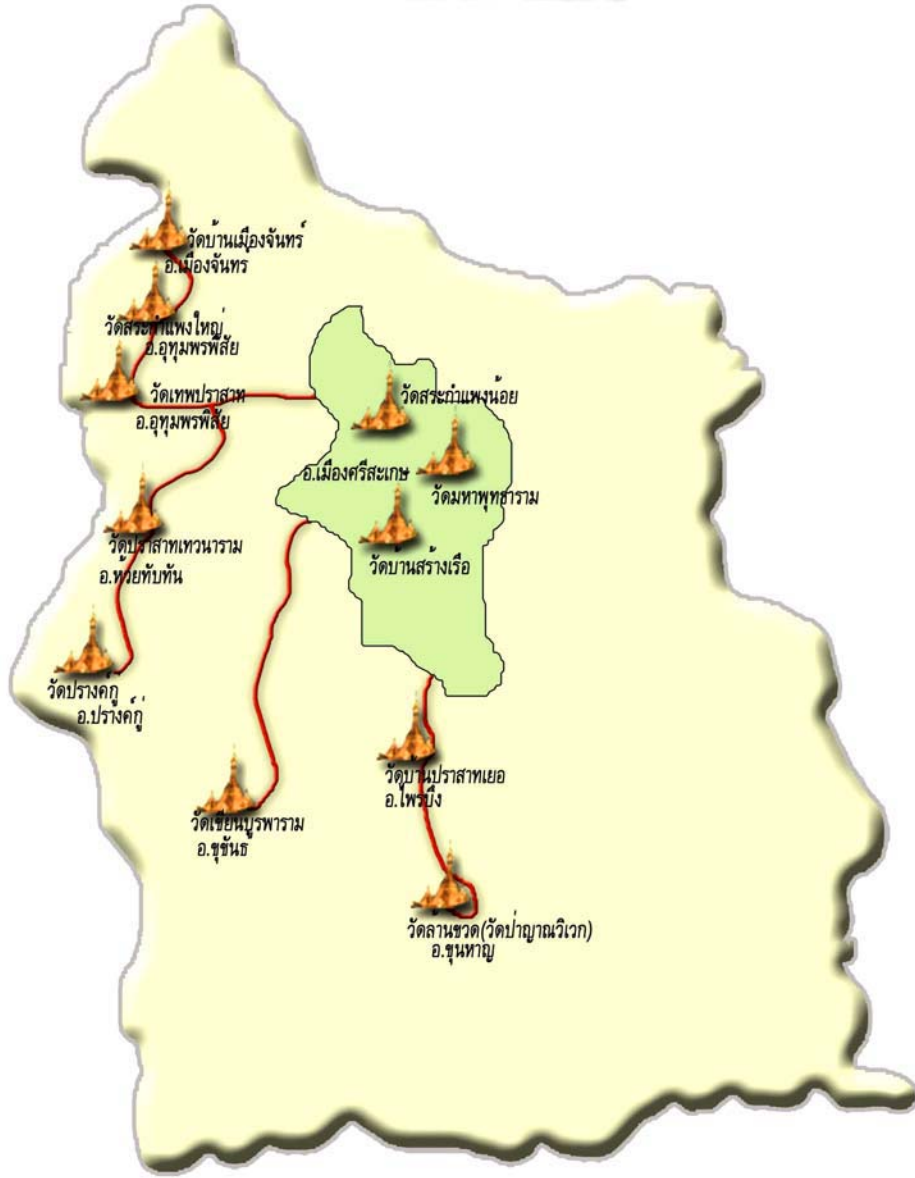

จังหวัดสุรินทร์

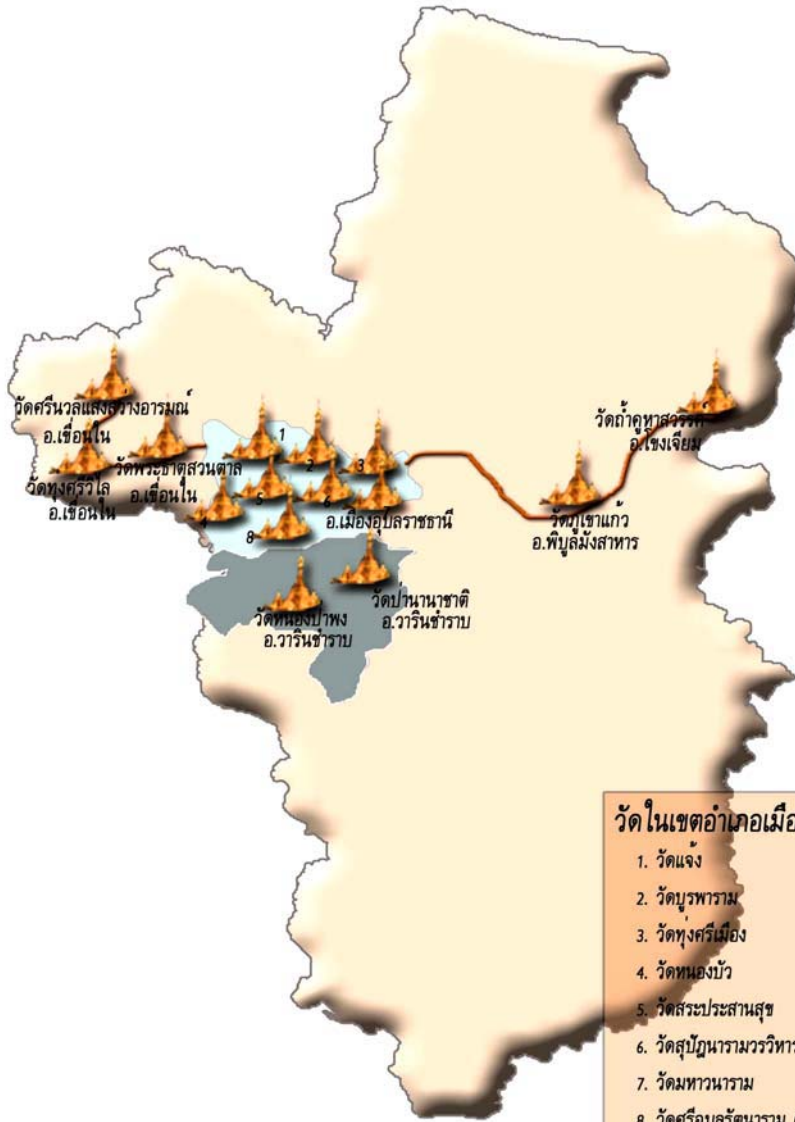

- วัดในเขตอำเภอเมืองสุรินทร์**
1. วัดบูรพาราม
 2. วัดป่าไทรวิเวก
 3. วัดมงคลรัตน
 4. วัดปทุมเมฆ
 5. วัดพนมสวาย

จังหวัดศรีสะเกษ

จังหวัดอุบลราชธานี

ภาคผนวก ค แบบประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ

แบบประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ

1. นิยามความหมาย

แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ หมายถึง แหล่งท่องเที่ยวที่มีความสำคัญและคุณค่าทางพระพุทธศาสนา ซึ่งมีองค์ประกอบ 4 ด้าน คือ ด้านเกจิอาจารย์ ด้านรูปเคารพและวัตถุมงคล ด้านสถาปัตยกรรมและจิตรกรรม และด้านสถานที่ปฏิบัติธรรม

2. ประเภทของแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ

2.1 แหล่งท่องเที่ยวด้านเกจิอาจารย์ หมายถึง วัดที่เป็นที่พำนักของพระสงฆ์ผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ จนเป็นที่เคารพและเลื่อมใสของพุทธศาสนิกชน

2.2 แหล่งท่องเที่ยวด้านรูปเคารพและวัตถุมงคล หมายถึง วัดซึ่งเป็นสถานที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุ พระพุทธรูปเก่าแก่คู่บ้านคู่เมือง รูปหล่อ หุ่นขี้ผึ้งของพระเกจิอาจารย์ที่มีรณภาพไปแล้ว

2.3 แหล่งท่องเที่ยวด้านสถาปัตยกรรมและจิตรกรรม หมายถึง วัดซึ่งมีที่ตั้งอาคารสิ่งปลูกสร้าง ที่สร้างสรรค์ขึ้นจากฝีมือที่เชี่ยวชาญมีความเจนจัดทางศิลปะและประสพการณ์ มีความสวยงามเป็นเอกลักษณ์ตามยุคสมัย เช่น โบสถ์ วิหาร กุฏิ หอไตร หอระฆัง เป็นต้น นอกจากนี้ยังรวมไปถึงปราสาทขอมและพระธาตุ

2.4 แหล่งท่องเที่ยวด้านสถานที่ปฏิบัติธรรม หมายถึง วัดที่จัดบริบทของวัดให้เอื้อต่อการปฏิบัติธรรมและมีหลักการเผยแผ่หลักคำสอนของพุทธศาสนาที่ดี ได้รับความสนใจจากพุทธศาสนิกชนหลังไหลเข้าไปศึกษาและปฏิบัติธรรมเป็นจำนวนมาก

3. เกณฑ์มาตรฐานแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ

คณะผู้วิจัยได้กำหนดองค์ประกอบพื้นฐานสำหรับประเมินแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธไว้ 2 องค์ประกอบ คือ ศักยภาพในการดึงดูดนักท่องเที่ยวเชิงพุทธ และศักยภาพในการรองรับการท่องเที่ยวเชิงพุทธ

4. การวิเคราะห์ข้อมูล การวิเคราะห์และประเมินศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงพุทธในกลุ่มจังหวัดอีสานใต้ โดยการสำรวจแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ ให้ครอบคลุมองค์ประกอบทั้ง 4 ประเภทแล้วประเมินศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวดังกล่าว โดยใช้หลักการดังนี้

4.1 ศักยภาพการดึงดูดใจในการท่องเที่ยวเชิงพุทธ หมายถึง คุณค่าสาระที่เป็นแก่นแท้ของแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ อันจะส่งต่อความสนใจและความประทับใจแก่นักท่องเที่ยว ซึ่งประกอบด้วย

- 1) คุณค่าและความศรัทธาต่อแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ
- 2) คุณค่าทางกายภาพ
- 3) คุณค่าทางสังคม

4.2 ศักยภาพในการรองรับการท่องเที่ยวเชิงพุทธ หมายถึง ส่วนประกอบของสถานที่ในการอำนวยความสะดวกสำหรับนักท่องเที่ยว ซึ่งส่งผลต่อการตัดสินใจเลือกเดินทางไปยังสถานที่ดังกล่าว ประกอบด้วย

4.2.1 ศักยภาพในการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐาน

4.2.2 ศักยภาพในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพุทธจากภายนอก

5. เกณฑ์การประเมิน

คณะผู้วิจัยกำหนดองค์ประกอบพื้นฐานสำหรับการประเมินแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธไว้ 2

องค์ประกอบ

5.1 ศักยภาพในการดึงดูดใจในการท่องเที่ยวเชิงพุทธ

เกณฑ์	ดัชนีชี้วัด	รายละเอียด
1. คุณค่าและความ ศรัทธาต่อแหล่ง ท่องเที่ยวเชิงพุทธ	1. ประวัติศาสตร์และความ เป็นมาของแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ	พิจารณาจากความสัมพันธ์ของแหล่ง ท่องเที่ยวเชิงพุทธกับเหตุการณ์หรือบุคคล ที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ในระดับ ต่างๆ ทั้งในระดับท้องถิ่น ระดับจังหวัด ระดับภูมิภาค ระดับชาติและระดับ นานาชาติ
	2. ความเป็นเอกลักษณ์ของแหล่ง ท่องเที่ยวเชิงพุทธ	พิจารณาจากความเป็นตัวอย่างของ สิ่งก่อสร้างหรือวัตถุโบราณคดี ที่พบได้ยากในแหล่งท่องเที่ยว
	3. ความมีชื่อเสียงของแหล่งท่องเที่ยว เชิงพุทธ	พิจารณาจากระดับความมีชื่อเสียงและ การเป็นที่รู้จักของแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ ในระดับต่างๆ ทั้งในระดับท้องถิ่น ระดับชาติ และระดับนานาชาติ รวมทั้ง ความนิยมมาเยี่ยมชมของนักท่องเที่ยว
	4. ความเก่าแก่และทรงคุณค่า	พิจารณาจากอายุและความศรัทธาของ แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ ในการเดินทางมาเที่ยวแหล่งท่องเที่ยวเชิง พุทธของพุทธศาสนิกชน
	5. สถานภาพของแหล่งท่องเที่ยวเชิง พุทธ	พิจารณาจากการจัดประเภทและที่มาของ ศรัทธาในการสร้างแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ
	6. การจัดกิจกรรมของแหล่งท่องเที่ยว เชิงพุทธ	พิจารณาจากความต่อเนื่องของกิจกรรมที่ วัดและสอดคล้องกับประเพณี ความเชื่อ ของพุทธศาสนิกชน

5.1 ศักยภาพในการดึงดูดใจในการท่องเที่ยวเชิงพุทธ (ต่อ)

เกณฑ์	ดัชนีชี้วัด	รายละเอียด
2. คุณค่าทางกายภาพ	1. ความสวยงามทางสถาปัตยกรรมและจิตกรรม	พิจารณาจากความสมบูรณ์ของโครงสร้างด้านองค์ประกอบและความสวยงามทางสถาปัตยกรรมและจิตกรรม
	2. สภาพบริบทและที่ตั้ง	พิจารณาจากความสวยงามบริบทโดยรอบของแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ เช่น ภูเขา แม่น้ำ ถ้ำ เป็นต้น
3. คุณค่าทางสังคม	4. การดูแลรักษาความปลอดภัย	พิจารณาจากการมีระบบการดูแลความปลอดภัยให้นักท่องเที่ยว เช่น มีป้ายบอกมีเจ้าหน้าที่ให้คำแนะนำและเหตุการณ์ที่เคยเกิดขึ้นในอดีต
	1. ความผูกพันต่อท้องถิ่น	พิจารณาจากความสัมพันธ์ของแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธกับชุมชนท้องถิ่น เช่น การมีประเพณี ความเชื่อ ตำนาน นิทานพื้นบ้าน เป็นต้น
	2. การเป็นที่ยอมรับ	พิจารณาจากการยอมรับของบุคคลทั่วไปถึงความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธในระดับต่างๆ ทั้งในระดับท้องถิ่น ระดับจังหวัด ระดับชาติและระดับนานาชาติ

5.2 ศักยภาพในการรองรับการท่องเที่ยว

เกณฑ์	ดัชนีชี้วัด	รายละเอียด
1. ศักยภาพในการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐาน	1. บรรยากาศ	พิจารณาจากการจัดการสภาพแวดล้อมภายในบริเวณแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ มีความเหมาะสมต่อการส่งเสริมการปฏิบัติแนวพุทธ
	2. สถานที่	พิจารณาจากการจัดการด้านสาธารณูปโภค เช่น ถนนภายในแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ ระบบน้ำ ระบบไฟฟ้า ห้องน้ำ สถานที่พัก มีความเหมาะสมกลมกลืนกับสภาพพื้นที่สะอาดและมีที่เก็บขยะเป็นสัดส่วน

ตารางที่ 2 (ต่อ)

เกณฑ์	ดัชนีชี้วัด	รายละเอียด
1. ศักยภาพในการพัฒนา สิ่งอำนวยความสะดวก ขั้นพื้นฐาน (ต่อ)	3. ร้านอาหาร ร้านค้า	พิจารณาจากการมีสถานที่จำหน่ายสินค้าและ อาหารสำหรับรับประทาน มีการจัดการด้าน อาหารที่ถูกสุขลักษณะ มีการจัดเก็บและกำจัดของเสีย อย่างถูกวิธี
	4. สถานที่สำหรับบริการ นักท่องเที่ยว	พิจารณาการจัดแหล่งบริการสำหรับนักท่องเที่ยวได้ ศึกษาและบริการ เช่น พิพิธภัณฑ์ ร้านค้า ร้านอาหาร ร้านขายสินค้าที่ระลึก
	5. การประชาสัมพันธ์	มีแหล่งข้อมูลและมีเจ้าหน้าที่คอยให้ความรู้ เกี่ยวกับความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ แก่นักท่องเที่ยว
2. ศักยภาพในการ พัฒนาการท่องเที่ยวเชิง พุทธจากภายนอก	1. องค์กรภายในชุมชน สนับสนุนการบริหารจัดการ	พิจารณาจากความร่วมมือสนับสนุนกำลังคน และงบประมาณการพัฒนาและการจัดกิจกรรม ของแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธภายในชุมชน
	2. องค์กรระดับตำบล สนับสนุนการบริหารจัดการ	พิจารณาจากความร่วมมือสนับสนุนกำลังคน และงบประมาณการพัฒนาและการจัดกิจกรรม ของแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ ในระดับตำบล
	3. องค์กรระดับจังหวัด สนับสนุนการบริหารจัดการ	พิจารณาจากความร่วมมือสนับสนุนกำลังคน และงบประมาณการพัฒนาและการจัดกิจกรรม ของแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ ในระดับจังหวัด
	4. องค์กรระดับชาติ สนับสนุนการบริหารจัดการ	พิจารณาจากความร่วมมือสนับสนุนกำลังคน และงบประมาณการพัฒนาและการจัดกิจกรรม ของแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ ในระดับชาติ
	5. องค์กรระดับนานาชาติ สนับสนุนการบริหารจัดการ	พิจารณาจากความร่วมมือสนับสนุนกำลังคน และงบประมาณการพัฒนาและการจัดกิจกรรม ของแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธจากต่างชาติ

แบบประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธกลุ่มจังหวัดอีสานใต้

คำชี้แจง : กาเครื่องหมาย / ตามลักษณะสภาพความพร้อมของแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ ที่รับการประเมิน ตามตัวชี้วัดที่กำหนด รายละเอียดค่าน้ำหนักคะแนนตามเกณฑ์แต่ละตัวชี้วัด มีดังนี้

1. ศักยภาพในการดึงดูดใจในการท่องเที่ยววัด หาค่าระดับคะแนนได้จาก

ชื่อตัวแปร	เกณฑ์/คะแนน	คะแนน เต็ม	คะแนนที่ ได้
1.1. คุณค่าและความศรัทธาต่อวัด			
1.1.1 ประวัติศาสตร์และความเป็นมา			
☐ ความสำคัญทางประวัติศาสตร์ ระดับท้องถิ่น	มี ให้ค่าเท่ากับ 1 ไม่มี ให้ค่าเท่ากับ 0	1	
☐ ความสำคัญทางประวัติศาสตร์ ระดับจังหวัด	มี ให้ค่าเท่ากับ 1 ไม่มี ให้ค่าเท่ากับ 0	1	
☐ ความสำคัญทางประวัติศาสตร์ ระดับชาติ	มี ให้ค่าเท่ากับ 1 ไม่มี ให้ค่าเท่ากับ 0	2	
1.1.2 ความเป็นเอกลักษณ์ของวัด			
☐ รูปแบบการสร้างเสนาสนะ	มี ให้ค่าเท่ากับ 1 ไม่มี ให้ค่าเท่ากับ 0	1	
☐ พระพุทธรูปในยุคสมัยเก่า	มี ให้ค่าเท่ากับ 1 ไม่มี ให้ค่าเท่ากับ 0	1	
1.1.3 ความมีชื่อเสียงของวัด			
☐ มีชื่อเสียงระดับท้องถิ่น	มี ให้ค่าเท่ากับ 1 ไม่มี ให้ค่าเท่ากับ 0	1	
☐ มีชื่อเสียงระดับจังหวัด	มี ให้ค่าเท่ากับ 1 ไม่มี ให้ค่าเท่ากับ 0	1	
☐ มีชื่อเสียงระดับชาติ	มี ให้ค่าเท่ากับ 1 ไม่มี ให้ค่าเท่ากับ 0	1	
☐ มีชื่อเสียงระดับนานาชาติ	มี ให้ค่าเท่ากับ 1 ไม่มี ให้ค่าเท่ากับ 0	1	
1.1.4 ความเก่าแก่และทรงคุณค่า			
☐ เกจิอาจารย์	มี ให้ค่าเท่ากับ 1 ไม่มี ให้ค่าเท่ากับ 0	1	
☐ รูปเคารพและวัตถุมงคล	มี ให้ค่าเท่ากับ 1 ไม่มี ให้ค่าเท่ากับ 0	1	
☐ โบราณสถาน โบราณวัตถุ	มี ให้ค่าเท่ากับ 1 ไม่มี ให้ค่าเท่ากับ 0	1	
☐ สถานปฏิบัติธรรม	มี ให้ค่าเท่ากับ 1 ไม่มี ให้ค่าเท่ากับ 0	1	
1.1.5 สถานภาพของวัด			
☐ พระอารามหลวง	ให้ค่าเท่ากับ 2	2	
☐ วัดราษฎร์	ให้ค่าเท่ากับ 1	1	

1. สักยภาพในการดึงดูดใจในการท่องเที่ยววัด (ต่อ)

ชื่อตัวแปร	เกณฑ์/คะแนน	คะแนน เต็ม	คะแนนที่ ได้
1.1.6 การจัดกิจกรรมของวัด ☐ กิจกรรมเผยแพร่ศาสนา ☐ กิจกรรมการศึกษา ☐ กิจกรรมการพัฒนาสังคม ☐ กิจกรรมการส่งเสริมสุขภาพ	มี ให้ค่าเท่ากับ 1 ไม่มี ให้ค่าเท่ากับ 0 มี ให้ค่าเท่ากับ 1 ไม่มี ให้ค่าเท่ากับ 0 มี ให้ค่าเท่ากับ 1 ไม่มี ให้ค่าเท่ากับ 0 มี ให้ค่าเท่ากับ 1 ไม่มี ให้ค่าเท่ากับ 0	1 1 1 1	
1.2 คุณค่าทางกายภาพ 1.2.1 ความสวยงามทางสถาปัตยกรรมและจิตกรรม 1.2.2 มีความสวยงามทางบริบทที่ตั้ง ทิวทัศน์ ภูเขา น้ำตก เป็นต้น 1.2.3 ที่ตั้งและการเข้าถึงภายใน แหล่งท่องเที่ยววัด ☐ เข้าถึงได้ทุกฤดูกาล ☐ เข้าถึงได้บางฤดูกาล ☐ เข้าไม่ถึง	มี ให้ค่าเท่ากับ 1 ไม่มี ให้ค่าเท่ากับ 0 มี ให้ค่าเท่ากับ 1 ไม่มี ให้ค่าเท่ากับ 0 ให้ค่าเท่ากับ 2 ให้ค่าเท่ากับ 1 ให้ค่าเท่ากับ 0	1 1 2 1 0	
1.2.4 ชนิดของถนนในการเดินทาง ☐ ถนนคอนกรีต ☐ ถนนลาดยาง ☐ ถนนลูกรังหรือกรวดหิน ☐ ถนนดิน	ให้ค่าคะแนนเท่ากับ 4 ให้ค่าคะแนนเท่ากับ 3 ให้ค่าคะแนนเท่ากับ 2 ให้ค่าคะแนนเท่ากับ 1	4 3 2 1	
1.2.5 การดูแลรักษาความปลอดภัย ☐ มีป้ายบอกสถานที่ ☐ มีความปลอดภัยจากโจรผู้ร้าย ☐ มีความปลอดภัยจากสัตว์ ☐ มีความปลอดภัยจากธรรมชาติ	ในแต่ละหัวข้อ ให้ค่าคะแนนเท่ากับ 1	4	

1. สักยภาพในการดึงดูใจในการท่องเที่ยววัด (ต่อ)

ชื่อตัวแปร	เกณฑ์/คะแนน	คะแนน เต็ม	คะแนนที่ ได้
1.3 คุณค่าทางสังคม 1.3.1 ความผูกพันต่อท้องถิ่น ☐ มีการจัดงานประเพณี ท้องถิ่นต่อเนื่องตลอดปี ☐ คนในท้องถิ่นมีความเชื่อ ร่วมกันถึงความศักดิ์สิทธิ์	มี ให้ค่าเท่ากับ 1 ไม่มี ให้ค่าเท่ากับ 0 มี ให้ค่าเท่ากับ 1 ไม่มี ให้ค่าเท่ากับ 0	1 1	
1.3.2 การเป็นที่ยอมรับและประกาศ เกียรติคุณและการได้รับการยกย่อง ☐ วัดพัฒนาตัวอย่าง ☐ อุทยานศึกษา ☐ ศูนย์การเรียนรู้	มี ให้ค่าเท่ากับ 1 ไม่มี ให้ค่าเท่ากับ 0 มี ให้ค่าเท่ากับ 1 ไม่มี ให้ค่าเท่ากับ 0 มี ให้ค่าเท่ากับ 1 ไม่มี ให้ค่าเท่ากับ 0	1 1 1	
	คะแนนดิบรวม	45	

2 ศักยภาพในการรองรับการท่องเที่ยว หาค่าระดับคะแนนได้จาก

ชื่อตัวแปร	เกณฑ์/คะแนน	คะแนนเต็ม	คะแนนที่ได้
2.1 ศักยภาพในการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐาน 2.1.1 บรรยากาศ ☐ เงียบสงบ ☐ มีเสียงรบกวน	พิจารณาให้ค่าคะแนนดังนี้ เงียบสงบได้ 1 มีเสียงรบกวนได้ 0	1	<input type="text"/>
2.1.2 สถานที่ ☐ สะอาด ร่มรื่น ☐ มีระบบการจัดการขยะ ☐ จัดสภาพพื้นที่ให้เอื้อต่อกิจกรรมการพัฒนาของวัด	ในแต่ละหัวข้อให้ค่าคะแนนเท่ากับ 1	3	<input type="text"/>
2.1.3 ร้านอาหารหรือร้านค้า	มี ให้ค่าเท่ากับ 1 ไม่มี ให้ค่าเท่ากับ 0	1	<input type="text"/>
2.1.4 แหล่งให้บริการ ☐ พิพิธภัณฑ์หรือนิทรรศการ ☐ ศาลาที่พัก ☐ สถานที่ขายของที่ระลึกหรือเช่าบูชาวัตถุมงคล	มี ให้ค่าเท่ากับ 1 ไม่มี ให้ค่าเท่ากับ 0	3	<input type="text"/>
2.1.5 การประชาสัมพันธ์ ☐ เจ้าหน้าที่ให้ข้อมูล ☐ โสตทัศนูปกรณ์ ☐ สื่อสิ่งพิมพ์ประชาสัมพันธ์	มี ให้ค่าเท่ากับ 1 ไม่มี ให้ค่าเท่ากับ 0 มี ให้ค่าเท่ากับ 1 ไม่มี ให้ค่าเท่ากับ 0 มี ให้ค่าเท่ากับ 1 ไม่มี ให้ค่าเท่ากับ 0	1 1 1	<input type="text"/>
2.2 ศักยภาพการพัฒนาจากภายนอก ☐ องค์กรภายในชุมชน สนับสนุนการบริหารจัดการ	มี ให้ค่าเท่ากับ 1 ไม่มี ให้ค่าเท่ากับ 0	1	<input type="text"/>
☐ องค์กรระดับจังหวัด สนับสนุนการบริหารจัดการ	มี ให้ค่าเท่ากับ 1 ไม่มี ให้ค่าเท่ากับ 0	1	<input type="text"/>
☐ องค์กรระดับชาติ สนับสนุนการบริหารจัดการ	มี ให้ค่าเท่ากับ 1 ไม่มี ให้ค่าเท่ากับ 0	1	<input type="text"/>
☐ องค์กรระดับนานาชาติ สนับสนุนการบริหารจัดการ	มี ให้ค่าเท่ากับ 1 ไม่มี ให้ค่าเท่ากับ 0	1	<input type="text"/>
	คะแนนดิบ	15	<input type="text"/>

นำผลคะแนนรวม ทั้ง 2 ด้าน (ที่ได้จากการประเมินค่า) มาจัดกลุ่มลำดับความสำคัญ
ของแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธที่มีศักยภาพในการรองรับการท่องเที่ยว ดังนี้

คะแนนรวม 40 – 60 คะแนน แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธมีศักยภาพในระดับมาก

คะแนนรวม 20 – 39 คะแนน แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธมีศักยภาพในระดับ

ปานกลาง

คะแนนรวม 1 – 19 คะแนน แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธมีศักยภาพในการรองรับการ
ท่องเที่ยวพุทธในระดับน้อย

ภาคผนวก ง ภาพกิจกรรมการดำเนินงาน

ภาพศาลาวัด อายุมากกว่า 100 ปี และภาพเกจิอาจารย์ชื่อดังซึ่งเป็นที่เคารพของพุทธศาสนิกชนภายในวัด
กลางเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ

ภาพจิตรกรรม ภายในอุโบสถวัด และ ภาพประตูทางเข้าวัดโนนไทย
อำเภอโนนไทย จังหวัดนครราชสีมา

ภาพวัดทองศิลา อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ

ภาพพระพุทธรูปภาพในวัดเขาจันทร์งาม อำเภอสีคิ้ว จังหวัดนครราชสีมา

ภาพภายในบริเวณวัด อำเภอสีคิ้ว จังหวัดนครราชสีมา

ภาพพระพุทธรูปแกะสลักเพิงผาหิน ภายในบริเวณวัดศิลาอาสน์
อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ

ภาพประตูทางเข้าวัดบ้านไร่ อำเภอด่านขุนทด จังหวัดนครราชสีมา

ภาพบริเวณภายในวัดบ้านไร่ อำเภอด่านขุนทด จังหวัดนครราชสีมา

ภาพรูปเหมือนเกจิอาจารย์ชื่อดังภาคอีสาน วัดป่าสระวัน อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา

ภาพสถานที่สักการะอัฐิท่านสุรนารี วัดศาลาลอย อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา

ภาพป้ายชื่อวัดระหานเกาะแก้วรัตนคสถาน อำเภอบ้านด่าน จังหวัดบุรีรัมย์

ภาพเจดีย์ขนาดใหญ่ ในขณะที่กำลังก่อสร้างปี 2550
ภายในวัดวัดระหานเกาะแก้วธุดงค์สถาน อำเภอบ้านด่าน จังหวัดบุรีรัมย์

ภาพการประชุมสัมมนาเพื่อกำหนดยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวเชิงพุทธ ในกลุ่มจังหวัดอีสานใต้

ภาพการปฏิบัติธรรมภายในวัดป่าธรรมรังสี อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์

ภาพการประชุมสัมมนาเพื่อกำหนดยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวเชิงพุทธ ในกลุ่มจังหวัดอีสานใต้

ภาพการประชุมสัมมนาเพื่อกำหนดยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวเชิงพุทธ ในกลุ่มจังหวัดอีสานใต้

ภาคผนวก จ ประวัติผู้วิจัย

ประวัติผู้วิจัย

หัวหน้าคณะผู้วิจัย

นายอิทธิวัตร ศรีสมบัติ

ตำแหน่ง อาจารย์ระดับ 7

สังกัด คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์

การศึกษา

ระดับมัธยมศึกษา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนพนมไพรวิทยาคาร

ระดับอุดมศึกษา ปริญญาการศึกษาบัณฑิต (กศ.บ.) มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

ปริญญารัฐศาสตร์บัณฑิต (ร.บ.) มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช

ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ศศ.ม.) มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

ผลงานทางวิชาการ

1. ประเพณีชีวิตคนสุรินทร์
2. ความเชื่อเกี่ยวกับช้างของชาวกวย
3. กลุ่มชาติพันธุ์เขมร
4. วัฒนธรรมทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญา อำเภอรัตนบุรี จังหวัดสุรินทร์
5. ตำรายาสมุนไพรรักษาช้าง
6. การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมการเลี้ยงช้างและการประกอบอาชีพเลี้ยงช้างของหมู่บ้านช้าง
จังหวัดสุรินทร์

ประวัติผู้วิจัย

คณะผู้วิจัย

นางคณิษฐา ไสยโสภณ

ตำแหน่ง อาจารย์ระดับ 8

สังกัด คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์

การศึกษา

ระดับมัธยมศึกษา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนนางรอง

ระดับอุดมศึกษา ปริญญาการศึกษาบัณฑิต (กศ.บ.) มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (กศ.ม.) มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

ผลงานทางวิชาการ

การศึกษาสภาพความพร้อมการบริหารการงานของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่
การศึกษาบุรีรัมย์ เขต 1

บทความเรื่อง หลวงพระบาง ; ศิลปะบนผ้าผืนทอ

บทความเรื่อง เบ็ญระบำกัมพูชา

บทความเรื่อง ระบำก๊วอั้งเรของกัมพูชา

การติดตามการใช้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานเขตพื้นที่การศึกษาบุรีรัมย์ เขต 1

การวิเคราะห์ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 เขตพื้นที่การศึกษาบุรีรัมย์ เขต 1

วัฒนธรรมทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญา จังหวัดบุรีรัมย์

การประเมินผลการพัฒนาการศึกษาจังหวัดบุรีรัมย์เพื่อรองรับผลการปฏิรูปการศึกษา ปี 2545

การวิเคราะห์ผลการประเมินความถนัดทางการเรียนของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 เขตพื้นที่

การศึกษาบุรีรัมย์ เขต 1

ประวัติผู้วิจัย

คณะผู้วิจัย

ดร. พีระศักดิ์ วรรณิตร

ตำแหน่ง อาจารย์ระดับ 7

สังกัด คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์

การศึกษา

ระดับมัธยมศึกษา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนสุวรรณภูมิพิทยไพศาล

ระดับอุดมศึกษา ปริญญาการศึกษาบัณฑิต (กศ.บ.) มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ศศ.ม.) มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

ปริญญาการศึกษาดุสิตบัณฑิต (กศ.ด.) มหาวิทยาลัยนเรศวร

ผลงานทางวิชาการ

1. โครงสร้างอำนาจชุมชนชาวไทยที่พูดภาษาเขมรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ศึกษากรณีบ้านบุญใหญ่ ไพรเวง พรมเทพ ตะครอง เขวา (พ.ศ. 2529-2530)
2. อนาคตภาพมหาวิทยาลัยราชภัฏในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พ.ศ. 2558 (พ.ศ. 2547-50)
3. การศึกษาสภาพการบริหารจัดการศึกษาของสถานศึกษาเขตพื้นที่การศึกษาร้อยเอ็ดเขต 2 ในการดำเนินงานตามนโยบายการปฏิรูปการศึกษา ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 (พ.ศ. 2544)
4. การศึกษาการนำยุทธศาสตร์กระทรวงศึกษาธิการสู่การปฏิบัติในสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาร้อยเอ็ด เขต 2 (พ.ศ. 2547)
5. การศึกษาเปรียบเทียบการปฏิบัติงานของผู้บริการสถานศึกษา สังกัดสำนักงานประถมศึกษาจังหวัดพิษณุโลก ในการดำเนินการตามโครงการนำร่องปฏิรูปการศึกษาในเขตพื้นที่ตามทรรศนะของผู้บริหารโรงเรียน ครู ผู้สอนและประธานกรรมการสถานศึกษา (พ.ศ. 2546)
6. ปัจจัยกระบวนการสอนที่ส่งผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน กลุ่มวิชาทักษะของนักเรียน ในสังกัดสำนักงานประถมศึกษากิ่งอำเภอเชียงขวัญ (พ.ศ. 2546) 7. บทบาทในด้านการบริหารงานศาสนาของศึกษาธิการอำเภอ ในทัศนะของพระสังฆาธิการในจังหวัดร้อยเอ็ด (พ.ศ. 2549)
8. ร้อยเอ็ดเมืองทวารวดี (พ.ศ. 2534), ธรรมาสันร้อยเอ็ด (พ.ศ. 2540)